

રાષ્ટ્રગીત

સંગ્રહકર્તા:
ધન્દુલાલ કે. યાજ્ઞી

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૦૫૮-૭ વર્ગિક

પુસ્તકનું નામ રીપ્રોડક્શન

વિષય ૬ : ૬૨

રાષ્ટ્ર ગીત

પુત્રો નાઓ કવણુ ગુણુ, અવગુણુ કવણુ મુએણુ;
ના બાપ્પીકી કુંહડી, ચંપિ નજ ઈ અવરેણુ.

યુગધર્મ કાર્યાલય,

અમદાવાદ.

કે.ત. રૂ.૧૦૦.

તૃતીય આવૃત્તિ

સંવત ૧૯૭૬.

મુદ્રિત બાર આના.

પ્રકાશક :

ઈન્દુલાલ કનૈયાલાલ યાજ્ઞિક.

યુગધર્મ કાર્યાલય તરફથી,

અમદાવાદ.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી ગ્રંથીચાલકોનો મંડળ
૧૦૫૮૭

મુદ્રક :

શ્રીમનભાઈ ઇશ્વરભાઈ.

‘વસન્ત’ મુદ્રણાલય,

રાયપુર, અમદાવાદ.

પ્રસ્તાવના

યુગયુગની જૂદી જૂદી ભાવનાઓ હોય છે. વેદકાળમાં અધ્યાત્મ-ભાવનું સ્તવન થયું, બુદ્ધકાળમાં અહિંસાધર્મનો પ્રચાર થયો, મધ્યકાલીન હિંદમાં રજપૂતોએ અને મુસલમાનોએ, મરાઠાઓએ અને શીખોએ પોતપોતાની ગતીય મહત્તા ખીલવી. યૂરોપમાં પણ ગ્રીક લોકોની કળાના, રોમનોના સામ્રાજ્યના, જર્મીનદારોની સત્તાના યુગ વહી ગયા. ઓગણીસમી સદીમાં યૂરોપમાં રાષ્ટ્રધર્મનો ઉદય થયો, તેનો સંચાર આપણા દેશમાં પણ થયો. આજે એક પાસથી પશ્ચિમના જડવાદનો આપણને સ્પર્શ થાય છે અને બીજી પાસથી બોળાને ભરમાંવે એવાં દેશદેશાંતરની (International) એકતાનાં દુંદુભિ કોઈ વખત પારીસમાં તો કોઈ વખત ન્યુયોર્કમાં વાગે છે. તે છતાં પણ પશ્ચિમમાં તેમ પૂર્વમાં રાષ્ટ્રધર્મ જ હજી પૂજ્ય છે.

રાષ્ટ્રધર્મ બે સ્વરૂપે પ્રકાશે છે : (૧) જડ, ભયંકર, સ્વાર્થી અને બક્ષક; (૨) આધ્યાત્મિક, સૌમ્ય, પરમાર્થી અને સંરક્ષક. કવિવર રવીન્દ્રનાથ ઠાકુરે પહેલા પ્રકારનો જે પાશવ ધર્મ પશ્ચિમમાં અને જાપાન જેવા પૂર્વના દેશમાં પણ ફેલાવા માંડ્યો છે તેના પર સખ્ત પ્રહાર કર્યા છે. પણ તેથી જે બીજા પ્રકારનો ધર્મ આજે આર્યાવર્તમાં કેળવાય છે તેના પર સહેજ પણ આક્ષેપ થતો નથી.

જે પ્રજા કાળના ધસારાથી પોતાના ધર્મ, નીતિ અને સમાજવ્યવહારનાં સાચાં તત્ત્વ કંમેકંમે બૂલીને તેના પૂરાણા, જડ રૂપમાં વધારે ને વધારે ગુંથાતી ગઇ, અને પરિણામે જે એક પછી બીજા રાજ્યની ગુલામી સદીઓથી ભોગવીને પોતિકું વર ગુમાવી બેઠી તે રાષ્ટ્રધર્મ સેવીને જ—અર્થાત્ પોતાના આત્માને ઓળખીને, પોતાનું દિલ પારખીને, પોતાનું હૃદય પિછાનીને, પોતાના નિઃસીમ સામર્થ્ય વિશે શ્રદ્ધા કેળવીને જ સર્વ પ્રકારની ગુલામીનાં આવરણુ ભેદી, પ્રાતઃકાળના સૂર્યની જેમ સારી આલમને પોતાના ઝળહળતા, સોનેરી પ્રકાશથી જગૃત અને સતેજ કરી શકે. રાષ્ટ્રધર્મનું જે જડ સ્વરૂપ પશ્ચિમનું લોહી ચૂસી રહ્યું છે તેનું લાદ્દ આપણે માટે પ્રાણ સમાન છે.

દેશદેશની રિચતિનાં પ્રતિબિમ્બ તેનાં રાષ્ટ્રગીતોમાં પડે છે. સ્વતંત્ર દેશોનાં ગીતોની લહર કંઈ ઓર જ હોય છે. પોતાના દેશમાં સ્વતંત્રતા ભોગવનાર ઇંગ્લંડના પુત્રો સારી દુનિયામાં જમીન અને દરિયાપર વાવટો ફરકાવતાં God Save the King (પ્રભો રક્ષ મહારાજ) અને Brittania rules the waves (બ્રિટન મહાસાગરની રાણી) એવાં ગીત લલકારે છે. પ્રજાસત્તાક રાજ્યનો જુદો સારી આલમમાં ફરકાવવાની હોંસ રાખનાર ફ્રાન્સની પ્રજા સ્વતંત્રતાનું હૃદયભેદી ગીત ‘માર્સેલસ’ ગાય છે. પૃથ્વીના તળ પરથી જમીનદાર અને માલદાર તેમજ પારકી રોજ પર જીવનાર મધ્યમ વર્ગને તલવાની અણીથી નાબૂદ કરવાનું ખીકું ઝડપનાર રશિયાના સોવિયેટ રાજ્યના સિપાહીઓ રાતદિવસ “ યડે ઈન્ટરનેશનલ ” નું ગીત ગાતાં થાકતા જ નથી. આ બધામાં પોતાની સ્વતંત્રતાની, ગૌરવની ખુમારી છે અને પોતાની સત્તાની કે ભાવનાની આણુ દુનિયાભરમાં વર્તીવવાની ગવિગળ શ્રદ્ધા છે.

આપણું ખમીર અને આપણી સ્થિતિ જૂદાં છે. એટલે આપણાં ગીતોની—મુખ્ય રાષ્ટ્રગીત “ બંદે માતરમ્ ” ની દબ જૂદી છે. આપણી ધાર્મિક વૃત્તિ દેશને માતા—દેવી તરીકે પિછાને છે. આપણી દેશભક્તિ હિમાલયથી સેતુબંધ રામેશ્વર સુધી અને દારિકાથી જગન્નાથપુરીના આખા પ્રદેશને—તેના પર્વતોને અને નદીઓને, જંગલોને અને ગામગામડાંઓને, તેમાં વસતા અમીરોને અને ફકીરોને, જમીનદારો અને ખેડૂતોને, ધનાઢ્યો અને મજૂરોને—મનુષ્ય અને કુદરતની તમામ સામગ્રીને ઉભરાતા ઉમળકાથી ઢાંક્યું છે અને પૂજે છે. પણ માતાના સૌંદર્યમાં ઝાંખપ લાગે છે, તેની ચીંથરેલાં ગરીબાઈ જેઠાં અંતર ચીરાય છે, અને તેનાં અંગ પર ગુલામીની ખેડીઓ જેઠાં આંખ લાલ થાય છે. વળી તેની—તેનાં તેત્રીશ કરોડ બાળકોની અગાધ શક્તિનું ભાન થાય છે; અને માતાનાં જંજીર તોડવાની, તેનું સૌંદર્ય સમારવાની, અને તેને સૌભાગ્યવેશથી સજ્જ કરવાની પ્રેરણા થાય છે. આમ આપણાં ગીતોમાં કામળ પ્રેમ અને પૂજની ભક્તિ છે, હૃદયનાં કુસકાં અને અંતરની વેદના છે, તેમ સ્વતંત્રતાનો આશાસૂર અને પુરુષાર્થ કરવાની વીર હાંક પણ વાગે છે.

ઉપરના ભાવોનો સાચો રણુકાર થોડાં જ ગુજરાતી કાવ્યોમાં સંભળાય છે. અને કંઈક સંભળાય છે તે પણ વિશેષ કરીને વીર નર્મદ, સ્વ. હરિલાલ દ્રુવ વગેરે ગત કવિઓનાં કાવ્યોમાં. હાલની અમતકારિક રાજકીય પરિસ્થિતિને અંગે ગીતોનો જે રાફડો ફાટ્યો છે તેમાંથી થોડાં જ ભાવ અને રાગમાં સંતોષ આપે તેવાં છે. આવાં વિરલ ગીતના લેખકોમાં હાલ ભાઈ ખખરદાર સહેલાઈથી પહેલે નંબરે આવે છે. આમ એકંદરે ગુજરાતી ગીતોમાં ઉણપ લાગવાથી જ થોડાં સારાં બંગાળી, હિન્દી અને હિન્દુસ્તાની ગીતો કંઈક જરૂરી સમજીને સાથે આ સંગ્રહમાં ઉમેરવામાં આવ્યાં છે.

આ સંગ્રહનું કામ ઘણી ઉતાવળથી કરવામાં આવ્યું છે, તેથી તેમાં કાંઈપણ મરાડી ગીત દાખલ કરી શકાયાં નથી; અને છાપની, ચુંટણીની અને અનુક્રમની ખામીઓ રહી ગઈ છે તે દરગુજર કરવા વાચકોને વિનંતિ છે. ગીતોનો સંગ્રહ કરવામાં અને તેને પ્રકટ કરવામાં અનેક મિત્રોએ અને ખાસ કરીને ભાઈ નંદલાલ મણિલાલ શાહે મદદ કરી છે તે માટે તેમનો આભાર માનું છું.

ગુલામીની બેડીઓ તોડી સ્વરાજ્યના પૂર ખજારમાં ખીલવા પ્રાણ આજે એક શ્વાસ તલસી રહી છે. પ્રાણ-સાગરમાં આજે જગૃતિ અને આત્મગણિદાનનો મોટો જીવાળ આવ્યો છે, અને કારાગૃહનો સ્વતંત્રતાદેવીનું સુવર્ણમંદિર સમજી આજે સેંકડો દેશભક્તો તેમાં પરવર્યા છે, અને ખીજી હજારો તેની યાત્રાએ સંચર્યા છે. ગુજરાત હજી સૌમ્ય, ગંભીર મૌન ધારણ કરીને બેઠું છે. પણ તેણે મહાસભાની અમર બેઠકને પોતાના પાટનગરમાં આમંત્રણ આપ્યું છે. તે સાર્થક તો જ થશે, જો તેનું વિસર્જન કરતે કરતે ગુર્જરપુત્રો કવિ નર્મદની વીર હાક ગળવશે:

સહુ ચલો જીતવા જંગ ખુગલો વાગે,
મા હોમ કરીને પડો ફતેહ છે આગે,

અને ગુર્જરપુત્રીઓ પણ અર્વાચીન કવિવરની પ્રેમશૌર્યભરી કડી ગારો:

મહારા કેસરબીના કન્ય હો !
સિધાવોજ રણવાટ.
એક વાટ રણવાસની રે,
ખીજી સિંહાસન વાટ;
ત્રીજી વાટ શોણિતની સરિતે,
હો ! શૂરના સ્નાનનો ધાટ:
મહારા કેસરબીના કન્ય હો !

—માશે, તેવું કરશે અને ક્ષણિક દુઃખ અને બંધનો સ્વીકારી ગુર્જર
નરનારીઓ કાયમનું સ્વરાજ્ય મેળવશે, તો જ તેમની અને તેમના
પૂર્વજોની આખર સચવાશે.

અમદાવાદ,
સં. ૧૯૭૮ ના માગસર } ઈન્દુલાલ કનૈયાલાલ યાજ્ઞિક.
વદ ૫ ને સોમવાર.

બીજી આવૃત્તિની પ્રસ્તાવના

આ પુસ્તકની પહેલી આવૃત્તિ આશરે ત્રણેક માસમાં ખપી ગઇ તે માટે હું ગુજરાતી વાચકવર્ગનો આભાર માનું છું.

આ આવૃત્તિમાં ૩ બંગાળી, ૨ હિન્દી, ૬ હિન્દુસ્તાની અને ૧૫ ગુજરાતી નવાં ગીત ઉમેરવામાં આવ્યાં છે. તે ઉપરાંત ૯ મરાઠી ગીત અને પરિશિષ્ટ ક માં કેટલાંક હિન્દી, હિન્દુસ્તાની, મરાઠી અને ગુજરાતી ગીતના અનુવાદ અને અનુકરણ વગેરે આપ્યાં છે. તેમજ તેમાં ૩ અંગ્રેજી ગીત પણ દાખલ કર્યાં છે. પરિશિષ્ટ ક માં બની શક્યાં તેટલાં ગુજરાતી ગીતોની વર્ષવાર અનુક્રમણિકા આપી છે. અનુક્રમણિકામાં તેમજ પુસ્તકમાં નવાં ઉમેરેલાં ગીતપર કુદ્દી મૂકી છે અને જૂનાં ગીતના જૂના અનુક્રમાંક પણ આપ્યાં છે. આશા છે, કે આ ઉમેરાઓથી પુસ્તકની ઉપયોગિતામાં વૃદ્ધિ થશે અને ગુજરાતી આલમ પહેલાંની માફક જ તેને અપનાવશે.

અમદાવાદ,
ચૈત્ર શુદ્ધ ૧૪ તે
સોમવાર.

} ઈન્દુલાલ કનૈયાલાલ યાજ્ઞિક.

ત્રીજી આવૃત્તિની પ્રસ્તાવના

આ પુસ્તકની ત્રીજી આવૃત્તિ પણ આશરે દશેક માસમાં ખપી ગઇ તે માટે ગુજરાતી વાચકવર્ગનો હું ફરીથી આભાર માનું છું.

આ આવૃત્તિમાં ગયાજીની મહાસમાનાં પાંચ હિન્દી ગીતો ઉમેર્યાં છે; તેમ જ કેટલાંક જૂનાં ગુજરાતી ગીતો કાઢી નાંખી તેમને બદલે નવાં ગુજરાતી ગીતો દાખલ કર્યાં છે. ગુજરાતી ગીતોની તારવણી કરી એમાં ચચાચોગ્ય ફેરફાર કરવા માટે, હું મારા મિત્ર, અધ્યાપક રામ-નારાયણ પાઠકનો આભારી છું.

અમદાવાદ,
મહા શુદ્ધ ૧૫ ન
ગુરુવાર.

{ ઇન્દુલાલ કનૈયાલાલ યાજ્ઞિક.

અનુક્રમાંબુકા

અંગાળી

૧	અન્દે માતરમ્	અકિમચન્દ્ર	૩
૨	આયિ ભુવન-મનો-મોહિનિ	રવીન્દ્રનાથ	૫
૩	અતીત-ગૌરવ-વાહિનિ	સરલાદેવી	૬
૪	તુમિ તો મા સેધ	દ્વિજેન્દ્રલાલ રાય	૮
૫	આમાર દેશ	„	૯
૬	આમાર જન્મભૂમિ	„	૧૨
૭	ઉઠો ગો ભારતલક્ષ્મી	અતુલપ્રસાદ સેન	૧૪
૮	જમુના લહરી	ગોવિન્દચન્દ્ર રાય	૧૫
૯	સ્વદેશેર ધુલિ	સત્યેન્દ્ર દત્ત	૨૪
૧૦	જય હે !	રવીન્દ્રનાથ	૨૬
૧૧	એકલા ચલોરે !	„	૨૮
૧૨	નવ વત્સરેર પણુ	„	૩૦
૧૩	હે ભગવાન !	„	૩૨

હિન્દી

૧	શક્તિમન્ત્ર	સત્યદેવ	૩૫
૨	કર્મયુગ	„	૩૬
૩	ભારતદેશ	માધવ	૩૭
૪	સ્વમાન	„	૩૮
૫	યે ભારતવર્ષ હમારા હૈ	„	૪૦
૬	હમારા વિશ્વાસ	„	૪૨
૭	બારડોલી !	મૈથિલીશરણ ગુપ્ત	૪૩

੮	ਕੈਮੀ ਗਯਲ	ਤਿਸ਼ਲ	੪੫
੯	ਸ਼ਹੀਦਾਨੇ ਦੇਖਲੀ	,,	੪੭
੧੦	ਦਸ਼ਹਰਾ ਘੋਰ ਮੁਹਰੰਮ	,,	੫੦
੧੧	ਐਕਯਨੀ ਛਾਕਲ	...	੫੪
੧੨	ਅਧ ਮਾਤ੍ਰਭੂਮਿ ਤੇਰੇ	ਚੰਦਰ	੫੫
੧੩	ਮੰਤਰ ਵੰਦੇਮਾਤਰਮ	ਨਾਰਸਿੰਹਦੇਵ	੫੬
੧੪	ਭਾਰਤ ਛਮਾਰਾ ਦੇਸ਼ ਹੈ	ਸਤ੍ਯਦੇਵ	੫੭
੧੫	ਨਿਮੰਤ੍ਰਣ	...	੫੮
੧੬ *	ਸਰਦਾਰ ਗਾਂਧੀ ਹੈ	...	੫੯
੧੭ *	ਭਾਰਤ ਦੇਸ਼ ਛਮਾਰਾ ਧਿਆਰਾ	...	੬੦
੧੮ *	ਮਹਾਂਤਾ ਨੇਕ ਕਾਮਰੇ	...	੬੧
੧੯ :	ਅਭਿਲਾਸ਼ਾ	ਮਾਧਵ	੬੨
੨੦	ਕਦਿ ਨਹਿ ਛਾਰਨਾ	ਯੋਧਰੀ	੬੪
੨੧ *	ਕਾਮਾਤੋਯ ਨੌਕਾ	ਮਨੋਰੰਜਨ ਪ੍ਰਸਾਦ	੬੫

ਛਿੰਦੁਸਤਾਨੀ

੧	ਸਰਕਸ਼ੀ ਕੀ ਤਮਜਾ	ਜਿਸ਼ਿਮਲ	੬੬
੨	ਛਿੰਦੁਸਤਾਂ ਛਮਾਰਾ	ਛਕਯਾਲ	੭੦
੩	ਮੇਰਾ ਵਤਨ ਘੋਖੀ ਛਧ	,,	੭੨
੪	ਸਾਰੇ ਜਛਾਂਸੇ ਅਯਯਾ	,,	੭੪
੫	ਮੇਰੇ ਲਿਯੇ ਹੈ	ਜਵਹਰ	੭੫
੬	ਸੈਯਾਦ	ਕਯਸਰ ਦੇਖਲਵੀ	੭੮
੭	ਤੇਰਾ !	...	੮੦
੮	ਛਿੰਦੁਸਤਾਂ ਤੇਰਾ !	...	੮੧
੯	ਕਰਕੇ ਦਿਯਾ ਦੇਂਗੇ	ਅਸਲਮ	੮੨
੧੦	ਕੁਸ਼ਤਗਾਨੇ ਕਾਨਪੂਰ	ਸ਼ਿਯੰਦੀ ਨੌਮਾਨੀ	੮੩
੧੧	ਯਾਦੇ ਛਿੰਦ	ਕਯਸਰ	੮੪
੧੨	ਧਿਆਰਾ ਵਤਨ ਛਮਾਰਾ	...	੮੬

મરાઠી

૧	સખિ સ્વતંત્રતે !	ચેવરંડ ટિળક	૯૧
૨	માઝયા જન્મભૂમીયે નાંવ	„	૯૨
૩	ખરે પુઢારી	„	૯૪
૪	પુરેં જાણુતોં મીય માઝેં યલ	„	૯૭
૫	ધાત્મણ કિવા મહાર	„	૧૦૦
૬	રણુશિંગ	„	૧૦૩
૭	ત્રિયકર હિંદિસ્તાન !	„	૧૦૬
૮	દેશભક્તાયે ઉદ્દગાર	મહાર ચિટાણીસ	૧૦૭
૯	કવિ આણિ સ્વતંત્રતા	„	૧૦૯

ગુજરાતી

૧	જય જય ગરવી ગુજરાત !	નર્મદ	૧૧૩
૨	ગુણવંતી ગુજરાત	ખખરદાર	૧૧૫
૩	ગુજરાત	ન્હાનાલાલ	૧૧૭
૪	ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત !	ખખરદાર	૧૨૨
૫	એ ભૂમિ અમારી	હરિલાલ દ્રુવ	૧૨૮
૬	મારી ભરતભૂમિ	નવલરામ	૧૩૦
૭	ભવ્ય ભરતભૂમિ	કેશવલાલ દ્રુવ	૧૩૨
૮	માડીની ઝુંપડી	જીવાભાઈ પટેલ	૧૩૫
૯	ઓ ભરતભૂમિના પહાડો !	ખખરદાર	૧૩૭
૧૦	એક દિન એવો અવશે	મગનભાઈ પટેલ	૧૩૯
૧૧	જન્મભૂમિનું જય મંગળ	લલિત	૧૪૧
૧૨	અમારો દેશ	ખખરદાર	૧૪૨
૧૩	જનનીસેવન	વસંતચિનોદી	૧૪૫

૧૪	સ્વદેશભક્તિ	હરિલાલ ધ્રુવ	૧૪૬
૧૫	કોની કોની છે ગુજરાત ?	નર્મદ	૧૪૭
૧૬	ભરતભૂમિનું જયગીત	ખખરદાર	૧૪૮
૧૭	ગુજરાતનો યજ્ઞકુંડ	„	૧૫૧
૧૮	ભારતમાતા અને તેના કવિઓ	„	૧૫૩
૧૯	ભરતવીર ગર્જના	નર્મદાશંકર	૧૫૫
૨૦	સહુ ચલો ચલો ભારતમંતાનો કલ્યાણુજી		૧૫૮
૨૧	સહુ ચલો જીતવા જંગ	નર્મદ	૧૬૨
૨૨	વીરની વિદાય	ન્હાનાલાલ	૧૬૩
૨૩	રણુ વિદાય	ખખરદાર	૧૬૬
૨૪	સમશેર સારી ખલ્લની	વસંતવિનોદી	૧૬૭
૨૫	જય સ્વદેશ ! જય સ્વરાજ્ય ! નાગરદાસ પટેલ		૧૬૮
૨૬	હર હર મહાદેવ !	કેશવ શેઠ	૧૬૯
૨૭	સ્વતંત્રતાના સૈનિકોને	„	૧૭૧
૨૮	ચલો	ન્હાનાલાલ	૧૭૩
૨૯	રણુનો મારગ	કેશવ શેઠ	૧૭૪
૩૦	ગુજરાતનું બાવી ગૌરવ	મન્નબારી	૧૭૫
૩૧	હિંદનું ભવિષ્ય	વિહારી	૧૭૮
૩૨	હિંદનો ઉપકાળ	લલિત	૧૮૦
૩૩	શકુનની ઘડીઓ	ન્હાનાલાલ	૧૮૧
૩૪	ગુર્જર વીર	રમણુલાલ દેસાઇ	૧૮૨
૩૫	વંદન જય ગૂજરાત !	બચુભાઇ રાવત	૧૮૪
૩૬	અનન્ય ભારત	ખખરદાર	૧૮૬
૩૭	પ્રકાશનાં પગલાં	„	૧૮૯
૩૮	શૌર્યનાં સ્મરણુ	„	૧૯૨
૩૯	રત્નહરણુ	„	૧૯૫

૪૦	ગુર્જરી રતવન	વસંતવિનોદી	૧૯૭
૪૧	વીર જંગો	„	૧૯૯
૪૨	જય ! હિન્દબાલ આપણુ હો !	„	૨૦૦
૪૩	અમ્હે તો ભરતભૂમિના બાળ	„	૨૦૨
૪૪	સ્વદેશની દાઝ	ન્હાનાલાલ	૨૦૩
૪૫	સ્વદેશ પ્રીતિ	હરિલાલ દ્રુવ	૨૦૪
૪૬	જય જય બોલો હિન્દુસ્તાન ! ચંદુલાલ દેસાઈ		૨૦૫
૪૭	ટિળકનો દેહોત્સર્ગ	કેશવ શેઠ	૨૦૭
૪૮	ભારતનાં યશોગાન	„	૨૦૮
૪૯	જગાવો ભારતને કીરતાર !	„	૨૧૦
૫૦	જય જય મા મ્હારી !	બળવંતરાય ઠાકોર	૨૧૧
૫૧	મહાજનપૂજન	મગનભાઈ પટેલ	૨૧૩
૫૨	એ જોગીરાજ	કેશવ શેઠ	૨૧૪
૫૩	એ કોણુ ?	રાયચુરા	૨૧૭
૫૪	સાબ્રમતી	„	૨૧૮
૫૫	ધન્ય ભૂમિ	„	૨૧૯
૫૬	ગુર્જરી વિજય	લલિત	૨૨૦
૫૭	ક્યારે ?	વસંત	૨૨૧
૫૮	આત્મશ્રદ્ધા	કલ્યાણુજી	૨૨૩
૫૯	રૂડો મારો રેંટીયો	હંસ	૨૨૫
૬૦	રૂડો રંગીલો રેંટીયો	„	૨૨૬
૬૧	મ્હારો રેંટીયો	મનોહર	૨૨૬
૬૨	વહાલો રેંટીયો	સીતારામ શર્મા	૨૩૧
૬૩ *	દેવીનું અપ્પર	અબરદાર	૨૩૩
૬૪ *	ખાંડાની ધારે	„	૨૩૫
૬૫ *	ભારતી વીરનું કૃત્યગીત	„	૨૩૯

૬૬ *	વીરનું સ્વરૂપશોધન	,,	૨૪૧
૬૭ *	ઉઠ ઓ ભરતગોત્ર	ન્હાનાલાલ	૨૪૨
૬૮ *	હલેસાં	હરિલાલ દ્રુવ	૨૪૫
૬૯ *	તને હિંદભૂમિ	ભીમરાવ	૨૪૬
૭૦ *	ફરી ભારત બનાવી દો	પરિમલ	૨૪૮
૭૧ *	ગુર્જરી કોણુ કહે કંગાલ ?	કલ્યાણુજી	૨૪૯
૭૨ *	માજીનો રાસ	કેશવ શેઠ	૨૫૨
૭૩ *	ગુર્જરી કુંજો	ન્હાનાલાલ	૨૫૪
૭૪ *	અમ ભારત ભૂમિ	,,	૨૫૭
૭૫ *	અપભ્રંશ દૂહા	...	૨૫૯
૭૬	આરતી	સીતારામ શર્મા	૨૬૧

પરિશિષ્ટ ક

૧	ભારતદેશ	ઝંકારનાથ	૨૬૩
૨	ભારત છે સ્વદેશ	પૂર્ણાનન્દ	૨૬૫
૩	મેરા વતન વોહી હય	...	૨૬૭
૪	ખાકે હિન્દ	...	૨૬૮
૫	જય સ્વદેશ ! જય સ્વરાજ્ય ! લલિત		૨૭૨
૬	દૂહા		૨૭૩
૭	The Poet and Liberty	Ernest Jones	૨૭૪
૮	The Nation's Task	Vasvani	૨૭૬
૯	Teach us how to Die	Macswinney	૨૭૯
૧૦	The Awakening	Andrews	૨૮૨

પરિશિષ્ટ સ્

અજરાતી ગીતોની વર્ષવાર અનુક્રમણિકા	૨૮૪
શુદ્ધિપત્ર	૨૮૬

မိုးလေ

૧. બન્દેમાતરમ્

બન્દેમાતરમ્

સુજલામ્ સુદલામ્ મલયજશીતલામ્
શસ્યશ્યામલામ્ માતરમ્ !

શુભ્રજ્યોત્સ્ના પુલકિત યામિનીમ્
કુલ્લ કુસુમિત-દ્રુમલ્લ શોભિનીમ્
સુહાસિનીમ્ સુમધુરભાષિણીમ્
સુખદામ્ વરદામ્ માતરમ્ !

ત્રીંશકોટિકંઠ-કલકલ નિનાદ-કરાલે
દ્વિત્રીંશકોટિ ભુજૈર્ધૃત ખર કરવાલે
અખલા કેન મા એતે! બલે ?
બહુબલ ધારિણીમ્, નમામિ તારિણીમ્;
રિપૂદલ વારિણીમ્ માતરમ્ !

તુમિ વિદ્યા, તુમિ ધર્મ,
 તુમિ હૃદિ, તુમિ મર્મ,
 ત્વં હિ પ્રાણાઃ શરીરે !
 બાહ્યે તુમિ મા શક્તિ,
 હૃદયે તુમિ મા બક્તિ,
 તોમારધ પ્રતિમા ગડી^૧
 મન્દિરે મન્દિરે !

ત્વાંહિ દુર્ગા દશપ્રહરણુ ધારિણી
 કમલા કમલદલ વિહારિણી
 વાણી વિદ્યાદાયિની
 નમામિ ત્વાંમ્ !

નમામિ કમલામ્, અમલામ્ અતુલામ્
 સુજલામ્ સુક્લામ્ માતરમ્ !
 બન્દેમાતરમ્ !

શ્યામલામ્ સરલામ્ સુરિમતાં બૂપિતામ્
 ધરણીમ્ ભરણીમ્ માતરમ્ !
 બન્દેમાતરમ્ !

—અંકિમચન્દ્ર ચટ્ટોપાધ્યાય.

૨. અયિ ભુવન-મનો-મોહિનિ

અયિ ભુવન-મનો-મોહિનિ !

અયિ નિર્મલ-સૂર્ય-કરોજ્જવલ-ધારિણિ !

જનક-જનની-જનનિ !

નીલસિન્ધુ જલ-ધૌત ચરણુતલ,
અનિલ વિકમ્પિત શ્યામલ-અંચલ,
અંબર^૧ ચુમ્પિત-ભાલ હિમાચલ,
શુભ્ર-તુષાર^૨-કિરીટિનિ !

પ્રથમ પ્રભાત ઉદય તવ ગગને,
પ્રથમ સામરવ તવ તપોવને,
પ્રથમ પ્રચારિત તવ વનભવને
જ્ઞાન ધર્મ^૩ કૃત^૩ પુણ્યકાહિની;
ચિર કલ્યાણમયી તુમિ ધન્ય,
દેશ વિદેશે વિતરિછો^૪ અન્ન,
જાહ્નવી જમુના—વિગલિત^૫ કર્ણા
પુણ્ય-પીયૂષ-સ્તન્ય વાહિની !

—રવીન્દ્રનાથ ઠાકુર.

૩. અતીત-ગૌરવ-વાહિનિ

અતીત-ગૌરવ-વાહિનિ મમ વાણિ !

ગાહો આજિ હિન્દુસ્તાન !

મહાસભા-ઉન્માદિનિ મમ વાણિ !

ગાહો આજિ હિન્દુસ્તાન !

કર વિક્રમ—વિભવ—યશઃ—

સૌરભ-પૂરિત સેઈ નામગાન !

ખંગ, બિહાર, અન્નેધ્યા, ઉત્કલ, માન્દ્રાજ, મારાઠ,

ચુન્નર્, પંજાબ, રાજપૂતાન !

હિન્દુ, પારસી, જૈન, ઇસાઈ, શિખ, મુસલમાન !

ગાઓ સકલ કણ્ઠે, સકલ બાષે

“ નમો હિન્દુસ્તાન ! ”

(હિન્દુ ગાયકગણ) હર હર હર જય હિન્દુસ્તાન !

(પારસી „) દાદાર હોરમઝદ હિન્દુસ્તાન !

(મુસલમાન „) અલાહો અકબર હિન્દુસ્તાન !

(સકલ) નમો હિન્દુસ્તાન !

બેદ રિપુ વિનાશિની મમ વાણિ !

ગાહો આજિ ઐક્યગાન !

મહાબલ વિધાયિની મમ વાણિ !

ગાહો આજિ ઐક્યગાન !

મિલાઓ, દુઃખે, સૌખ્યે, સખ્યે,

લક્ષ્યે, કાય મનઃ પ્રાણ !

ખંગ, બિહાર, અન્નેધ્યા, ઉત્કલ, માન્દ્રાજ, મારાઠ,

ચુન્નર્, પંજાબ, રાજપૂતાન !

હિન્દુ, પારસી, જૈન, ધસાધ, શિખ, મુસલમાન !
 ગાઓ સકલ કપડે, સકલ ભાષે
 “ નમો હિન્દુસ્તાન ! ”

(હિન્દુ ગાયકગણ) હરિ હરિ હરિ જય હિન્દુસ્તાન !
 (ધસાધ ,,) જય જિહોવા હિન્દુસ્તાન !
 (મુસલમાન ,,) અલ્લાહો અકબર હિન્દુસ્તાન !
 (સકલ) નમો હિન્દુસ્તાન !

સકલ-જન-ઉત્સાહિની મમ વાણિ !
 ગાહો આજિ નૂતન તાન !
 મહાજાતિ—સંગઠનિ—મમ વાણિ !
 ગાહો આજિ નૂતન તાન !
 ઉઠાઓ કર્મ નિશાન ! ધર્મ ત્રિપાણ !
 બાળઓ ચેતાએ પ્રાણ !

બંગ, બિહાર, અજોધ્યા, ઉત્કલ, માન્દ્રાજ, મારાઠ,
 ગુજર્જર, પંજાબ, રાજપૂતાન !
 હિન્દુ, પારસી, જૈન, ધસાધ, શિખ, મુસલમાન !
 ગાઓ સકલ કપડે, સકલ ભાષે
 “ નમો હિન્દુસ્તાન ! ”

(હિન્દુ, જૈન વગેરે
 ગાયકગણ) જય જય બ્રહ્મન હિન્દુસ્તાન !
 (શિખ ,,) અલખ નિરંજન હિન્દુસ્તાન !
 (પારસી ,,) દાદાર હોરમઝદ હિન્દુસ્તાન !
 (મુસલમાન,,) અલ્લાહો અકબર હિન્દુસ્તાન !
 (સકલ) નમો હિન્દુસ્તાન !

—શ્રીમતી સરલાદેવી.

૪. તુમિ તો મા સેધ

તુમિ તો મા સેધ,^૧ તુમિ તો મા સેધ,
 ચિરગરીયસી ધન્યા અયિ મા !
 આમરા^૨ શુધુમ્^૩ હોયેછિ મા હીન,
 હારાયે છિ, સખ ઝિલવ મહિમા !
 તુમિ તો મા આછો તેમનિ^૪ પૂજ્ય,
 આમરામ્ શુધુ હોયેછિ તુમ્હ,
 આપનાર^૫ ધરે હોયેછિ મા પર,
 જાનિ ના કિ પાપે એ તાપ સહિ મા !
 એખનઓ^૬ તોમાર ગગન સુનીલ
 ઉજ્જવલ તપન--તારકા--ચન્દ્રે,
 એખનઓ તોમાર ચરણે કેનિલ
 જલધિ ગરજે જલદમન્દ્રે^૭,
 એખનઓ ભેદી હિમાદ્રિજંઘા
 ઉછલિ જમ્હ છે જમુના ગંગા,
 સ્નેહ-સુધારાશ હાલિયા શતધા
 તોમાર હૃદયે જમ્હ છે બહિ મા !
 તુમિ તો મા સેધ “ સુજલા સુકલા ”
 એખનઓ હરષે ભાષાય નેત્રે:
 પુષ્પ તોમાર શ્યામલ^૮ કુંજે,
 શસ્ત્ર^૯ તોમાર શ્યામલ ક્ષેત્રે,
 તોમાર ઝિલવે પૂર્ણ મિશ્ર:
 આમરા^{૧૦} દુઃખિ, આમરા નિઃસ્વ.^{૧૧}
 તુમિ કિ કરિએ ? તુમિ તો મા,
 સેધ મહિમા ગરિમા પુણ્યમયી મા !

—દ્વિજેન્દ્રલાલ રાય.

૧ તે જ, ૨ અમે, ૩ કેવળ જ, ૪ તેવી જ, ૫ પોતાના, ૬ હજીવે,
 ૭ મેઘગર્જના સમ, ૮ ઘેરા, ૯ ધાન્ય, ૧૦ અમે, ૧૧ હરિદ્રી.

પ. આમાર દેશ

અંગ આમાર, જનની આમાર,
 ધાત્રી આમાર, આમાર દેશ.
 કેન^૧ ગોર મા તોર શુષ્ક નયન,
 કેન ગો મા તોર રૂકખ^૩ કેશ !
 કેન ગો મા તોર ધુલાય^૪ આસન,
 કેન ગો મા તોર મલિન ખેશ !
 સમ કોટિ સન્તાન જર,
 ડોકે^૫ ઉચ્ચે આમાર દેશ.

કોરસ—

કિ સેર^૬ દુઃખ, કિ સેર દૈન્ય,
 કિ સેર લજ્જા, કિ સેર કલેશ !
 સમ કોટિ મિલિત કણે
 ડોકે ઉચ્ચે આમાર દેશ.
 ઉદ્ધિલ^૭ જેખાને^૮ બુદ્ધ-આત્મા
 મુક્ત દરિદ્ર^૯ મોખખદાર,
 આજિ એ બુડિયા અર્ધ જગત
 ભક્તિ-પ્રણીત ચરણ તાર !

૧ કેમ, ૨ હે, ૩ લૂખા, ૪ ધૂળ પર, ૫ સાદ પાડે છે, ૬ કેહું,
 ૭ ઉચ્ચો છે, ૮ ન્યારે, ૯ ધર્યા,

અશોક જાહાર^{૧૦} કીર્તિ છામલ,
 ગાન્ધાર હૃતે^{૧૧} જલધિ શેષ,
 તુષ્ટત^{૧૨}ના મા ! ગો તાદેર જનવી ?
 તુષ્ટત ના મા ! ગો તાદેર દેશ ?

કારસ—

કિ સેર દુઃખ ઇત્યાદિ.
 એકદા જાહાર બિજય—સેનાનિ,
 હેબાય^{૧૩} લંકા કરિલ જય,
 એકદા જાહાર અર્જુન^{૧૪} પોત^{૧૫}
 બ્રમિલ ભારત સાગરમય;
 સન્તાન જાહાર તિજ્જત ચીન
 જાપાને ગઈલ^{૧૬} ઉપનિવેશ,
 તાર^{૧૭} કિ સાજે ગો ધુલાય આસન,
 તાર કિ સાજે ગો છિન બેશ !

કારસ—

કિ સેર દુઃખ ઇત્યાદિ.
 ઉદિલ જેખાને મુરજ મન્દ્રે^{૧૮}
 નિમાર્ષ કણ્ઠે મધુર તાન,
 ન્યાયેર બિધાન દિલ^{૧૯} રધુમણિ,
 અણ્ડિદાસ ગાહિલ ગાન !

૧૦ જેની, ૧૧ થી, ૧૨ તું જ, ૧૩ સહેલાઈથી, ૧૪ સમુદ્ર,
 ૧૫ નીકા-જલયાન, ૧૬ ગુપ્ત્યા હતા, ૧૭ તારે, ૧૮ મૃદુ અને વેરા
 અવાજ, ૧૯ કીર્તિ,

યુદ્ધ કરિલ પ્રતાપાદિત્ય,
 તુમ ના મા સેઈ ધન્ય દેશ !
 ધન્ય આમરા, જદિ એ સિરાયર
 ચાકે ૨૧ તાદેર રક્ત લેશ !

કારસ—

કિ સેર દુઃખ ઇલાદિ.
 જાદિ એ મા તોર દિવ્ય આલોક, ૨૨
 ઘેરે આછે ૨૩ આજિ આન્ધાર ઘોર,
 કુટે ૨૪ જાળે મેધ, નવીન ગરિમા
 ભાતિએ ૨૫ આખાર ૨૬ લલાટે તોર !
 આમરા ધુચાળ ૨૭ મા ! તોર કાલિમા ૨૮ !
 માનુષ આમરા, નહિ ત મેષ ૨૯ !
 દેવી આમાર, સાધના આમાર,
 સ્વર્ગ આમાર, આમાર દેશ !

કારસ—

કિ સેર દુઃખ ઇલાદિ.

—દ્વિજેન્દ્રલાલ રાય.

૨૦ નાટીમાં, ૨૧ હોય, ૨૨ દેખાવ, ૨૩ છે, ૨૪ ક્યારે, ૨૫ પ્રમથ-
 શે, ૨૬ હવે, ૨૭ છતાં, ૨૮ કલંક, ૨૯ મેંઢા.

૬. આમાર જન્મભૂમિ

બન ધાન્ય પુષ્પભરા આમાદેર એઇ વસુન્ધરા,
તાહાર^૧ માઝે^૨ આછે દેશ એક સકલ દેશેર સેરા;૩-
ઓ સે સ્વપ્ન દિયે તૈરી સે દેશ, સ્મૃતિ દિયે ઘેરા;

કારસ—

એમન^૪ દેશઠી કાથાય^૫ ખુંજે^૬ પાળે નાક તુમિ,
સકલ દેશેર રાણી સે જે આમાર જન્મભૂમિ !
ચન્દ્ર સૂર્ય^૭ ગ્રહ તારા કાથાય ઉજલ એમન ધારા !
કાથાય એમન ખેલે ગરિત,^૮ એમન કાલો મેઘે !
તાર પાખીર ડાકે ધુમિયે ઉઠિ, પાખીર ડાકે જેગે^૯.

કારસ—

એમન દેશઠી કાથાય ઇત્યાદિ.
એન રિતગ્ધ નદી કાહાર,^૯ કાથાય એમન ધૂન્ન પાહાડ !
કાથાય એમન હરિત^{૧૦} ક્ષેત્ર આકાશ તલે મિશે !
એમન ધાનેર^{૧૧} ઉપર ઢેઉ ખેલે જન્ય વાતાસ^{૧૨} કાહાર દેશે !

કારસ—

એમન દેશઠી કાથાય ઇત્યાદિ.
પુષ્પે પુષ્પે ભરા શાખી;^{૧૩} કુંજે કુંજે ગાહે પાખી;

૧ તેની, ૨ વચ્ચે, ૩ શિરોમણિ, ૪ આ, ૫ ક્યાં, ૬ શોધ્યે,
૭ વિજળી, ૮ જાગે, ૯ કોની, ૧૦ હરિયાળાં, ૧૧ સ્થાનની,
૧૨ વાયુ, ૧૩ વૃક્ષ,

ગુંજરિયા આસે^{૧૪} અલિ^{૧૫} પુંજે પુંજે થેયે,—
તાર પુલેર ઉપર ઘુમિયે પડે પુલેર મધુ ખેયે;^{૧૬}

કારસ—

એમન દેશટી કાથાય ઇત્યાદિ.
બા'યેર મા'યેર એત રનેહ કાથાય ગેલે^{૧૭} પાખે કેહ !
—ઓ લા તોમાર ચરણ દુટિ^{૧૮} વક્ષે આમાર ધરિ,
આમાર એઈ દેશે તે જન્મ જેન^{૧૯} એઈ દેશે તેન મરિ !

કારસ—

એમન દેશટી કાથાય ઇત્યાદિ.

—દ્વિજેન્દ્રલાલ રાય.

૭. ઉઠો ગો ભારતલક્ષ્મી

ઉઠો ગો^૧ ભારતલક્ષ્મી, ઉઠો આદિ-જગત-જન-પૂજ્યા !

દુઃખદૈન્ય સખ નાશિ, કરો દૂરિત ભારત લજ્જા !

છાડો^૨ ગો છાડો શોક શય્યા, કરો સજ્જા,

પુનઃ કમલ-કનક-ધન ધાન્યે !

જનની ગો લોહો તૂલે^૩ વક્ષે,

સાંતવન-વાસ દેહો^૪ તૂલે વક્ષે,

કાંદ છે^૫ તખ ચરણતલે,

ત્રીશતિ કાટિ નરનારી ગો !

કાન્ડારી^૬ નાહિકો કમલા દુઃખલાંછિત ભારતવર્ષે

શન્કિત મોરા^૭ સખ યાત્રી, કાલસાગર-કંપન વદર્શે

તોમાર અભય પાદ-સ્પર્શે, નવ હર્ષે,

પુનઃ ચક્ષિએ તરણી^૮ સુખ લક્ષ્યે !

જનની ગો લોહો તૂલે વક્ષે... ..

ભારત-રમશાન કરો પૂર્ણ, પુનઃ કાકિલ કૂન્જિત-કુંજે

દ્વેષ હિંસા કરિ ચૂર્ણ, કરો પૂરિત પ્રેમ-અભિ-ગુંજે

દૂરિત કરિ પાપપુંજે, તપપુંજે,

પુનઃ બિમલ કરો ભારત પુણ્યે !

જનની ગો લોહો તૂલે વક્ષે

—અતુલપ્રસાદ સેન.

૧ હે, ૨ દૂર કરો, ૩ ઉપાડી લો, ૪ આપો, ૫ રહે છે,
૬ સૂકાની, ૭ અમે, ૮ નિહાળીને, ૯ નીકા.

૮. જમુના લાહરી

નિર્મળ સલિલે, બહિ છો સદા !
તટશાહિની સુંદરી જમુને ! ઓ !

[૧]

કત^૧ કત સુંદર, નગરી તીરે !
રાજિ છે તટયુગ બૂધિર^૨ ઓ !
પડિ જલ નીલે, ધવજ સાધ^૩ છબિ,
અનુકારિ છે નલ—અંજન ઓ !

[૨]

યુગ યુગ વાહિ, પ્રવાહ તોમારિ,
દેખિલો કત શત ઘટનાઓ !
તવ જલ બુદ્ધબુદ્ધ^૪ સહ કત રાગ
પરકાશિલો, લય પાછ લો ઓ !

[૩]

કલકલ બાષે બહિયે કાહિની
કહિ છો સખે^૫ કિ પુરાતન ઓ !
રમરણે આસિ^૬ મરમ પરશે^૭ કથા,
ભૂત સે^૮ ભારતગાથા ઓ !

[૪]

તવ જલકલોલ સહ કત સેના,
ગરજિલો દાન દિન સમરે ઓ !

૧ કચ્છી, ૨ વિભૂષિત, ૩ મહેલ, ૪ પરચોટા, ૫ સર્વ, ૬ આવી,
૭ મમને સ્પર્શે છે, ૮ તે,

આજિ શય્ય નિરવ, રે જમુને સખ,
ગત જતલ^૯ બેલવ કાલે ઓ

[૫]

શ્યામ સલિલ તવ લોહિત^{૧૦} છિલો^{૧૧} કબૂ,
પાંડવ-કુરુ-કુલ-શોણિતે ઓ !
કાંપિલો^{૧૨} દેશ, તૂરગ ગજ બારે
ભારત સ્વાધીન જે દિન ઓ !

[૬]

તવ જલ તીરે, પૌરવ જદવ,
પાતિલો^{૧૩} રાજસિંહાસન ઓ !
શાસિલો દેશ, અરિકુલ નાશિ
ભારત સ્વાધીન જે દિન ઓ !

[૭]

દેખિલો^{૧૪} કિ તુમિ, બૌદ્ધ પતાકા,
હિતે દેશ વિદેશે ઓ !
તિબ્બત ચીને, બ્રહ્મ તાતારે
ભારત સ્વાધીન જે દિન ઓ !

[૮]

એ જલધારે, ધારે બહિલો કબૂ
પ્રેમવિરહ—આખિ—નીરો ઓ!
નાચિલો ગાઇલો, કત સુખ સમ્પદ
એ તવ સૈકત^{૧૫} પુલિને^{૧૬} ઓ !

૯ નેટલાં, ૧૦ લોહીનર્થ, ૧૧ હવું, ૧૨ કંપિયા, ૧૩ જમાનું,
૧૪ દેખેલી, ૧૫ રેતી, ૧૬ કાંઠે,

[૯]

એ તનુ મુકુરે, ૧૭ આસિ પૂર્ણશશી
 નિરખતો મુખ જખે શરદે ઓ !
 બાસિતો દશ દિશિ, ઉત્સવ રંગે,
 પ્લાવિતો ચિત મુખ-ઉત્સે ઓ !

[૧૦]

સે તુમિ સે શશી, ધીર અનિલ સે,
 તોખૂ ૧૮ સખ મગન વિષાદે ઓ !
 નાહિકા સે સખ, પ્રમોદ ઉત્સવ
 આસિલ સકલે કાલે ઓ—

[૧૧]

જે મૂરલી—રવે, નિખિડ નિશિથે
 ઉન્માદિત ઘનખાલા ઓ !
 આઠૂલ પ્રાણે, તવ તટ-પાને ૧૯
 ધાઇતો ૨૦ રવ—સન્ધાને ઓ !

[૧૨]

અર્ધિત બિરહે, આસ—પવન કત,
 વિરચિતો બોલિ ૨૧ તવ હૃદયે ઓ !
 સુહૃદ-સમાગમે, પુન એઇ દર્પણે,
 પ્રતિબિમ્બિતો સિત ૨૨ હાસિ ઓ—

[૧૩]

સે સખ કૌતુક, કાલ કવલ આજિ
 લેશ ના રાખિલો શેષ ઓ !
 કમ્પ^{૨૩} સેધ ગૌરવ, નિદ્રાન્-સૌરભ,
 હોલો^{૨૪} પરિણુતે શત કાલિણી ઓ !

[૧૪]

કબૂ શત ધારે, ઐ ઉભ પારે
 પાદાન્ અધ્ધાન મોગલ ઓ !
 ઢાલિલો^{૨૫} સેના, ત્રાસિ નિવાસી
 ઘેર સે ભારત અન્ધતે ઓ—

[૧૫]

અહો ! કિ દ્વ દિવસે આસિલો રાહ,
 મોચન^{૨૬} હોમ્મત^{૨૭}ના આર^{૨૮}ઓ !
 ભાંગિલ ચૂર્ણિલો; ઉલટિ પાતટિ
 લૂંડિનિલો^{૨૯} જા છિલો સાર ઓ !

[૧૬]

સે દિન હોઈ તે, અન્ધ મનોગૃહ,
 પરઅળ—અર્ગલ પાતે^{૩૦}ઓ !
 સે દિન હોઈ તે, રમશાન ભારત
 પર—અસિ—ધાત—નિપાતે ઓ—

૨૩ કપાં, ૨૪ યજ્ઞ, ૨૫ પડી, ૨૬ છટકારો, ૨૭ યજ્ઞો, ૨૮ ત્યાગનાદ,
 ૨૯ લૂંટી લીધો, ૩૦ પડ્યો,

[૧૭]

સે દિન હોઈ તે, તવ જલ તરલે,
 પરશે ના કુલ્યાલા ઓ !
 સે દિન હોઈ તે, ભારત નારી
 અવરોધ^{૩૧} અવરોધિત ઓ !

[૧૮]

સે દિન હોઈ તે તવ તટ—ગંગે
 નુપૂર—નાદ બિનીરવ ઓ !
 સે દિન હોઈ તે, સખ પ્રતિદૂલે
 જે દિન ભારત અન્ધન ઓ !

[૧૯]

એ પયપારે, ક્રોતો ક્રોતો જાતીય
 ભાતિલો^{૩૨} કત શત રાજ્ય ઓ !
 આસિલો સ્થાપિલો શાસિલો રાજ્ય,
 રચિ ઘર કત પરિપાટી ઓ !

[૨૦]

ક્રોત શત દુર્જય, દુર્ગમ દુર્જો
 બેડિલો^{૩૩} તવ તટ—દેશે ઓ !
 નગર—પ્રાચીરે,^{૩૪} ઘેરિલો શેષે
 ચિરયુગ અંભોગ આશે ઓ !

[૨૧]

ઉપહોસિ સર્વે, માનવ ગર્વે
કાલ પ્રપ્તલ ચરકાલે ઓ !
ગૃહ ગોડો પુંજે, કતિપથ તુંજે
રાખિલો કારિ વિકલાઠ્ઠિ ઓ !

[૨૨]

ઐ પુરોભાગે, ભગ્ન વિભાગે,
ગૃહવર શેષ શરીરે ઓ !
જેખિ છો ને સખ, ઉજ્જવલ લેખા,
સે ગત યૌવન રેખા ઓ !

[૨૩]

એર૩૫ અલિન્દે, સુન્દરીવૃન્દે,
મોગલ નરપતિ કેશરી ઓ !
બોસિ૩૬ ઓ મર્મરે ઉલાસ૩૭ અંતરે,
તૌલિતો૩૮ મોહન રૂપે ઓ !

[૨૪]

કશુ એ ગવાલે, કૌતૂક ચલે,
નિરખિતો પરિજન લછપે ઓ !
નિમ્ન પ્રદેશ, સે ગજયુદ્ધે
ભીષણ પ્રાણુ—વિનાશક ઓ !

[૨૫]

એ ધરમાઝે, ૩૯ નારી સમાઝે,
 બસિ કબૂ ખેલિતો ચૌસર ઓ !
 રાખિ તો પાશે, સે તરવારિ
 કાફર—કંઠ—વિદારી ઓ !

[૨૬]

૬૧૪૦ સખ આજિ, સમય—સમુદ્રે
 મનિજત ૪૧ સહ શત આશા ઓ !
 દેખિલ શત શત, હોલો કિ નિવારિત
 નિસ્વપ ૪૨ મનુજ પિપાસા ઓ !

[૨૭]

ને ગૃહ—પાશે કાંપિતો ત્રાસે
 ભૂપતિ—પદ વિદેષે ઓ !
 સે ભવ ભવને, કત શત અધમે
 પૂરિ છે ૪૩ મૂત્ર પુરીષે ૪૪ ઓ !

[૨૮]

ને ધર મધ્યે, સુરભિ—સમૃદ્ધે
 સમ્મોહિત ચિત કાલે ઓ !
 સે સખ સદને ઉદ્ભવે વમને,
 પૂતિગન્ધ ૪૫ વિકારણુ ૪૬ ઓ !

૩૬ અંહર, ૪૦ કયાં, ૪૧ ફૂળી ગયું, ૪૨ નિર્લગ્ન, ૪૩ ભરી દે છે,
 ૪૪ મળ, ૪૫ દુર્ગધ, ૪૬ છટે છે,

[૨૬]

જે ગૃહ—અંગે બહુવિધ રંગે
 વિખચિત ૪૭ છિલોમણિરાજી ઓ !
 સે સખ કાલે હોરિ એક કાલે,
 ઢાકિલો લૂતા ૪૮—ગ્નલે ઓ !

[૩૦]

એ તપ તીરે, શુભ શરીરે,
 દંડાયિત ૪૯ ગૃહ—રાજી ઓ !
 બર ૫૦ સુરૂપે દિકદિક ૫૧ હોધ તે,
 કર્પે ૫૨ મનુજ સમાજે ઓ !

[૩૧]

કત નર—પંજરે ૫૩, નિર્મિલો ધહારે ૫૪,
 શોપિ શોણિત કાપે ઓ !
 દર્શાધ તે સખ, દર્શક લોકે,
 પ્રેમદા—ગોરવ શેષે ઓ !

[૩૨]

અહો ! કત કાલ, રોએ ૫૫એ જીવિત
 તટિની ! તટ તખ શોભિ ઓ !
 બૂધણ હોધયે, તખ જલ નીલે,
 વાંછિતે મન અલિલાપે ઓ !

૪૭ ભરેલા, ૪૮ કરોળીઆ, ૪૯ ઉભા છે, ૫૦ જેના, ૫૧ દિશ્વદિશ, ૫૨ આકર્ષે, ૫૩ હાડપિંજર, ૫૪ એને, ૫૫ રહેશે,

[૩૩]

હોએ કાન કાલે, હો તો ઘોર કાલે,
 પરિમિત સૂર્ય પરમાયુ ઓ !
 રોહિએ શેષે એ ગૃહ દેશે
 આશાશે શુધુપણ વાયુ ઓ !

[૩૪]

યદિ એક શેષ, રોએ સખ શેષ,
 જીવન સ્વપ્નપદ પ્રજાતે ઓ !
 તનુ મન ક્ષયિયે, પદ દુઃખ શત સમયેદો
 ચોરિ છૂંદેલોક કિ આશે ઓ !

—ગાવિન્દચન્દ્ર રાય.

૯. સ્વદેશેર ધુલિ

સ્વદેશેર ધુલિ સ્વર્ણ-રેણુ-ખોલિ,^૧
રેખો^૨ રેખો હદે એ ધ્રુવ જ્ઞાન,
ગ્નહાર સલિલે, મન્દાકિની ઢળે
અનિલે મલય સદા વહમાન !

નન્દનકાનન કિવા શોભા છાર^૩
વનરાજિ કાન્તિ અતુલ તાહાર^૪
ફળ શસ્ય તાર,^૪ સુધાર^૫ આધાર,
સ્વર્ગ હ'તે^૬ સે જે મહા ગરીયાન !

એ દેહ તોમાર તારિ માટિ હોતે^૭
હોયે છે^૮ સૃજિત પોષિત તાહાતે,
માટિ હોયે પુનઃ મિશિએ^૯ તાહાતે,
ભવલીલા જેખે^{૧૦} હોખે^{૧૧} અવસાન !

પિતામહદેર અસ્થિ મળળ જેત^{૧૨}
ધુલિરૂપે તાહે આછે જે મિશ્રિત,
ઐર્ધ માટિ હોતે હોખે જે ઉત્થિત,^{૧૩}
ભાવી કાલે તવ ભવિષ્ય સંતાન !

કંસ કારાગારે દેવકિર મત^{૧૪}
વક્ષે તે પાષાણુ લોહ શૃંખલિત
માતૃભૂમિ તવ રાયે છે^{૧૫} પતિત
પરિચિત તુમિ તાહારિ સંતાન !

૧ માનીને, ૨ રાખો, ૩ ધૂળ, ૪ તેની, ૫ સુધાના, ૬ કરતાં,
૭ માંથી, ૮ થયો છે, ૯ મળી જશે, ૧૦ જ્યારે, ૧૧ થશે, ૧૨ જેથી,
૧૩ જે, ૧૪ જેમ, ૧૫ રહ્યો છે,

પ્રકૃત સંતાન જેનો^{૧૬} સેષ જન
 નિજ દેહ પ્રાણુ દિયે વિસર્જન
 જે કરિયે માર^{૧૭} દુઃખ વિમોચન
 હોયે તાર માતૃઋણ પ્રતિદાન !

—સત્યેન્દ્ર દત્ત.

૧૦. જય હે !

જનગણ મન અધિનાયક જય હે, ભારત ભાગ્ય વિધાતા.
પંજાબ સિન્ધુ ગુજરાત મરાઠા, દ્રાવિડ ઉત્કલ બંગ;
બિન્ધ્ય હિમાચલ જમુના ગંગા, ઉચ્છલ જલધિ તરંગ.

તવ શુભ નામે જાગે,
તવ શુભ આશિષ માગે,
ગાહે તવ જય ગાથા.

જનગણ મંગલદાયક જય હે, ભારતભાગ્ય વિધાતા.

જય હે ! જય હે ! જય હે !

જય જય જય જય હે !

૧

અહરહ^૧ તવ આહવાન પ્રચારિત, શુનિ તવ ઉદ્ધાર બાણી;
હિન્દુ, બૌદ્ધ, શીખ, જૈન, પારસીક, મુસલમાન, ખ્રિસ્તાની.

પૂરણ પશ્ચિમ આશે,
તવ સિંહાસન પાસે,
પ્રેમહાર હય^૨ ગાથા.

જનગણ ઐક્યવિધાયક જય હે, ભારતભાગ્ય વિધાતા.

જય હે ! જય હે ! જય હે !

જય જય જય જય હે !

૨

પતન અબ્યુદય બંધુ^૩ પંથા જુગ જુગ ધાવત^૪ જત્રી,
હે ચિર સારથી તવ રથચક્રે મુખરિત^૫ પથ દિનરાત્રી,

દારણુ વિપ્લવ દમાઝે,
તવ શંખધ્વનિ બાઝે
સંકટ દુઃખ ત્રાતા,
જનગણ પથપરિચાયક જય હે, ભારતભાગ્ય વિધાતા.
જય હે ! જય ! હે જય હે !
જય જય જય જય હે ! ૩

ધોર તિમિર ધન નિમિત્ત ણિશી થે ખીડિત મૂર્છિત દેશે,
જગૃત છિલ્લ તા અવિચલ મંગલ નત નયને અનિમેષે,
દુઃસ્વપ્ને ૧૦ આતકે,
રક્ષા કરિલે અંકે,
સ્નેહમયી તુમિ માતા,
જનગણ દુઃખત્રાયક જય હે, ભારતભાગ્ય વિધાતા.
જય હે ! જય હે ! જય હે !
જય જય જય જય હે ! ૪

રાત્રિ પ્રભાતિલ ઉદિલ રવિચ્છયિ પૂર્વ ઉદય ગિરિભાલે,
માહે વિહંગમ પુણ્ય સમીરણુ ૧૧ નવજીવન રસ ઢાળે,
તવ કશ્ણુકશ્ણુ ૧૨ ૧૩ રાગે,
નિદ્રિત ભારત જાગે,
તવ ચરણ નત માથા,
જય જય જય હે જય રાજેશ્વર ભારતભાગ્ય વિધાતા.
જય હે ! જય હે ! જય હે !
જય જય જય જય હે ! ૫

—રવીન્દ્રનાથ ઠાકુર.

૬ મધ્યે, ૭ રાત્રી, ૮ હતો, ૯ અવનત ઢાળતો, ૧૦ રોગ, ૧૧ યવન,
૧૨ કશ્ણુથી લાલ થએલી, ૧૩ રંગ.

૧૧. એકલા ચલો રે !

જદિ તોર ડાક^૧ શુને કેઓ^૨ ના આસે^૩
 તોમે^૪ એકલા ચલો રે !
 એકલા ચલો, એકલા ચલો,
 એકલા ચલો રે—જદિ૦

જદિ કેઓ કથા^૫ ના કો'ય^૬
 ઓરે^૭ ઓરે ઓ અભાગા,
 કેઓ કથા ના કો'ય,
 જદિ સખાઈ થાકે મુખ ફિરાયે
 સખાઈ કરે ભય—
 તોમે પરાણુ^૮ ખુલે,
 ઓ તુઈ મુખકુટે તોર મનેર કથા
 એકલા એલો રે !—જદિ૦

જદિ સખાઈ ફિરે ભય—
 ઓરે ઓરે ઓ અભાગા,
 સખાઈ ફિરે ભય,
 જદિ ગહન પથે ભવાર^૯ કાલે
 કેઓ ફિરે ના ચાય^{૧૦}—
 તોમે પથેરે^{૧૧} કાંટા,

૧ સાદ; ૨ કોઈ; ૩ આવે; ૪ તોપણ; ૫ વાત; ૬ કહે; ૭ ઓરે;
 ૮ પ્રાણ; ૯ જવા; ૧૦ જુએ; ૧૧ પથના;

ઓ તુમ રક્તમાખા^{૧૨} ચરણ તલે
એકલા દલો રે !—જદિં

જદિ આલો^{૧૩} ના ધરે—

ઓરે ઓરે ઓ અભાગા,

આલો ના ધરે,

જદિ ઝડ બાદલે^{૧૪} આંધાર રાતે

દુવાર^{૧૫} દેય ધરે—

તોભે વજાનલે

આપન બુકર^{૧૬} પાંજર^{૧૭} જાલિયે^{૧૮} નિચે

એકલા જલો રે !—જદિં

—રવીન્દ્રનાથ ઠાકુર.

૧૨. નવ વત્સરેર પાણુ

નવ વત્સરેર^૧ કરિલામ પાણુ
 લોખો^૨ સ્વદેશેર દીક્ષા,
 તવ આશ્રમે, તોમાર ચરણે,
 હે ભારત લોખો શિક્ષા.
 પરેર^૩ ભૂપણુ, પરેર વસન
 ત્યાગિઓ આજ પરેર અશન,
 જદિ દોષ દીન, ના દોષો દીન,
 છાડિઓ^૪ પરેર ભિક્ષા.
 નવ વત્સરેર કરિલામ પાણુ
 લોખો સ્વદેશેર દીક્ષા.
 ના થાકે^૫ પ્રાસાદ, આછે તો કુટીર
 કલ્યાણિ સુપવિત્ર.
 ના થાકે નગર, આછે તવ વન
 ફલે ફલે સુવિચિત્ર
 તોમ હોતે^૬ જત^૭ દૂરે ગેછિ સન્
 તોમારે દેખેછિ તત^૮ છોટો કરે
 કાછે^૯ દેખિ આજ હે હૃદયગજ
 પુમિ પુરાતન મિત્ર.
 હે તાપસ તવ પર્ણુ^{૧૦} કુટીર
 કલ્યાણિ સુપવિત્ર.

પરેર વાક્યે તવ^{૧૧} પર હોયે
 દિયેછિ પેયેછિ લજ્જા,
 તોમાર ભુલિતે ફિરાયેછિ મુખ,
 પોરેછિ^{૧૩} પરેર સજ્જા.
 કિછુ^{૧૩} નાહિ ગણિ, કિછુ નાહિ કહિ,
 જપિછિ મન્ત્ર અન્તરે રહિ,
 તવ સનાતન ધ્યાનેર આસન
 મોદેર અસ્થિ મજ્જા.
 પરેર ભુલિતે તોમાર ભુલિતે
 દિયેછિ પેયેછિ લજ્જા.
 સે સકલ લાજ ત્યાગિઓ^{૧૫} આજ,
 લોધો તોમાર દીક્ષા.
 તવ પદતલે અસિયા વિરલે
 શિખિઓ તોમાર શિક્ષા.
 તોમાર ધર્મ, તોમાર કર્મ
 તવ મન્ત્રર ગભીર મર્મ,
 લોધો તુલયા,^{૧૭} સકલ ભુલિયા,
 છાડયા પરેર ભિક્ષા;
 તવ ગૌરવે ગરવ માનિઓ,
 લોધો તોમાર દીક્ષા.

—સ્વીન્દ્રનાથ ઠાકુર.

—

૧૩. હે ભગવાન !

બાંગ્લાર માટિ બાંગ્લાર જલ
 બાંગ્લાર વાયુ બાંગ્લાર ફલ
 પુણ્ય હોઉક^૧ પુણ્ય હોઉક
 પુણ્ય હોઉક હે ભગવાન.

બાંગ્લાર ઘર બાંગ્લાર હાટ
 બાંગ્લાર વન બાંગ્લાર માઠ^૨
 પૂર્ણ હોઉક પૂર્ણ હોઉક
 પૂર્ણ હોઉક હે ભગવાન.

બાંગ્લાલીર પશુ બાંગ્લાલીર આશા
 બાંગ્લાલીર કાજ બાંગ્લાલીર ભાષા
 સત્ય હોઉક સત્ય હોઉક
 સત્ય હોઉક હે ભગવાન.

બાંગ્લાલીર પ્રાણુ બાંગ્લાલીર મન
 બાંગ્લાલીર ધરે જત ભાષ બોન
 એક હોઉક એક હોઉક
 એક હોઉક હે ભગવાન.

—રવીન્દ્રનાથ ઠાકુર.

૧. શક્તિમન્ત્ર

જનનિ ભારત આજ હમકુ, મધુર બિણા સુના રહી હૈ;
 સ્વતંત્રતાકા રાગ^૧ ગાકર, માનો અમૃત પીના રહી હૈ.
 સેંકડો વર્ષોસે હમ થે, ભાગ્યહીકે રફેરમેં;
 ઉસકી નિર્ભરતા^૩ છોડાકર, સ્વાવલંબન શીખા રહી હૈ.
 થા નિરાશા કા ભયાનક, ભૂત જો હમ પર ચઢા;
 રાષ્ટ્ર કે અંગીત બલસે, શીઘ્ર ઉમ્મકો ભગા રહી હૈ.
 ફિર ભલા મૈં દીનતાફે, શબ્દ કૈસે કહ સકું ?
 જળકી^૪ માતા મીઠે સ્વરસે, શક્તિમન્ત્ર પઢા રહી હૈ.

—સત્યદેવ.

૩. કર્મયુગ

આ ગય. હું કર્મયુગ કુછ કર્મ કરના શીખ લો;
દેશ પર અરૂ^૧ જાતિ પર હુંસ હુંસ^૨ કે મરના શીખ લો.

મારનેકા નામ મત લો, પહેલે મરના શીખ લો;
મિસ્ત્રે^૩ આયર્લેન્ડ દખ કર, ^૪ ફિર ઉભરના ^૫ શીખ લો.

પાર યદિ હોના તુમહે પરતંત્રતા દુઃખ સિંધુસે;
તેર કર ^૬ તો રક્તસાગરસે ઉતરના શીખ લો.

ફિર જલા દોંગે સકલ સંસારકો ક્ષણ માત્રમેં;
દેશદુઃખકી આગમેં પર ^૭ પહેલે જલના શીખ લો.

જેલયાત્રાકે લિયે દિન રાત ઉત્સાહિત રહો;
દ્રુણુ-જન્મસ્થાનમેં ^૮ નિર્ભય વિચરના શીખ લો.

દેખના હું દશ્ય ભારતવર્ષમેં યદિ સ્વર્ગકા;
દેશકા તો પ્રાણુપનસે ^૯ દુઃખ હરના શીખ લો.

—સત્યદેવ.

૧ અને; ૨ હસતાં હસતાં; ૩ પેઠે; ૪ દબાઈ જઈને; ૫ ઉભા થતાં;
૬ તરીને; ૭ ખાંખ અને પણ; ૮ કારાગૃહ; ૯ જીગરથી.

૩. ભારતદેશ †

જગ પ્રિય સ્વર્ગ હમારો દેશ.

ભારત અસ શુભ નામ લેત રહ્યો, ઉપજત પ્રેમ વિશેષ,
તાપે જન્મભૂમિ શોભા રક્ષણિ, રહત ન દુઃખ લવલેશ.
જગ પ્રિય સ્વર્ગ

દગ તર ઉદ્ધિ બહત શિર ઉપર, નીલ છત્ર ઓઢિનેશ;
ઉત્તર હિમગિરિ પરમ મનોહર, જાહે નિત રમત યમદેશ.
જગ પ્રિય સ્વર્ગ

પાવન નિર્મલ ગંગનીર જોહિ, પરસતપ્કટત કલેશ;
પ્રગટે ધ્વજ રૂપ જગ કારક, જાહે ધ્વજેશ અવધેશ.
જગ પ્રિય સ્વર્ગ

ધર્મ ધ્વજ ફફરાત જહાં નહ, રતન ખાનિ ઓઢિનેશ;
માધવ અસ લખાત કમલૂં નહિ, જસ મમ ભારત દેશ.
જગ પ્રિય સ્વર્ગ

—માધવ.

† જુઓ પરિશિષ્ટ ક.

૧ કાશ્ય-તરત; ૨ જોઈ; ૩ દિનરાત; ૪ મહાદેવ; ૫ સ્પર્શ કરતાં;
૬ ફરકે; ૭ અપાર; ૮ જોવા.

૪. સ્વમાન

હે ભારત કે જાએ, જિયત^૧ કયોં માન નસાએ.

કહાં ગયે વે પિતુ દશરથ સમ, જે સુત રવિપિત પઠાયે;
રામ લખનસે કહાં વીર સુત નિજ, શત્રુન માર લગાયે.
દેશ કે કષ્ટ છુડાયે—હે ભારત૦

કહૈં ભીષ્માદિ ઉપાર્ય સે ધનુષર, વીર પાણકુ કે જાએ;
જિન અભિમાની કુરુવાસિનકો, બલદલ ધૂલ મિલાયે.
બલન^૪ હિય લાય ઉપજાયે—હે ભારત૦

કહૈં ગયે કૃષ્ણ સકલ વિદ્યાપતિ, સારથી રૂપ બનાયે;
જિન ગર્વિન^૫ નૃપ ઉદાહરણુ હિત, ભારત યુદ્ધ કરાયે.
ધર્મધ્વજ જગ રૂહાયે—હે ભારત૦

કહાં ખીર માતા ગિદુલા જે, સંજય દેખ પરાયે;^૬
દૈ કોટિન ધિક્કાર તાહિ, પુનિ હિય ઉછાહ^૭ ઉપજાયે.
ભેજિ રન વિજય કરાયે—હે ભારત૦

કહૈં ગયે વીર પ્રતાપ શિવાજી, પૃથીરાજ નૃપ રાયે;
લરિ લરિ યવન મલીપન^૮ સોં જિન નાકન ચના ચખાયે.^૯
નેક નિજ પ્રન^{૧૦} ૧૧ ડિગાયે—હે ભારત૦

૧ જીવતાજીવત; ૨ જંગલમાં મોકલ્યા; ૩ અશુન; ૪ બલ પુરૂષોના; ૫ ગર્વિષ્ઠ; ૬ યુદ્ધમાંથી પાછો આવેલો; ૭ ઉત્સાહ; ૮ આદરશાહો; ૯ નાકમાં દમ ભરી દીધો; ૧૦ પણ; ૧૧ રંગ;

અહો બન્ધુ ! નિજ ઘર નહિ દેખત, વૃથા ફિરત ૧૨અકુલાયે;
 ચલત ન તુમ કયોં વહિ પથ માધવ, પુરખે ૧૩ જાહિ ખતાયે.
 ૧૪જાસુ હિત રકત ૧૫ખહાયે—હે ભારત૦

—માધવ.

પ. ચે ભારતવર્ષ હમારા હૈ

હમેં તો દેશ ભારત અપના, પ્રાણોં સે બી પ્યારા હૈ,
હમ હૈ ભારત કે ભારતવર્ષ હી જીવન હમારા હૈ.
હમેં તો દેશ ભારત અપના૦

જમાના હૈય^૧ હૈ રબદ્રરંગ, જિસકી ઊશાન કે આગે;
વહી સંસાર સુખ કા સ્વર્ગ^૨ ઇન્દ્રાસન હમારા હૈ.
હમેં તો દેશ ભારત અપના૦

ખિતાયાં ખેલ ઋષિયોંને, લડકપન ગોદ મેં જિસકે;
પુરાના જગમગાના^૪ માન વહ જીવિત^૫ હમારા હૈ.
હમેં તો દેશ ભારત અપના૦

હમારા ધર્મ સંચિત કર્મ, ઇશ્વર ઇષ્ટ જો કુછ હૈ;
મેરે આંખોં કા તારા પ્યારા યસ ભારત હમારા હૈ.
હમેં તો દેશ ભારત અપના૦

સુભટ રન^૬ આંકુરે કવિ લેખકોંકી, ખાનિ^૭ હૈ જિસમેં;
અખિલ અનમોલ રત્નોં કા વો સુખ સાગર હમારા હૈ.
હમેં તો દેશ ભારત અપના૦

હમ હૈં કુર્માન ઉસકે જંગલોં, પર્વત વ ટીલોં^૮ પર;
યે જીવન ઉસકી પ્યારી રજ પૈ^૯ ન્યૌછાવર હમારા હૈ.
હમેં તો દેશ ભારત અપના૦

૧ બની બય, ૨ બદસુરત, ૩ તેજ, ૪ ઝગમગણું, ૫ નેચેલું,
૬ રણસુભટ, ૭ ખાણ, ૮ શિખરો, ૯ ધુલિપર,

જિ.મી.^{૧૦} ગદા^{૧૧} હમારા મખમલી છે, વિન્ધ્ય તકિયા છે;
હિમાલય છે સિપાહી સિંધુ બી સેવક હમારા છે.

હમેં તો દેશ ભારત અપનાં

દુઃખી છે ઉસકે દુઃખ મેં આર, સુખી છે સુખ મેં ભારત કે;
હમ છે સન્તાન ઉસકી વહ પિતા રક્ષક હમારા છે.

હમેં તો દેશ ભારત અપનાં

ન છોડૂંગા ન છોડૂંગા, ફટે ઇસિ તેરે ^{૧૨}દામન કે;
કહૂંગા મરતે દમ તક પ્રેમમય ભારત હમારા છે.

હમેં તો દેશ ભારત અપનાં

કહો માધવ ઇસાઇ હિન્દુઓ, મુસલિમ સખ એક સ્વરસે;
યે ભારતવર્ષ, હમારા છે ! હમારા છે ! ! હમારા છે ! ! !

હમારા છે ! હમારા છે ! ! હમારા છે ! ! ! હમારા છે ! ! ! !
યે ભારતવર્ષ હમારા છે ! હમારા છે ! ! હમારા છે ! ! !

—માધવ.

૬. હમારા વિશ્વાસ

હમે વિશ્વાસ હૈ ભારત કા, દિન બી ફિરને વાલા હૈ;
હમારે આજ અચ્ચોગી બી હોશ અપના સમ્ભાલા^૧ હૈ.
હમે વિશ્વાસ હૈ૦

અહુત દિન હો ચુકે હમકો, અંધેરી રાત મેં રસોતે;
મગર જલ્દી હી પરદા આંખાં કા અળ હટને વાલા હૈ.
હમે વિશ્વાસ હૈ૦

બંવર^૩ ધન્યગતા^૪ હૈ કર્યો કર, અસ અળ થોડા હી ખાકી હૈ;
નિકલ આયા હૈ સૂરજ અળ કમલ બી ખિલને વાલા હૈ.
હમે વિશ્વાસ હૈ૦

મલેંગે^૫ હાથ યહ સુનકર, ખિચારે તંગ દિલ વાલે;
સુનહલે ખાદલોંસે આસમાં યહ ફિરને વાલા^૬ હૈ.
હમે વિશ્વાસ હૈ૦

નિગર^૭ હો જયગા રૌશન,^૮ અંધેરા બે નિશાં^૯ હોગા;
મિલેગા ખુદખુદ^{૧૦} માધો જે તુમકો મિલને વાલા હૈ.
હમે વિશ્વાસ હૈ૦

—માધવ.

૧ જગત થયા, ૨ સૂતાસૂતા, ૩ બ્રમર, ૪ ગજરાય, ૫ ધસશે, ૬ શેરાવાનું, ૭ હૃદય, ૮ પ્રકાશિત; ૯ નામનિશાન વગરનું, ૧૦ આપોઆપ.

੭. ਆਰਡੇਵੀ !

ਓ, ਵਿਸ਼ਵ-ਸ਼ਕਤ ਆਰਡੇਵੀ ! ਓ, ਭਾਰਤ ਦੀ ' ਧਰਮ-ਪਾਲੀ ' !
ਨਹੀਂ, ਨਹੀਂ, ਫਿਰ ਵੀ ਸਸ਼ਕਤ ਥੀ ਤੀਕ ਸੈਨਿਕਾਂ ਦੀ ਟੇਵੀ.

‘ ਛਲ੍ਹੀ ਧਾਟੀ ’ ਤੇ ਰਣਯੁ ਦੀ ਵੀ ਵਡੀ ਪੂਰਵ-ਪਰਿਪਾਟੀ ਥੀ;
ਘਟ ਘਟ ਕਰ ਵੈਰੀ ਦੀ ਗਦਨ ਵੀਰ-ਵਰਾਂ ਨੇ ਕਾਟੀ ਥੀ. ੧

ਪਰ ਤੂੰ ਹੈ ਨਿ:ਸ਼ਕਤ ਤਪਸਵਿਨੀ ! ਫਿਰ ਕੈਸੇ ਸਮਤਾ^੧ ਹੋਗੀ ?
ਉਪਮਾ ਆਪ ਮਨੇਗੀ ਤੂੰ ਧਰੀ ਕੋਝੀ^੨ ਮੇਂ ਕਸ਼ਮਤਾ^੨ ਹੋਗੀ.

ਕੋਝੇ ਤੇ ਸ਼ਨਿ-ਦਾਨ ਮਾਨ ਕਰ ਤੂੰ ਸਵੀਕ੍ਰਿਤ ਕਿਆ ਨਹੀਂ;
ਯੁਝੀਂ ਤੇ ਅਵਲੰਬ ਯੁਝ ਕਰ ਕੜੀ ਤੇ ਵੀ ਲਿਆ ਨਹੀਂ. ੨

ਭਰੀ ਨਹੀਂ ਤੂੰ ਕਿ ਜੇ ਖੁਰਾ ਹੈ ਉਸੇ ਨਯਤ ਕਰ ਦੇਨੇ ਤੇ,
ਤੁਵੀ^੩ ਭੁਖ ਹੈ ਕਿੰਨੁ ਖੁਰੇ ਤੇ ਆਯ ਕਲਾ ਕਰ ਦੇਨੇ ਤੇ.

ਸੁਭੇ ! ਸਕਸ਼ਤਾ ਹੈਂ ਤੁਝ ਤੇ ਭਰਿ, ਧਰੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਹੈ ਮੇਰੀ !
ਸਵਯੰਸਿਦ੍ਧਿ ਸੇ ਵੀ ਘਟ ਕਰ ਹੈ ਸਾਧੁ ਸਾਧਨਾ ਧਰੇ ਤੇਰੀ. ੩

ਫਿਰ ਵੀ ਅਪਨੀ ਸ਼ਕਤਿ ਤੋਲ ਤੂੰ ਐਰ ਵਿਪਕਸ਼ੀ ਤੇ ਅਲ ਵੀ,
ਸੰਗੀਨੇ, ਮੇਸ਼ੀਨਗਨੇ, ਅਮ ਐਰ ਉਧਰ ਹੈ ਕੌਸਲ ਵੀ;

ਨ ਹੋ ਵਿਯਯ ਤੇ ਨਿਸ਼ਚਯ ਜਿਨਾਂ ਤੇ, ਸਾਕਸ਼ੀ ਹੋ ਕਰ ਛਟ ਜਵੇਂ;
ਘਟ ਕਰ ਪਗ ਨ ਛਟੇ ਫਿਰ ਪੀਛੇ, ਆਛੇ ਸਿਰ ਵੀ ਕਟ ਜਵੇਂ ! ੪

કરતી હૈ કાનૂન-ભંગ તૂ, પર કિનકે કાનૂન લલા ?
ઉનકે, ' ન્યાય ' ' ન્યાય ' કહ કર જો યહાં ફાસિતે રહે ગલા !

ખૌસ ઉઠેગા^૪ ખૂન ન કિસકા એસે અત્યાચારોં સે ?
સંયમ તુમહે દિખાના હૈ પર નિજ વિનીત વ્યવહારોં સે. ૫

આજ મહાત્માદારા તૂને આત્મા કા બલ જના હૈ,
પરમાત્મા ને દિયા જિસે યહ સત્યાગ્રહકા ખાના હૈ.

બચ દે સકતા હૈ કયા તુઝ કો ઘોર આયુષોં કા ઘેરા ?
પ્રતિપક્ષી કે સિયે સહન^૫ હૈ પ્રહરણસે બીપણુ તેરા ! ૬

સાવધાન ! બાધાયેં^૬ તુઝ કો વ્રત સે વિચલિત કર ન સકેં,
એસે જય વાર^૭ દૈસ હૈસ કર, છકેં વિપક્ષી ઔર થકેં !

શ્લેષિત ચાહેં તો ઈતના લેં હિંસક ઉસમેં ડૂબ ઉઠેં,
ધૃષ્ટા કરે અપને ઉપર વે ઔર આપ હી જબ^૮ ઉઠેં. ૭

સૂરત મેં હી કોઠી પહેલે નૌકરચાહી ને ખોલી,
સૂરત સે હી ચલી હટાને અજ ઉસે ખારડોલી !

પર સંગમ ગોરોં સે આપના ગંગા-યમુના તુલ્ય રહે,
દોનોં કે બીતર સમતા કી સરસ્વતી કા સ્ત્રોત બહે. ૮

—મૈથિલીશરણુ ગુપ્ત.

੮. ਕੋਮੀ ਗੁਜ਼ਲ

ਮੁਨਕਸ਼^੧ ਅਪਨੇ ਦਿਲ ਪਰ ਛਿੰਦ ਖਾੀ ਤਸਵੀਰ ਹੋਨੇ ਦੋ,
 ਕਦਮ ਸੇ ਉਸ ਕੇ ਅਪਨਾ ਸੀਨਾ ਪੁਰ ਤਨਵੀਰ^੨ ਹੋਨੇ ਦੋ.
 ਕਮੀ ਉਲਜਨ^੩ ਨ ਆਲੋ ਕੌਮ ਕੇ ਕਾਮੋਂ ਮੇਂ ਤੁਮ ਛਾਏ,
 ਤੁਮਹਾਰੇ ਦਰ^੪ ਗਮਕੀ ਹੋਤੀ ਹੈ ਤਦਬੀਰ, ਹੋਨੇ ਦੋ.
 ਅਛਾਏ ਰਕੁਮੋ ਹਿੰਮਤ, ਯਯੁਜ਼ਦਿਲੀ^੫ ਕਾ ਮਤ ਝਟਕਨੇ ਦੋ,
 ਨ ਖਸਕੋ ਅਪਨੇ ਪਾਵੋਂ ਦੀ ਕਮੀ ਜੰਝਰ ਹੋਨੇ ਦੋ.
 ਅਲਨ ਸੇ, ਖਲਮ ਸੇ, ਪਗੈਰਤ ਸੇ, ਹਿੰਮਤ ਸੇ, ਫ਼ਜ਼ੁਲਅਤ ਸੇ,
 ਨ ਮੁਛਕੋ-ਕੌਮ ਦੀ ਫ਼ਰਿਜ਼^੬ ਕਈਂ ਤਫ਼ੀਰ^੭ ਹੋਨੇ ਦੋ.
 ਅਗਰ ਆਏ ਹੋ ਦੁਨਿਆ ਮੇਂ ਉਕਾਓ ਲੁਝੇ-ਆਯਾਦੀ,
 ਕਿਸੀ ਕੇ ਛਾਥ ਮੇਂ ਤੁਮ ਅਪਨੀ ਮਤ ਤਕਦੀਰ ਹੋਨੇ ਦੋ.
 ਅਛੁਤ ਲਿਕਯੇ ਗਏ ਅਕਸਾਨੇ^੮ ਖਸਕੋ-ਉ-ਸੋ-ਅਵਝੁਤ^੯ ਕੇ,
 ਛਿਕਾਯਤ^{੧੦} ਫ਼ੁਜ਼ਯੇ-ਕੌਮੀ ਦੀ ਭੀ ਅਯ ਤਫ਼ੀਰ^{੧੧} ਹੋਨੇ ਦੋ.
 ਕਰੋ ਅਖ਼ਮਤ ਵਾਤਨ ਦੀ ਸ਼ੌਕ ਸੇ, ਦਿਲ ਸੇ, ਮੁਹਬਬਤ ਸੇ,
 ਨ ਮੁਛਕੀ ਕਾਮ ਮੇਂ ਛਾਏ ਕਮੀ ਤਕਸੀਰ ਹੋਨੇ ਦੋ.
 ਅਛੁਤ ਵਾਏ ਟਲੇ ਹੈਂ ਅਛੁਦੋ-ਪੈਮਾ^{੧੨} ਕਾ ਭਰੋਸਾ ਕਯਾ ?
 ਤਲਯ ਅਪਨੇ ਕਰੋ ਛਕੇ ਤੁਮ ਨ ਅਯ ਟਾਪੀਰ^{੧੩} ਹੋਨੇ ਦੋ.

੧ ਅਕਿਤ, ੨ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਯ, ੩ ਫ਼ਰਕਤ, ੪ ਨਾਮਫ਼ਿਕਿ,
 ੫ ਯਾਦਮ, ੬ ਵੀਰਤਾ, ੭ ਫ਼ਲਕਾਥ, ੮ ਕਿਸ਼ਤਾ, ੯ ਪ੍ਰੇਮ,
 ੧੦ ਅਛਿਕਿ, ੧੧ ਵਯਨ, ੧੨ ਫ਼ੇਰੀ,

ન રોકો ફક્ત ૧૩ કી આવાજ તુમ રોશનજીભીરી ૧૪ સે,
 કિસી કો હૈ અગર ઇસ ૧૫અમ્ર મેં તફીર, ૧૬ હોને દો.
 મજે લો દર્દ કે રહ રહ કે મુલ્કા-કામ કે ગમ સે,
 જિગર કે પાર તો અપને જરા યહ તીર હોને દો.
 તુમહારી આહો-જારી યહ કલો જાયા ૧૭ ન જાયેગી,
 ખિય આયેગી ખુદ આગ્તી જરા તાસીર હોને દો,

—ત્રિશૂલ.

૯. શહીદાને દેહલી

લહૃ^૧ સે હુઆ સુખ^૨ મૈદાને દેહલી,
 બના હૈ અલમખાના^૨ એવાને^૩ દેહલી;
 હુધ બન્દ હર એક દુકાને દેહલી,
 તડપ કર નિકલને કા હૈ જાને દેહલી;
 ગંજખ કા હૈ ખૂને શહીદાને^૪ દેહલી.

ખુઝે બન કે શમએ શબિરતાને^૫ દેહલી,
 હુએ બન કે પરવાના કુખાને દેહલી;
 બો બાકે સજીલે જવાનાને દેહલી,
 બદાતે રહે જીતે જી શાને દેહલી;
 ગંજખ કા હૈ ખૂને શહીદાને દેહલી.

દુખાલા^૬ હુધ ફિર સે હૈ શાને દેહલા,
 હુઆ હિંદ પર ફિર સે એહસાને દેહલી;
 ફિરિસ્તે હૈં યા હૈં ચે અરકાને^૭ દેહલી,
 નિકલતે હૈં જિનસે કિ અરમાને દેહલી;
 ગંજખ કા હૈ ખૂને શહીદાને દેહલી.

ઉધર થે મુસલ્લેહ^૮ નિગહબાને દેહલી,
 કમિઅર થે, યા થે વો કમાને દેહલી;
 ઇધર થે નિહથે ખડે જાને દેહલી,
 વો બારત કે લાલ ઝૈર અરમાને દેહલી;
 ગંજખ કા હૈ ખૂને શહીદાને દેહલી.

૧ લોહી, ૨ ઇસ્પિતાબ, ૩ મહેલ, ૪ શહીદો, ૫ રાત્રિના ઢીવા,
 ૬ બમણી, ૭ સ્થાન, ૮ સુરાત,

न घटना को जलम पर तुल्य सकेगा,
 नहीं हथ^{१०} तक दाग यह धुल सकेगा;
 न महकम हाकिम से मिल जुल सकेगा,
 ये उकल^{११} किसीसे न अण्य जुल सकेगा;
 गण्य का है पूने शहीदाने देहली.

वो मासूम^{१२} अण्ये वो मा के दुलारे,
 वो धर के अराग और अण्णों के तारे;
 अण्णों के वह जिन्दगी के सलारे
 निशाना अण्ण^{१३} उका अने और सिधारे;
 गण्य का है पूने शहीदाने देहली.

सुना है कि एक लड़का जन्मी दुआ था,
 अली सिर्फ था पारा तेरह परस का;
 भगर मैल^{१४} उस के न तेवर^{१५} पै आया,
 पुकारा न उसने—न अम्मा न अण्णया;
 गण्य का है पूने शहीदाने देहली.

वो अंगीन पाये यला न रहा था,
 उसे देण कर छोटा बाध ने रोया;
 कहा उसने रोओ न औ प्यारे लैया,
 जवां भरहों की मौत मैं तो हूं भरता;
 गण्य का है पूने शहीदाने देहली.

કયામત તક ઈનકા મનાયેંગે ૧૬માતમ,
 યે મુમકિન નહીં મહવ ૧૭ હો જાય યહ ગમ;
 ખરસના જનાબોં પૈ વહ ફૂલ પૈ ૧૮લમ,
 વો પુર આખ આખે, વો ૧૯લસરતકા ૨૦આલમ;
 ગજળ કા હૈ ખૂને શહીદાને દેહલી.

યે મન્ગર ૨૧ દિલોં કા દુપારા ૨૨કરેગા,
 યે ખાંજર કલેજે પૈ મારા કરેગા;
 શહીદોં કા ખૂં યહ પુકારા કરેગા,
 ફલક ૨૩ ઓર કયા અખ હમારા કરેગા ?
 ગજળ કા હૈ ખૂને શહીદાને દેહલી.

—ત્રિશૂલ.

१०. दशहरा और मुहूर्तम

(सन् १९१८ में दशहरा मुहूर्तम ऐकडी दिन पड़ने के समय लिखी गद्य)

[१]

कहीं है राम की जय जय, कहीं पर सप्त मातम^१ है;
कहीं है हर्ष की ध्वनियां, कहीं पर नालये गुम^२ है;
कहीं तो झल हँसता है, कहीं पर रोती शयनम^३ है;
मुहूर्तम में दशहरा है, दशहरा में मुहूर्तम है।

जूझूसों^३ में मगर दोनों तरफ सामाने-जंगी है;
है मतलब ऐकडी दोनों का ज़ादिर में दुरंगी है।

[२]

धधिर है राम लक्ष्मण का, उधर लसनैन^४ का यथा;
धधिर शर गज हनुम^५ पर, उधर कुंक्षार पर धेगा।
नजर में हर घड़ी दोनों, तरफ थी धर्म की रक्षा;
धधिर था पनिस्यरों का, शामियों^७ का था धधिर हलका।

१ शोक, २ आङ्ग, ३ सरधस, ४ हसन हुसेन (अ), ५ दानव-
काङ्किर, ६ तलवार, ७ शाम देशना वासीआने पक्ष।

થે જૂલે દોનોં ઈશ્વર કો, હુએ મગર દોનોં થે;
નશે મેં શક્તિ, બલ, ધન, ધૂર્તતા કે પૂર દોનોં થે.

[૩]

વતન કો છોડકર ભટકે, ફિરે હૈ ! હૈ ગિયાયાં^૮ મેં;
ધધર દબક મેં તુમે રામ, ઉધર વલ દસ્તે વીરો^૯ મેં.
સબી સામાન થે ઘર મેં ન ઘર થા ઉનકો દૌરો^{૧૦} મેં;
યહી થી ફિક પૈદા હો ન શર^{૧૦} દુનિયા કે ઇમો^{૧૦} મેં.
ભરા આતા હૈ જિંચિંચ ખિંચ ગઇ તસવીર દિલ મેં હૈ;
જમીં પર ગો નહીં વલ ઉનકી પર જગીર દિલ મેં હૈ.

[૪]

સખક દેને કો દોનોં કે હુઈ જગ આજમાઈ થી;
હસલે^{૧૧} માલો દૌસત કી ન વલ હર્ગિજ લડાઇ થી.
બદે અન્યાયી થે મંજૂર ઉનકી હી સફાઇ થી;
લડાઇ દુશ્મનોં કે મુંહ પૈ વીરોં ને લવાઈ થી.
શરોં સે રામ કે દુનુજોં કી મિટી હો ગઇ ગુમ થી;
અમક તેજે હસન કી થી કે અસ, નારે જહન્નુમ^{૧૨} થી.

[૫]

ક્યામત જલિમોં પર દાદી જગ મૈદાન મેં આયે;
ઇસી કે વાસ્તે થે કાલિમે ઇન્સાન મેં આયે.

દિલેરી ઉનકી કયા હમ બેબસોં કે ધ્યાન મેં આયે;
સકે કીં દુશ્મનોં કી સાફ લોટ ચક્ર આન^{૧૩} મેં આયે.

ઉદ્ધ^{૧૪}બેજે ગયે મુદકે-અદમ^{૧૫} મેહમાન હોને કે:
મલક^{૧૬} આયે ફલક^{૧૭} સે જંગમેં કુરખાન હોને કે.

[૬]

ધધર શ્રીરામ ને લંકેશ રાવણ પર વિજય પાઈ;
મગર અફસોસ ઉધર આફત ગઈ હસનૈન પર ઢાઈ.
કમી થી ફોજ કી, ગુરખત^{૧૮} બલાયેં કયા નહીં લાઈ;
મિલા પાની ન મેહમાં કે તો મેહમાંકી કળ^{૧૯} આઈ.

ગયા બદતાહી આબે-સાફ કે ફિર દમ બદમ તોડા;
જખાં સૂખી થી સૂખે હોઠ યોં બચ્ચોંને દમ તોડા.

[૭]

ઉડાઈ સખિતયાં કિતની ન થા કાળૂ સિતમગર પર;
ખડે જિંદી મુસીબત બલ^{૨૦} ન આને પાયા તેવર પર.
નહીં મંજૂર કી બૈયત^{૨૧} ઉદ્ધ કી સૈફ^{૨૨}થી સર પર;
બુઝા કર પ્યાસ અપની તેજ કી ખુદ પહુંચે કૌસર^{૨૩} પર.

ગમેજાંકાલ હૈં યહ કિસ તરહ સૌજે નિહાં^{૨૪} નિકલે;
દંબદારો^{૨૫} કે સીને સે ન કયોં ઇતના ધુવાં નિકલે.

૧૩ પળ, ૧૪ શત્રુ, ૧૫ ચમસદન, ૧૬ ફરિસ્તા, ૧૭ આકાશ,
૧૮ મુસાફરી. ૧૯ મોત, ૨૦ વળ, ૨૧ તાબેદારી, ૨૨ તલવાર,
૨૩ સ્વર્ગીય સ્ત્રોત. ૨૪ દિલની બળતરા, ૨૫ ડાકુ-સ્મશાની,

[૮]

મનાયેં હમ ખુશી યા ગમ મગર યહ કામ કરના હૈ:
 સંશીનારદ એક હી હૈ ઐર હમ સખ કો ઉતરના હૈ.
 કરાયે લાખ કોઈ પર ન વાજિય કર સે કરના હૈ:
 હમેં હક. ૨૭ કે સિયે જના હૈ ઐર હક. હી પે મરના હૈ.

ઘડી ભર હૈ ખુશી તો ફિર ઘડી ભર હી મેં માતમ હૈ:
 ત્રિશલ અપના ન ભૂલો ફર્જ દમમેં જ્યતલક દમ હૈ.

—ત્રિશલ.

૧૧. ઐક્યની હાકલ

ગુલ ચમનસે^૧ ફુલ ફુલોંકા ખુશો મીઠી બદ રહી હૈ;
 જાનિ દેવી અયસી અબ તો, મધુર બિણા સુના રહી હૈ.
 ચેલી આયા હય જમાના જાંદગી મુઘા.....ર લો (૨);
 તોડ કર ટંટા પુરાના, બીગરી સુધાર.....લો.
 સિન્ધુ 'કે બિચમે' હી અપના નાવ જાલા ખા...રહા (૨);
 ઢુંઢ કર સુકાની દાતા, જન્મ ભવ સે તાર.....લો.
 ઝલક ધ્રુવકી બાદલોંસે જા રહી ભર દેશ...કો (૨);
 વો બતાદે પંથ અપના, કિસ્તિર જહાં હંકાર.....લો.
 અક્યકી હાકલ બિરાદર ભર રહી દિગન્ત.....કો (૨);
 આગે બદ કર ઐક્ય બલસે, આત્મકો ઉદ્ધાર...લો.

૧૨. અય માતૃભૂમિ તેરે

અય માતૃભૂમિ તેરે ચરણોમેં શિર નમાઉં,
મેં ભક્તિ ભેટ અપની, તેરી શરણમેં લાઉં. ટેક.

માથે પે^૧ તૂ હો ચંદન, છાતી પે તૂ હો માલા,
જિજ્ઞાસા પે ગીત તૂ હો, મેં તેરા નામ ગાઉં. અય૦

જિમ્મસે સુપૂત ઉપજે, શ્રીરામ કૃષ્ણ જોસે,
ઉસ તેરી ધૂલિકા મેં, નિજ શીષ પે ચઢાઉં. અય૦

માની^૨ સમુદ્ર જિસકા ધૂલિકા પાન કરેંક,
કરતા હૈ માન તેરે ઉસ પૈરકા મનાઉં. અય૦

વે દેશ માનવાલે ચડ કર ઉતર ગયે સખ,
ગારે રહે ન કાલે તુઝકા હી એક પાઉં. અય૦

સેવામેં તેરી ભેદોંકા ભુક્ષ જાઉં,
વહ પુણ્ય નામ તેરા પ્રતિદિન સુનું સુનાઉં. અય૦

તેરેહી કામ આઉં, તેરાહી મંત્ર ગાઉં,
મન ઐર દેહ તુઝપર અલિદાન મેં ચઢાઉં. અય૦

—ઇન્દ્ર.

૧૩. મંત્ર વંદેમાતરમ્

શુદ્ધ સુંદર અતિ મનોહર મંત્ર વંદેમાતરમ્;
 મૃદુલ સુખકર દુઃખહારી મંત્ર વંદેમાતરમ્.
 મંત્ર યહ દૈ તંત્ર યહ દૈ જંત્ર વંદેમાતરમ્;
 સિદ્ધિદાયક બુદ્ધિદાયક એક વંદેમાતરમ્.
 ઓજમય બલકાંતિમય સુખ શાંતિ વંદેમાતરમ્;
 મતિપ્રદાયક અતિસહાયક મંત્ર વંદેમાતરમ્.
 હરધડી હરબાર^૧ હો હરનામ વંદેમાતરમ્;
 હરદમ હમેશા બોલીએ ગુરુમંત્ર વંદેમાતરમ્.
 જાપીએ નિરંતર શુદ્ધ મનસે મંત્ર વંદેમાતરમ્;
 સોતે સમય ખાતે સમય કલગાન વંદેમાતરમ્.
 આઠોં પ્રહર દિલમેં રહે મૃદુ તાન વંદેમાતરમ્;
 મુખસે હૃદયસે રાત દિન હો જાપ વંદેમાતરમ્.
 તેગસેર શિર બી કટે બુલો ન વંદેમાતરમ્;
 મ્હોત કી ધડીયાં ગુંજા દો નાદ વંદેમાતરમ્.
 જેલમેં હો તો જપો શુભ જાપ વંદેમાતરમ્;
 બેડીયાં ઝંકાર દે શુભ તાન વંદેમાતરમ્.
 બનદુક ગોલી તોપ કી દૈ આડ વંદેમાતરમ્;
 તેગ બરછી કે લિયે દૈ ઢાલ વંદેમાતરમ્.
 કર્ણુકા દદ કવચ દૈ એક શબ્દ વંદેમાતરમ્;
 વિશ્વવિજયી શત્રુવિજયી મંત્ર વંદેમાતરમ્.

—નારસિંગદેવ.

૧૪. ભારત હમારા દેશ હૈ

ભારત હમારા દેશ હૈ, હિત ઉસકા નિશ્ચય આહેંગે;
ઉસકે હિત કે કારને ^૧ હમ કુછ ન કુછ કર જાયંગે.

ભારત હમારી માતૃભૂમિ, ઉસકા ઋણુ હમ પર હૈ બહુત;
ઉસ કે મિટાને ^૨ કે લિયે હમ કુછ ન કુછ કર જાયંગે.

ભારતકી દુઃખપ્રદ અવનતિ પર, કયોં ન અશ્રુ બહાવેંગે;
ઉન કે હટાને કે લિયે હમ કુછ ન કુછ કર જાયંગે.

ધર્મ વિદ્યા ઐર ધન સે, ઉન્નતિ ભારત કી હોવે;
ઉસ ઉન્નતિ કે માર્ગ મેં હમ કુછ ન કુછ કર જાયંગે.

સંસાર કે ઉદ્ધાર હેતુ, કૃષ્ણ જન્મે જોલ મેં;
તો ફિર બલા હમ કયોં કરેંગે કુછ ન કુછ કર જાયંગે.

આહે કિતને કષ્ટ હમ કા, કયોં ન હો ઉસ કે લિયે;
સખ સહેંગે મર મિટેંગે કુછ ન કુછ કર જાયંગે.

—સત્યદેવ.

૧૫. નિમંત્રણ

આઓ આઓ સકલ ભારતકુમાર !
તજ માન મોહ મદ અહંકાર;
હુઆ દર્શન સે આનંદ અપાર. આઓ.

યહ ધન્ય દેશ ઔર ધન્ય કાલ,
જહાં મિલે બંધુ સખ ઉરવિશાલ;
સ્થિર રખે ઈશ્વર યહ સદ્વિચાર. આઓ.

નિર્બળ નિર્ધન સખ નિસ્સહાય,
બિન ઐક્ય નહિ અખ કુછ ઉપાય;
અખ તો મમતા કીજે પ્રચાર. આઓ.

દુઃખ સે બચતે કા માર્ગ એક,
અપને ૧પન કી સખ ગ્રહો ટેક;
નિશ્ચય હોગા ફિર જયજયકાર. આઓ.

૧૬. સરદાર ગાંધી હૈ*

હમારી કૌમને માના હુઆ સરદાર ગાંધી હૈ;
હમારે કાફિલેકા કાફિલા-સરદાર ગાંધી હૈ.

ગુન્નયા હૈ જમાને મેં બ્યજબ લલકાર ગાંધી હૈ;
નહીં ડરતા હું દુશ્મનસે મેરી સરકાર ગાંધી હૈ.
હમારી કૌમને માના હુઆ સરદાર ગાંધી હૈ.

બસે હુએ ધર બિજડ રહે હૈં;
બિજડ ગુલશન^૧ બને હુએ હૈં;
સિખા કર સત્યાગ્રહ હમકો, દિખાયા હૈં ચહ દુનિયાકો;
જમાયા જલમેં ડેરા ઝૈાર છોડા ધરબાર ગાંધી હૈ.
હમારી કૌમને માના હુઆ સરદાર ગાંધી હૈ.

* ૩૭ મી રાષ્ટ્રીય મહાસભામાં એક અકાલીબાઈએ આ ગીત ગાયું હતું.

૧ બાગ.

૧૭. ભારત દેશ હમારા પ્યારા*

ભારત દેશ હમારા પ્યારા.

રટન કરત હૈ લોગન સારા;

મતબેદ ૧ મતંગ ગળસે મત કચરો;
દિન રૈન ૨ હો અમ બસ એક ઊન્ના,
રામ રહીમ હૈ એક કપસારા.
ભારત દેશ ૦

સ્વરાન્ય મન્ત્ર કે પિતા તિલકકો,

ઐક્ય પિણ્ડ અબ દેઓ ૪ ગયામેં;
મહાત્માજી કરત પુકારા,
શ્રાન્ત કરો અબ ખલખલ ૫ સારા.
ભારત દેશ ૦

દાસખતેસે દાસ ૭ છુડાઓ,

દાસહિં બન કે હિન્દકા સારા;
નિશ્ચા નિરાશામેં દિખતી હૈ,
સ્વરાન્ય—અરુણોદયકી આશા.
વિકૃલ ભગિની ચાહે ઐસા;
સહકાર ન હો કિસીકા પ્યારા.
ભારતદેશ હમારા પ્યારા.

૧ માતંગ; ૨ રાત; ૩ ફેલાવ; ૪ હો; ૫ ઉડળાટ; ૬ ગુલામીમાંથી;
૭ ગુલામને-હિંદને.

* ૩૭ મી રાષ્ટ્રીય મહાસભામાં આ ગીત ગવાયું હતું.

૧૮. મદોંકો નેક કામમેં*

મદોંકો નેક કામમેં ડરના નહિ અચ્છા;
નામદ્ સે ઉમ્મીદ ટા કરના નહિ અચ્છા.
ક્યા મમ હૈ અગર દેશકે લિયે જાન બી જોયે;
બદ રેક્ષમ યા બદ કામમેં મરના નહિ અચ્છા.
મદોંકો

લડના કિસીસે ખૂબ નહિ ધસ જહાનમેં;
પર ખાસ કર જાઇઓસે ઝખડના નહિ અચ્છા.
મદોંકો

જખડના ઉસીકા ઠીક હૈ જિસસે હો ઝખેહ પજહા;
કાહિલ યા : ઉમખખીયૂસકા બદના નહિ અચ્છા;
મદોંકો

કરનેસે પહેલે વસોચ લો હર કામકા અંજામ;
પર આજે કો કદમ ધર કે હટાના નહિ અચ્છા.
મદોંકો

૧ અધસોસ; ૨ સ્વાજ; ૩ વર્જિ થવી; ૪ બહેતર; ૫ કુનિયા;
૬ આખરે-પ્રમાદી; ૭ કંબૂસ; ૮ વિચારો; ૯ પરિણામ;

● ૩૭ મી રાષ્ટ્રીય મહાસભામાં આ ગીત ગવાયું હતું.

૧૬. અભિલાષા*

મેરી જાં ન રહે મેરા સર^૧ ન રહે
 રસામાં ન રહે ન યે રસાજી રહે;
 કૃત્ત હિન્દ મેરા આજીવ રહે
 માતા ૬ સર પર તાજી રહે.
 મેરી જાં ન રહે૦
 અપેશાનીમેં જિસકે શોમે ૪તિલક ઓ
 ગોદમેં ગાંધી વિરાજી રહે;
 ન યે ૫દાગ. બદનમેં સુફેદ રહે
 ન તો કોઢ^૬ રહે ન યે ખાજી રહે.
 મેરી જાં ન રહે૦
 સિકખ હિન્દુ મુસલ્માં એક રહે
 બાધ બાધસા^૭ રસ્મો રિવાજી રહે;
 ગુરૂ ગ્રન્થ કુરાન પુરાન રહે
 મેરા પૂજી રહે ઓ નમાજી રહે.
 મેરી જાં ન રહે૦
 મેરી દૂટી ૮મડૈયામેં રાજી રહે
 કામ ગૈર^{૧૦} ન દસ્ત-દાજી^{૧૧} રહે;

૧ મસ્તક, ૨ માલમિલકત, ૩ બાલમાં, ૪ લોકમાન્ય તિલક,
 ૫ જુહાપુરના ડાહ, ૬ કોઢ, ૭ જેવો, ૮ મદુલી, ૯ બધું રાજ, ૧૦ ખીજી,
 ૧૧ હાથ નાંખનાર-સિતમગર,

મેરી ૧૨બીનક તાર મિલે હોં સબી
 એક બીની મધુર આવાજ. રહે.
 મેરી જાં ન રહે૦
 યે કિસાન ૧૩ મેરે ખુશ હાલ રહેં
 પૂરી હો ફસલ ૧૪ સુખ સાજ ૧૫ રહે;
 મેરે બચ્ચે વતન પૈ ૧૬ નિસાર ૧૭ રહેં
 મેરી મા બહિનોડી લાજ રહે.
 મેરી જાં ન રહે૦
 મેરી ગાયેં રહેં મેરે બૈલ રહેં
 ઘર ઘરમેં ભરા સખ નાજ ૧૮ રહે;
 ઘી દૂધ કી નદિયાં બહતી રહેં
 હરસ ૧૯ આનન્દ સ્વરાજ રહે.
 મેરી જાં ન રહે૦
 માધોકી હૈ ચાહ ખુદાકી કસમ
 મેરે બાદ ૨૦ વફાત યે બાજ ૨૧ રહે;
 ૨૨ ગાદે.કા કફન હો મુઝ પે પડા
 બન્દે માતરમ્ અલ્લાજ ૨૩ રહે.
 મેરી જાં ન રહે૦

—આધવ.

૧૨ વીણા, ૧૩ ખેડૂત, ૧૪ પાક, ૧૫ સાધન, ૧૬ પર, ૧૭ કુરબાન,
 ૧૮ અનાજ, ૧૯ હરેક ને, ૨૦ મૃત્યુ, ૨૧ બાકી, ૨૨ બાદીજું, ૨૩ સખ્દ-મંત્ર.
 * ૩૭ મી રાષ્ટ્રીય મહાસભામાં આ ગીત ગવાયું હતું.

૨૦. કદિ નહિ હારના

કદિ નહિ હારના, બાવે^૧ સાડી^૨ જન જવે,
 અસી^૩ નહિ હારના, બાવે સાડી જન જવે—કદિ૦
 બિજલી તે આગ^૪ કાલો^૫, પાની તુફાન કાલો,
 નહેરી^૬ બુચાલ^૭ કાલો—કદિ૦
 તોપ તલવાર કાલો, ગોલીયાંદી માર કાલો;
 ખંડેદી^૮ ધાર કાલો—કદિ૦
 કુરકી^૯ નીલામી^{૧૦} કાલો, સખત કલામી^{૧૧} કાલો,
 ફાંસી કાલેપાની કાલો—કદિ૦
 દીન ઈમાન નાલ,^{૧૨} ધર્મ જ્ઞાન નાલ,
 મર્દદી જખાન નાલ—કદિ૦
 માંઝેદે^{૧૩} જોર નાલ, માલવેદે^{૧૪} શોર નાલ
 સોહણીયાંદે^{૧૫} બોલ નાલ—કદિ૦
 ખતી^{૧૬} પોઠોહાર^{૧૭} નાલ, મંદલીદી^{૧૮} ખાર નાલ,
 ઝંગ સિયાલ નાલ—કદિ૦
 રામ દે^{૧૯} ખ્યાર નાલ, શાંતિ શખર નાલ,
 રખખ^{૨૦} સચિયાર^{૨૧} નાલ—કદિ૦

—ચૌધરી.

૧ બાલે; ૨ આપણો; ૪ આગ; ૫ થી; ૬ વંટોળીઓ; ૭ ધરતીકંપ; ૮ ખડગ; ૯ જપ્તી; ૧૦ લીલાંઉથી વેચાણ; ૧૧ બોલ; ૧૨ ની સહાય લઈને; ૧૩ અમૃતસરનો એક ભાગ; ૧૪ હુધીઆના; ૧૫ સુંદર સ્ત્રી પુરુષો; ૧૬ નેલમ; ૧૭ રાવલપીંડી; ૧૮ આ નામનો પુરુષ થઈ ગયો તેનો હવાકો; ૧૯ નો; ૨૦ હથેર; ૨૧ સાચો.

૨૧. કામાડોળ નૌકા *

મઝધાર મેં નૈયાર ડોલિ રહી.

કાંઠે મંગ સહાય ન સૂઝત, કાંઠે પકરત ઉપતવાર નહીં.— ટેક.

રાત ઍંધેરી લયાવનિ લાગત, ઘેર ઘટા ધિરિ આયો;
ચક્રું દિશિ નિરસાહ આલસ કરૂ દલ બાદલ સમ છાયો. મઝધાર મેં

ઘેર દમન અન્યાય આદિ કર ઉમડિ રહ્યો તૂફાન;
સજ કર મતિ ગતિ હુમ ભઘ, અપ રહ્યો નહીં કછુ જાન. મઝધાર મેં

મારગદશક ચન્ત્ર આજ હા, શત્રુન ને લૈ લીન્હો;
ભયો દિ શાબ્રમ પન્થ હેરાન્યો, હાય, દેવ, કા કીન્હો ? મઝધાર મેં

માંઝી^૧ સખ નાયક બિનુ વ્યાકુલ, ભયો મતિબ્રમ સખડી કો;
બિન બિન સખ પન્થ ખતાવન, બહિ લાગત બેનીકો. ^૬ મઝધાર મેં

● કામાડોળ કાલેલકરે આ ગીત ગયાજની મહાસભામાંથી મેળવ્યું છે.

૧ મધન્હેણમાં; ૨ નૌકા; ૩ સદ; ૪ કરે; ૫ ખલાસી; ૬ નેક-સારો.

તીસ કોટિ યાત્રન કી નૈયા ફૂળિ રહી મઝધાર;
આજ એક મોહન બિન યાકો કૌન લગાવે પાર ? મઝધાર મેં

મોહન નિજ બલ દેઘ સખન કહૈ, પન્ય દિખાવહુ પ્યારે;
જા મેં હિન્દ દેશ કી નૈયા યહ લગિ જાય કિનારે. મઝધાર મેં

—મનોરંજન પ્રસાદ.

ବିଶ୍ୱାସୀ

૧. સરફરોશી કી તમન્ના

સરફરોશી કી તમન્ના^૧ અપ હમારે દિલમેં હય,
 દેખના હૈ જોર કીતના બાબુએ^૨ કાતિલમેં હય.
 રહરવે^૩ રાહે મહોબત રહે ન જના રાહમેં,
 લજજતે સેહરાન-વર્દી^૪ દૂર યે મંજુલમેં હય.
 આજ ફિર^૫ મક્તલમેં કાતિલ કહ રહા હૈ બાર બાર,
 કયા તમન્નાએ શહાદત બી કિસી કે દિલમેં હય.
 અપ શહીદ મુદકામિલત મેં તેરે ઉપર ખુનિસાર,
 અપ તેરી હિમ્મત કા ચર્યા^૬ જોર કી મહફિલમેં હય.
 વક્ત આને દે બતાદેંગે તુઝે અપ આસ માં !
 હમ અબી સે કયા બતાએ કયા હમારે દિલમેં હય.
 અપ ન પહેલે વલવલે^૭ હૈં ઔર ન ૧૧ અરમાનોંકી બીડ,
 સિફ^૮ મિટ જાનેકી હસરત^૯ યક દિલે બિસ્મિલમેં હય.

—બિસ્મિલ.*

૧ ઈચ્છા-મુરાદ; ૨ બાવડાં; ૩ મુસાફિર; ૪ સહેલગાહ;
 ૫ કતલખાના; ૬ કુરબાની; ૭ ફિદા; ૮ બીજબાની; ૯ દુરમન
 આકાશ; ૧૦ વલવલાટ; ૧૧ મુરાદો; ૧૨ ઈચ્છા.

જ્યેમ કહેવાય છે કે આ ગઝલ મૌઠ હઝરત મોહાની સાહેબની છે.
 પણ બિસ્મિલ નામનો એક મરાઠ્ઠ સાયર અજમેર શરીફમાં છે તેની આ
 ગઝલ બનાવેલી હોય એમ લાગે છે.

૨. હિન્દુસ્તાં હમારા

ચીનો અરખ હમારા હિન્દુસ્તાં હમારા,
મુસ્લિમ હંચ હમ વતન હય સારા જહાં હમારા. ૧

૧તવહીદ કી અમાનત^૨ ડસીનો મેં હય હમારે,
આસાં^૪ નહીં મિટાના નામો નિશાં હમારા. ૨

દુનિયાકે ખુતકદું^૫ મેં પહેલા વો ધર ખુદાકા,
હમ ઉસ્કે પાસખાં હંચ વોહ પાસખાં હમારા. ૩

તેગોં^૬ કે સાએ^૭મેં હમ પલ કર જવાં હુએ હંચ,
ખંજર હિલોલ^૮ કા હય કામી નિશાં હમારા. ૪

મંગરેખ^૯કી વાદીયું^{૧૦} મેં ગુંજ અઝાં^{૧૧} હમારી,
યમતા ન થા કીસીસે સયલે રવાં^{૧૨} હમારા. ૫

ખાતિલ^{૧૩}એ દખને વાલે અય આસખાં નહિં હમ,
સવ ખાર કર ચુકા હય તુ ઇમ્તેહાં^{૧૪} હમારા. ૬

અય ગુલસતાને^{૧૫}અન્દલુસ! વોહ દિન હય ચાદ તુઝકો ?
થા તેરી ડાલીયુંમેં જખ આશયાં^{૧૬} હમારા. ૭

૧ એકતા; ૨ સહીસલામતી; ૩ દિલ; ૪ સહેલ;
૫ મંદિર; ૬ પંરક્ષક-સંત્રી; ૭ તલવાર; ૮ છાયા; ૯ ચાંદ; ૧૦ પશ્ચિમ; ૧૧ મુલક;
૧૨ ખાંગ; ૧૩ પૂર, ૧૪ મિથા; ૧૫ કસોટી; ૧૬ સ્પેશન; ૧૬ માળો;

અય મવળે દળલહ ! ૧૭ તુભી પહેચાનતી હંય હમકો ?
અઅતક હમ તેરા દરયા અફસાન્હખ્યાં ૧૮ હમારા. ૮

અય અરઝે ૧૯ પાક ! તેરી હુરમત ૨૦ પે કટ મરેં હમ,
હય ખૂં ૨૧ તેરી રગું મંય અઅતક રવાં હમારા. ૯

સાલારે ૨૨ કારવાં હય મીરે હમઝ ૨૩ અપના,
ઇસ નામ સે હય બાકી આરામે જાં ૨૪ હમારા. ૧૦

પ્રકબાલ કા તરાના ૨૫ બાંગે દરા ૨૬ હય ગોયા, ૨૭
હોના હય જલ્દહ પયમા ફિર કારવાં હમારા. ૧૧

--બંકબાલ.

૧૭ દીનરીસ નદી જ્યાં ધમામ હુસેન અલે હિસ્સલામ પાણી વિના શહીદ થયા; ૧૮ કયાકાર; ૧૯ જમીન; ૨૦ ગૌરવ; ૨૧ લોહી; ૨૨ સિપહસાહાર; ૨૩ હઝરત મોહમ્મદ; ૨૪ જન; ૨૫ ફજન; ૨૬ કોયલ; ૨૭ જાણે.

૩. મેરા વતન વોહી હય*

નાનકને જીસ ચમન^૧ મેં વહદત^૨કા ગીત ગાયા,
ચીસ્તી^૩ને જીસ અમીં મેં પયગામે હક^૪ સુનાયા;
તાતારીયુંને જીસ કો અપના વતન બનાયા,
જીસને હબીબીયુંસે દસ્તે અરખ છુડાયા;
મેરા વતન વોહી હય મેરા વતન વોહી હય.

સારે જહાં કો જિસને ઇલ્મો હુનર દીયા થા,
યુનાનીયું કો જીસને હયરાન કર દીયા થા;
મટીકો જીસકો હકને ઝરપ^૫કા અસર દીયા થા,
તુર્કીકો જીસને દામન^૬ હીરોં સે બર દીયા થા;
મેરા વતન વોહી હય મેરા વતન વોહી હય.

ટૂટે થે ગ્ને સિતારે કારેસ કે આસમાં સે,
શીર તાબ દે કે જીસને ચમકાએ કેહકચાં^૭ સે;
વહદત કી નય^૮ સુની થી દુનિયાને જીસ મઠાં સે,
મીરે અરખ^૯ કો આપ કંડી હવા જહાં સે;
મેરા વતન વોહી હય મેરા વતન વોહી હય.

* બુઆ પરિશિષ્ટ ક.

૧ બાંગ; ૨ એકતા; ૩ ખ્વાજ અજમેરી; ૪ ખુદા; ૫ સોહં; ૬ હેઝો;
૭ આકારાગંગા; ૮ બંસી; ૯ હઝરત મહમદ (સલ૦);

બન્દે કલીમ^{૧૦} જીસકે પરખત જહાં કે ૧૧ સીના,
 તુહે નખી^{૧૨} કા ઠપરા આ કર જહાં ૧૩ સરીના;
 રફઆત ૧૪ હય જિસ ઝમીંકો પામેફતક^{૧૫} કા ૧૬ જીના,
 જન્નતકો ઝીન્દગી હય જીસકો ફિઝાં^{૧૭} મેં જીના;
 મેરા વતન વોહી હય મેરા વતન વોહી હય.

ગૌતમ કા જો વતન હય જાપાન કા હરમ^{૧૮} હય,
 ખસા કે આશકોં કા છોટા ચેરફાલમ હય;
 મદફૂન^{૧૯} જીસ ઝમીંમેં ઈસ્લામકા હશમ ૧૪ હય,
 હર ફૂલ જીસ ચમનકા ફિરદૌસ હય ઇરમ^{૨૦} હય.
 મેરા વતન વોહી હય મેરા વતન વોહી હય.

—ઈકબાલ.

૧૦ મોસીસ-મુસા; ૧૧ પવતનું નામ; ૧૨ પયગમ્બરનું; ૧૩ નાખ;
 ૧૪ ગોરવ; ૧૫ આકારાની અગ્રાસી; ૧૬ સીડી; ૧૭ છાયા; ૧૮ પુણ્યધામ;
 ૧૯ ફકન થયેલું છે; ૨૦ સ્વર્ગ.

૪. સારે જહાંસે અચ્છા

- સારે જહાંસે અચ્છા હિન્દુસ્તાં હમારા,
હમ યુલયુલેં હંય ઉસ્કી વોહ ^૧ગુલિસ્તાં હમારા. ૧
- ગુરખતમેં ર હો અગર હમ રહેના હય દિલ વતનમેં,
સમજો વહી હમે બી દિલ હો જહાં હમારા. ૨
- પરખત વોહ સખસે ઉંચા હમસાયહ ^૩આસમાંઠા,
વોહ સન્તરી હમારા વોહ પાસખાં હમારા. ૩
- ગોદીમેં ખેલતી હંય ઉસ્કી હજારેં નદીયાં,
ગુલ્શન હય જીન્કે દમસે રસ્કે ^૪જીનાં હમારા. ૪
- અય આખે રૂંદે ^૫ગંગા ! વોહ દિન હયયાદ તુઝકો,
ઊતરા તેરે કિનારે જગ્ય કારવાં હમારા. ૫
- મઝહબ ^૬નહિ સિખાતા આપસમેં ખેર રખના,
હિન્દી હંય હમ વતન હય હિન્દુસ્તાં હમારા. ૬
- યુનાનો મિસરો રમા ^૭સખ ! મટ ગચ્છે જહાંસે,
અખ તક મગર હય બાકી નામો નિશાં હમારા. ૭
- કુજ બાત હય કે હસ્તી મિટતી નહિ હમારી,
સદયોં ^૮રહા હય દુશ્મન દવરે ઝમાં ^૯હમારા. ૮
- પંકબાલ ! કોઇ મહેરમ ^{૧૦}અપના નહિ જહાંમેં,
માલુમ કયા કિસીકો દરે નેહાં ^{૧૧}હમારા. ૯

—પંકબાલ.

૫. મેરે લિયે હૈ

તુમ યૂંહી સમજના કે કના મેરે લિયે હૈ,
પર ગયએ^૧ સામાને બકાર મેરે લિયે હૈ.

પયગામ મિલાયા જો દુસેન અમને અલીકા,
ખુશ હું વોહી પયગામે કઝા^૩ મેરે લિયે હૈ.

ચેહ હૂરે બહિસ્તીકી તરફસે હય ખુશાવા^૪,
લખ્ખેક !^૫ કે મકતલકા સિવા^૬ મેરે લિયે હૈ.

કયું જાન ન હૂં ગમમેં તેરે જામ કે અબીસે,
માતમ^૭ યહ જમાને મેં બપા^૮ મેરે લિયે હૈ.

મેં ખાકે તેરી રાહમેં સખ દૌલતે દુનિયા,
સમજા કે કુછ ઈસિસે બી સિવા મેરે લિયે હૈ.

તોહીદ^૯ તો ચેહ હૈ કે ખુદા હશમે^{૧૦} કેહ દે,
ચેહ બન્દા દો આલમસે ખદા^{૧૧} મેરે લિયે હૈ.

૧ છપી રીતે; ૨ અનંતનો; ૩ મોત; ૪ તેહ; ૫ લખખે; ૬ હાનિર હું; ૭ કતલખાનાનો બદલો; ૮ શોક; ૯ બરપા; ૧૦ એકતા-પૂર્ણતા; ૧૧ કયામતના દિનસે; ૧૨ નાખુશ;

સુરખીમેં નહિ દસ્તે દિના^{૧૨} અસ્તાહ ૧૩ બી કુઝકમ,
પર ચખએ^{૧૪} ખૂને શહોદા^{૧૫} મેરે લિયે હૈ.

રાહિલ^{૧૬} હૂં મુસલમાન અસદ નારએ તકખીર^{૧૭},
યેહ કાફલાં યેહ આંગે દર^{૧૮} મેરે લિયે હૈ.

ધન આમકા ઉકળા કે^{૧૯} તો પૂજના લયકીન,
દુનિયામેં બી ધમાંકા સિબા^{૨૦} મેરે લિયે હૈ.

કુયું એસે નખી^{૨૧} પર ન ફિદા હૂં કે બે ફરમાયેં,
ગચ્છે તો સબી કે હૈ ધુરા મેરે લિયે હૈ.

એ શાફએ મહશર!^{૨૨} બે કરે તૂ ન શાફાઅત,
ફિર કૌન વહાં તેરે સિવા મેરે લિયે હૈ.

અશ્લાહ કે રાસ્તેહી મેં જૌત આયે રરં મસીહા,
અકસીર યહી એક દુઆ મેરે લિયે હૈ.

૧૨ મેંઢીવાળો હાથ; ૧૩ લગાવેલો; ૧૪ બમકદાર લાસચોળ; ૧૫ સહી-
દો-મરજના; ૧૬ મુસાફિર; ૧૭ અશ્લાહો અકબરના નયધોષ; ૧૮ કોય-
બનો ટકુકાર; ૧૯ બીજી દુનિયાના; ૨૦ બદલા; ૨૧ મહમદ-પયગમ્બર; ૨૨
કયામતના રોજ સિફારસ કરનાર મહમદ પયગમ્બર; ૨૨ં હમ્દિસ્ત;

ઐ ચારહગીરો ૧૨૭ ચારહગીરીકી નહિ હાજત,
મેહ દર્દ હૈ, દારઝો શકા ૨૪ મેરે લિયે હૈ.

કયા ૩૨ હૈ? ને હો સારી ખુદાઈ ૨૫ બી ૨૬ મુખાલિક,
કાશી ૨૭ હૈ અગર એક ખુદા મેરે લિયે હૈ.

ને સહાયતે અગિયારમે ૨૮ ઇસ દર્જા હો ૨૯ બેબાક,
હસ અપકી ૩૦ સખ હિઅમોહયા ૩૧ મેરે લિયે હૈ.

હૈ ખુશ બહોત આમરે ૩૨ તેરા ફિર બી સિતમગર,
મખસૂસ ૩૩ ચેહ અન્દાજે જફા ૩૪ મેરે લિયે હૈ.

હેયું તો ફિદા અપ્પ સિયાહ ૩૫ પર સબી મયક ૩૬,
પર આબકી બનધોર પટા મેરે લિયે હૈ.

—જયહૃદ.*

૨૩ દુનિયાદારી લોકો; ૨૪ ઈલાજ; ૨૫ સૃષ્ટિ; ૨૬ સામે-વિરુદ્ધ; ૨૭ બસ;
૨૮ અનુયાયો; ૨૯ નીડર; ૩૦ સત્તામણીની; ૩૧ શરમ-લાજ;
૩૨ સામાન્ય રીતે; ૩૩ ખાસ; ૩૪ સાર્વત્રિક જુલમ; ૫ કાળામેથ;
૩૬ સરાખી-નિસાબાજ.

● મોલાના મહમદઅલી-૮ મી ઓલ-ઇન્ડિયા મિલિટરી કોન્ફરન્સમાં
અને નાજીબ મખસૂસ હતા.

૬. સૈયાદ*

ઉગાડ કર મેરા ગુલશનસે આશયાં^૧ સૈયાદ,
રહેગા તુભી ન દુન્યામેં શાદમાં^૨ સૈયાદ ! ૧

મંજલ ! કે ગિરતી હય અપ તુઝપે ખિજલીયાં સૈયાદ !
ગદ હય આહે રસા^૩ સૂએ^૪ આસમાં સૈયાદ ! ૨

ઝખાને હાલસે કુછ તો હમેં બી કેહને દે,
ગલા ન થોંટ ઝરા ખોલ ઉગલીયાં સૈયાદ ! ૩

વફા શઆર^૫ રહે તેરે જાનિસાર રહે,
હસ આસ^૬ પર કે તુ હય અપના^૭ કદ્રદાં સૈયાદ ! ૪

કરમકે^૮ બદલે જો હોતા હય અપ સિતમ હમપર,
ચેહી યા કાલ તેરા થી ચેહી ઝખાં સૈયાદ ! ૫

સિલા^૯ વફાકા તેરે દરસે ચેહ મિલા હમકો,
કે આજ લુટાતા હય હસ્તીકા કારવાં સૈયાદ ! ૬

* ૮ મી ઓલ-ઈન્ડિયા ખિલાફત કોન્ફરન્સમાં આ ગઝલ ગવાઈ હતી.

૧ માળો; ૨ સુખી; ૩ નિઆસની જવાબા; ૪ ની તરફ;
૫ વફાદાર; ૬ આરા; ૭ અમારો; ૮ મહેરબાનીનો; ૯ બદલો.

કુસર કિસકા હય ખુદ સોચ લે ઝરા દિલમેં,
ઝમાના કિસ પે ઉઠાતા હય^{૧૦} ઉઝ્લીયાં સૈયાદ ! ૭

કુછ અપને વક્તકી લી યાદગાર રેહને દે,
મિટે હુઉંકા મિટાતા હય કયું નિશાં સૈયાદ ! ૮

યેહ યાદ રખ કે ખુદાકોબી મુંહ દિખાના હય,
સિતમ તો જો તેરા જ આહે કર યહાં સૈયાદ ! ૯

ખુદા કરે ન ફલે નખલે આરઝુ^{૧૧} તેરા,
મિટાએ ગુલશને હિસોહવા^{૧૨} ખિઝાં^{૧૩} સૈયાદ ! ૧૦

વોહ દિન ગએ કે હમે ઝન્દગી કી હસરત^{૧૪} થી,
કુઝુલ^{૧૫} કરલકી દેતા હય ધમકીયાં સૈયાદ ! ૧૧

ગઝબકી હય તેરી જાદુ અયાનીયાં^{૧૬} કયસર,
કે અપની ભુલ ગયા નસ્તરાનીયાં^{૧૭} સૈયાદ ! ૧૨

—કયસર રહલવી.

૭. તેરા !*

લકખ^૧થા એકદિન હિન્દોસ્તાં જન્મતનશ્ચાં તેરા !
 ઝમીથી દામને ગુલ આપના થા આસમાં તેરા !
 ગુબાર^૨આલુદ^૩મતલા^૪આજકલ તેરા હૈ કયું આખર ?
 ચેહ મઝલુમોંકી^૫ આલેં દૈ કે છાયા હે ધુવાં તેરા !
 હું સેહરાએ^૬જલાંમેં બેડખીકરીકી તરાહ અણુ હમ,
 મઆઝઝઅલાહ!^૭ લાયા રંગ ચે અમનોઅમાં^૮ તેરા !
 કદનકે વાસ્તે બી હો મયે મોહતાજ ૧૦ગેરાકે,
 કુશા બે હસ્તોપા^{૧૧} ઇસ તરાહસે પીરે જવાં તેરા !
 અસીરીમે^{૧૨} રિહાઇકે ૧૩ મઝે સખ બૂલ બયઠે હૈ,
 કદસસે^{૧૪} છુટકે ઉઠતા કખ હે મુર્ગે નાતવા^{૧૫}તેરા !

૧ નામ—કીતિ; ૨ વંટાળીઆથી; ૩ છવાએહો; ૪ પ્રકાશ; ૫ જુલ-
 મથી પીડિતોની; ૬ રણ; ૭ મેંદાં; ૮ પ્રભુ ના કરે; ૯ શાન્તિ;
 ૧૦ બીજાઓના; ૧૧ હાથપગ વિનાના; ૧૨ ગુલામીમાં; ૧૩ છટની-
 સ્પર્શવળની; ૧૪ પિંજશમાંથી; ૧૫ કમતાકાત હંસ.

● ૩૬ શ્રી રાષ્ટ્રીય મહાસભામાં આ ગીત ગવાયું હતું.

૮. હિંદોસ્તાં તેરા !*

ઉઠ એ હિંદી કે હે દર અરસ^૧ યે હિંદોસ્તાં તેરા !
 નો મેગાના^૨ હે નાખવાન્દા^૩ હે મેશક મેલમાં તેરા !

નો કુછ કેહના હે તુજકો હાં ઉસે અખ કરકે અતલાહે,
 તેરા હો કં રહેગા એક દિન હિંદોસ્તાં તેરા !

તેરા ખ્યોગાર તેરા માલ તેરી અગઅનો વિરકત,
 તેરા પોદા^૪ અદમે^૫ હો રયા હો ધરયા તેરા !

ખબૂના તેરા, તેરી દોજ ગોર જંગી તેરા દોડા,
 ઉમુરે મમલેકતમે^૭ બેનખુલ હમદાસ્તાં^૮ તેરા !

વો દિન આયે ઈલાહી આપ તુહો હુકમરાં અપના,
 સુફીદો સખો સુખ^{૧૦} ઉરતા હો દુનિયામે નશાં તેરા !

૧ હમીકતમાં; ૨ અનણ્યા; ૩ અભણ; ૪ હુન્નરકળા; ૫ મસ્તી;
 ૬ લરકર; ૭ દેશના કારભારમાં; ૮ ભોમીઓ; ૯ હાકિમ; ૧૦ તાલ લીલા
 યોગી રંગનો સ્વરાજ્યનો ત્રિરંગી વાવટો.

* ૩૬ મી રાષ્ટ્રીય મહાસભામાં આ ગીત ગવાયું હતું.

૯. કરકે દિખા દેંગે

ખંજરકી તેરે ઝાલિમ યું પ્યાસ છુઝા દેંગે,
 પાનીકી તરહ અપના હમ ખૂન બહા દેંગે;
 પામાલે^૧ સિતમ હોકર છા ભયંગે દુન્યા પર,
 હમ મિસ્લે હીનારેખીસ કર રંગ અપના જમા દેંગે.
 જખતક હે ખદનમેં જાં ઔર ખૂન રંગોમેં હય,
 મોડેંગે ન મુંહ લફ્સે^૩ હસ્તીકા મિટા દેંગે;
 સાયેમેં પલેં હય હમ સમશીર હમીયત^૪ કે,
 મયદાન મેં આને દે જોહર બી દિખા દેંગે.
 હય ખૂન રવાં અપની હર રગમેં શુગ્ગઅતકા^૫,
 જખ મોજ પર આવેંગે તુફાન હઠાવેંગે;
 હાં બંદએ ઈજઝત હેં હાં દુશ્મને ઝીલ્લત^૬ હેં,
 મિટ જાએંગે હમ બી ઔર તુજ્જા બી મિટા દેંગે.
 હમ આલકે શાઅલોસે^૭ ઝુકેંગે તેરા ખિરમન,
 યે આગ અગર ભડકી દુન્યાકો જલા દેંગે;
 હમ ખાતકે પકકે હય હે કોલકા પાસ^૮ ઇત્ના,
 દુશ્મનોંકો પડે^૯ વાદા હરગીઝ ન જાંકા દેંગે.
 શમએ^{૧૦}સરે તુરખતકી^{૧૧} પુરસોઝ^{૧૨} અખાં સુનકર,
 હમ ખાકમેં મિલકર બી તાલીમે^{૧૩} વફા દેંગે;
 હિન્દીકા* ઝખાં અસ્લમ કેહ કર નહી ફિર સકતી,
 જો મુંહસે કહા હમને વો કરકે દિખા દેંગે.

—અસલમ.

૧ પાયમાલ; ૨ મેંદીની માફક; ૩ સત્યથી; ૪ જવાંમદી; ૫ શીર્ષ; ૬ ખેઈજતી; ૭ નિશ્વાસના ભડકાયા; ૮ રંગ; ૯ આપેલો; ૧૦ હીપક; ૧૧ કબરના માથાપરનો; ૧૨ ઉદ્ગમથી; ૧૩ પાઠ.

૧૦. કુસ્તગાને કાનપૂર

કલ મુજકો ચન્દ લાશએ બેળાં નઝર પડે,
 દેખા કરીય^૧ જાકે તો જુખોસે ચૂર હૈ;
 કુછ તિક્કેર ખુદ સાલ^૩ હૈ જો ચુપ હૈ ખુદ મગર,
 બેચેન ચેહ કેહ રહા હૈ કે હમ બેકુસૂર હૈ.
 આગેથે ઇસ લિયે કે બનાએ^૪ ખુદાકા ઘર,
 નીંદ આ ગઇ હૈ મુન્તિઝરે^૫ નક્ષે સૂર^૬ હૈ;
 કુછ નાજવાન હૈ બેખબર નશએ ડશબાખ,
 ઝાહિરમે^૭ ગરચે સાહમે અકલોશઉર^૮ હૈ.
 ઉકતા હુઆ શબાખ ચેહ કેહતાહૈ દબેદરેગ,
 મુજારમ^{૧૦} કાઇ નહિ હૈ મગર હમ ઝુરર હૈ;
 સીને પે હમને રોક લિયે બરછિયું કે વાર,
 અઝ બરકે મસ્ત બાદએ નાઝો ગુરર^{૧૨} હૈ.
 હમ આપ અપના કાટકે રખ દેતે હૈ જો સર,
 લઝઝતશનાસ^{૧૨} ઝોકે^{૧૩} દિલે નાસુખૂર હૈ;
 કુછ પીરે કાહના સાલ^{૧૪} હૈ દિલદાદએ^{૧૫} ફના,
 જો ખાકો ખૂંમે બી હમેલતન^{૧૬} ગરકે નૂર હૈ.
 પૂછા જો મૈને કાન હો તુમ ? આઇ ચેહ^{૧૭} સદા,
 હમ કુસ્તગાને^{૧૮} મારકએ^{૧૯} કાનપૂર હૈ.

—શિબલી નૌમાની.

૧ નજીક; ૨ બચ્ચા; ૩ નાની ઉમરના; ૪ મરજદ; ૫ વાટ
 જોનાર; ૬ સર્વે સૂતેલાઓને જગાડનાર પ્રત્યક્ષર; ૭ જવાનીના
 નિશામાં; ૮ હોશિયાર; ૯ બેકાદ; ૧૦ ગુન્ડેગાર; ૧૧ મગરની
 અને નાજનો દાર; ૧૨ કદરદાન; ૧૩ નબખાઈ; ૧૪ વયોદૃષ્ટ; ૧૫ ના
 શોખીન; ૧૬ બધું શરીર; ૧૭ અવાજ; ૧૮ માર્યા ગયેલા; ૧૯ કાનપૂરની
 મસ્જીદના ઘેરામાં.

૧૧. ખાકે હિન્દ*

[૧]

અય ખાકે હિન્દ તેરી અજમત^૧ મેં કયા રગુમાં હૈ,
 દરિયાયે ફેળ^૩ કુદરત તેરે લિયે રવાંઝ હૈ;
 તેરે જળીસે^૫ નરે દરને અમલ અયાં^૬ હૈ,
 અલાલ રે જંગો યુનત^૭ ઓજા^૮ યંગેન શાં હૈ;
 હર ગુપ્ત હૈ વહ ખિદમત ખુરશીદ ખુરજાકી,
 ફિરંગીએ યુનિત^{૧૦} હૈ તાલિ^{૧૧} દિવાલગાયા.

[૨]

ઇસ ખાકે ૧૨ દિલનશીસે^{૧૩} ચશમે હુયે વહ જારી,
 ચીનો અરખમે^{૧૪} હાલીયા જન્સે આખશારી;^{૧૫}
 સારે જહાંમે જળયા વહશતકા^{૧૬} અધ્ધ^{૧૭} તારી,^{૧૮}
 ચશમે ચરાગ આલમકી સરજામી હમારી;
 શમએ અદખ^{૧૯} નથી જળ યૂનાંકી અંબુમનમે,
 તાબાં^{૨૦} થા માદર ૨૦ ખીનશ ૨૧ ઇસ વાદિયે^{૨૨}
 કુહનમે. ૨૩

* જુઓ પરિશિષ્ટ ક.

૧ મહતા, ૨ શક, ૩ મહેરબાની, ૪ જારી, ૫ લલાટ, ૬ ચમકે,
 ૭ શોલા, ૮ કબજો, ૯ પ્રકાશિત, ૧૦ ગુંથતા, ૧૧ શિખર, ૧૨ જમીન,
 ૧૩ રમણીય, ૧૪ પાણીની રેલ, ૧૫ જંગલીપણું, ૧૬ મેઘ, ૧૭ છવાએલાં,
 ૧૮ જ્ઞાનદીપ, ૧૯ પ્રકાશિત, ૨૦ રૂચ, ૨૧ યુદ્ધિ, ૨૨ ભૂમિ, ૨૩ પૂરાતન,

[૩]

ગૌતમને આખરૂં દી ઇસ માખદે^{૨૪}કુહનંકા,
સરમદને ઇસ જમીં પર સદકે કિયા વતનકા;
અકબરને જામે—ઉલ્લટ^{૨૫}ખખશા ઇસ અંજુમનકા,
સીંચા લહંસે અપને રાણાને ઇસ ચમનકા;

સખ સૂર ખીર અપને ઇસ ખાકમેં નેહાં^{૨૬} હૈ,
ટૂટે હુએ ખંડર હૈ યા ઉન્કી હફીયાં હૈ.

[૪]

દીવારો દરસેઃ અખતક ઉનકા અસર ફઅયાં હૈ,
અપની રંગોમે અખતક ઉનકા લહ રવાં હૈ;
અખતક અસરમેં ફૂખી નાફૂસકી^{૨૭}ફેગાં^{૨૮} હૈ,
ફિરદૌસ ગોશ અખ તક કૈફિયત અખાં હૈ;

કાશ્મીર સે અયાં હૈ જન્નતકા રંગ અખ તક,
શૌકતસે બહ રહા હૈ દરિયાએ ગંગ અખતક.

[૫]

અગલી સી તાજગી હૈ ફૂલોમેં ઓર ફૂલોમેં,
કરતે હય ફવજદ અખતક તાઉસ જંગલો મેં;
અખતક વહી કડક હૈ યિજ્જો કે આદલોમેં,
પસ્તીસી આ ગઇ હૈ પર દિલકે વલવલોમેં;

ગુલ શમઅ અંજુમન હૈ ગો અંજુમન વહી હૈ,
હુખમે વતન વહિ હૈ, ખાકે વતન વહી હૈ.

૨૪ પુણ્યતીર્થ, ૨૫ પ્રેમનો ખ્યાલો, ૨૬ છપાયેલા, ૨૭ ઘંટનો, ૨૮ નાદ,
‡ કળા, † મોર.

[૧]

બરસોં સે હો રહા હૈ બરહમ સમા^{૨૯}હમારા,
 દાનયા સે મિટ રહા હૈ નામો નિશાં હમારા;
 કુછ કમ નહીં અબલસે^{૩૦} ખાખે-ગેરાં હમારા,
 એક લાશ એકફન હૈ હિન્દોસ્તાં હમારા;

ઇસ્કે ભરે ખમ્લને બરબાદ હો રહે હૈ,
 જિલ્લત^{૩૧} નસીબ વારીસ ગફલતમેં સો રહે હૈ.

[૭]

અય સૂર હુખ્મે કૌમી^{૩૨}ઇસિ ખ્વાબસે જગા દે,
 ભૂલા હુઆ ફસાના^{૩૩}કાનોંકા ફિર સુના દે;
 મુરદહ તખિયતોંકી અફસુર્દગી^{૩૪} મિટા દે,
 ઉઠતે હુએ શરારે^{૩૫} ઇસ રાખસે દિખા દે.

હુખ્મે વતન સમાયે આંખોમેં તૂર હો કર,
 સરમેં ખુમાર હો કર, દિલમેં સફર^{૩૬}હો કર.

[૮]

શૈદાયે^{૩૭} બોસ્તાંકા સરવો સમન^{૩૮} મુખારક,
 રંગીન તખિયતોંકા રંગે સુખન મુખારક;
 ખુલખુલકો ગુલ મુખારક, ગુલકો ચમન મુખારક,
 હમ એકસોંકા અપના પ્યારા વતન મુખારક:

૨૯ ઈન્જલત, ૩૦ મોત, ૩૧ હલકા, ૩૨ દેશપ્રેમી, ૩૩ કથા, ૩૪ ચીમળાટ,
 ૩૫ ચીનગારી, ૩૬ આનંદ, ૩૭ ગાદ પ્રેમી, ૩૮ વખત,

ગુંચી૦૯ હમારે દિલકે ઇસ ખાગમેં ખિલેંગે,
ઇસ ખાકસે ઉઠે હૈ ઇસ ખાકમેં ખિલેંગે.

[૯]

હય જૂયે૪૦ શીર૪૧ હમકો નૂરે સહર૪૨ વતનકા,
અખોંકી રોશની હૈ જલવા૪૩ ઇસ અંજુમનકા;
હૈ રફક૪૪ મેહર જરો૪૫ ઇસ મંજિલે કુલનકા,
૪૬ તુલતા હૈ બર્ગ ગુલસે કાંટા બી ઇસ ચમનકા;

ગદોં ગુબાર યાંકા ખિલઅત૪૭ હૈ અપને તનકા,
મર કર બી ચાહતે હૈ ખાંકે વતન કફનકા.

—અકબરેત.

१२. प्यारा वतन हमारा*

जुलजुल अगर है हम तो वह है यमन हमारा,
तन हो कहीं, वही पर रहता है मन हमारा.
प्यारा वतन हमारा प्यारा वतन हमारा.

हंसते ही अन्न जल से हम सग के सग पले हैं,
मिट्टि है इसका उसमें यों डूले हैं, डूले हैं. प्यारा०

लगती है अन के सुर्मा आंगोंमें आक इसकी,
हमका है पाक करती तासीर? पाक इसकी. प्यारा०

मिट्टिने घरका क्या क्या जगमें है गुल भीलाये,
चुन चुन के डूले उससे लोंगो ने धर बनाये. प्यारा०

थे राम भी यहीं पर धनश्याम भी यहीं पर,
जैसे मलापुष्प है गुजरे लला कहीं पर? प्यारा०

अतीस डाँटे अन्न है गोह में भिजाता,
सगका यहीं भिजाता सगका यहीं पीलाता. प्यारा०

हसकी ही रेशनी है यहेरे पै नो यमक है,
है हड़ियों में गंधार? इसकाही तो नमक है, प्यारा०

आहिम उ हंसके है हम, मजहम* है येह अपना,
प्यारा वतन हमारा प्यारा वतन हमारा.

१ असर; २ रस; ३ गुलाम; ४ मालिक.

* जूओ परिशिष्ट क.

HALS

૧. સર્પિ સ્વતંત્રતે !

સાંગ^૧ કુઠે^૨ પાહું^૩ તુલા^૪ સર્પિ સ્વતંત્રતે !
જનિં, વિજનીં સાંગ કુઠે^૨ રમસિ સુત્રતે !

ફિરિવ મલા^૪ દાહિ દિશ્વા,
કર મમ અન્નાન્ન^૫ દશા !
કર માઝયા વૃત્તિ દ્વિપિશા !
પરિ તૂં હો ૭માઝિ ૮એકદાં.
તુજ વિણ જગ શૂન્ય સકલ વિકલ ભાસતેં.

તૂં મમ ધન ! તૂં ચ માન !
તૂં જીવન ! તૂં ચ પ્રાણ !
તવ સૂચિત મજ^૯ પ્રમાણ !
અબુન^{૧૦} કિતી અંત પાહસી.
હો પ્રસન્ન મજ પ્રણતા ^{૧૧} શીઘ્ર ^{૧૨} અભિમતે !

પ્રાણાહુન^{૧૩} અધિક સત્ય,
સમ વિચાર, વચન, કૃત્ય,
પ્રણુ વિણ જગ લઘુ અનિત્ય,
તેથે તૂં નિત્ય ^{૧૪} નાંદસી,
નેતે^{૧૫} મજ તુજ મંગે રાહણ્યા તિથેં !

—રેવરંડ ટિળક.

૧ કહે; ૨ જોડે; ૩ તને; ૪ મને; ૫ અન્ન વિનાની; ૬ દીવાની; ૭ મારી;
૮ એક વાર તો; ૯ મને; ૧૦ હજીપણ; ૧૧ નમન કરતા મને; ૧૨ પ્રિય ! ૧૩
પ્રાણથી; ૧૪ વસે છે; ૧૫ લેઈ જા.

૨. માઝયા જન્મભૂમીએ નાવ

સૃષ્ટી તુલા વાળની ૧ ધન્ય ! માતે,
 અશીર ૨ કેપ રમ્પન તૂં ઝનિસ્તુલા;
 તૂં કામધેનુ ! ખરી કલ્પવલ્લી !
 સદા લોભલા લોક સારા તુલા.
 યા વૈભવાલા તુઝયા પાહુનીયાં,
 મલા સ્ફૂર્તી નૃત્યાર્થ હોતે જરી;
 સામર્થ્ય નામી ૪ તુઝયા આર્યભૂમી,
 તસે ૫ પાહિલેં મીં ન કોઠેં તરી ! ૧

માતે ! મહાત્મે તુઝે, તત્ત્વવેત્તે,
 તુઝે શર શોધે, તુઝે સત્કવિ;
 શ્રેણી યયાંચી, સદા માઝયા ૧ગે,
 મના ૭ પૂજની વ્યાપુલ્યા ૮વાંકવી !
 યાંચીં યશેં જ્યા નચ્યા સદ્ગુણાનાં,
 મલા અર્પિતી ધ્યેય તે ગે ૧૦જરી;
 સામર્થ્ય નામીં ન તુઝયા આર્યભૂમી,
 તસેં પાહિલેં મીં ન કોઠેં તરી ! ૨

૧ વહન કરીને; ૨ એવી; ૩ અદ્વિતીય; ૪ નામમાં; ૫ તેહું; ૬ હે !
 ૭ મનને; ૮ પોતાના; ૯ નમાવે છે; ૧૦ જો કે;

તુઝયા મહોદાર ૧૧સારસ્વતાઝ્યા,
મહાસાગરીઝ્યા જરી મીન ૧૨ મી,
ઓલો ૧૩ તરી ૧૪ જે તૃષા મન્માનાઝી,
કધીહી ૧૫કધીહી ન હોણે કમી !
૧૬આધ ! ગુરુસ્થાન અન્તી જગાયે,
તુઝે ! યાંત ૧૭શંકા ન કાંહી જરી;
સામર્થ્ય નામી તુઝયા આર્યભૂમી,
તસે પાહિલે મી ન કાઠે તરી ! ૩

વારા ૧૮ તુઝયા સ્પર્શને ગુરુ આલા,
મલા લાધલા ! આજ્ય હે કેવલે;
માતે ! સ્વયે દેશિ જે અજ પાણી,
સુધા બાપુડી કાયશી ત્યા ૧૯પુઠે.
તૂં બાળગીશી ૨૦ મલા સ્કન્ધિ અંકી !
સુખાઝી ખરી હીય ૨૧ સીમા પુરી !
સામર્થ્ય નામી તુઝયા આર્યભૂમી,
તસે પાહિલે મી ન કાઠે તરી ! ૪

—દેવરંડ ટિળક.

૩. ખરે પુઢારી

ખરે પુઢારી ^૧કધીં જન્મતી લિન્દ મ્હણે^૨ ધશ્વરા ?
સાંગ રે બાપા કર્ણાકરા ?

વીર્યવન્ત નર ઉદાર હૃદયેં, સત્વધીર જે ખરે,
મનાનેં સિદ્ધ વાણિનેં ઝકરેં;

અધિકારાચ્યા મોહી પડુની મેલે હાઉજનીં,
અશી નચ બીતિ જ્યાંચ્યા મનીં,

અધિકારોદ્ભવ વિત્તરાશિલા વિકલે^૫ જાઉં સ્વયેં,
કદપના અશી જ્યાંનાં ન ચે;

અભિપ્રાય ગંભીર જ્યાંચે, નિશ્ચય જ્યાંચ્યા પુરા,
માનધન ! સત્ય જ્યાંચી ધગિરા;

જનવચક^૭ વદતી માયાબહુલોક્તિ^૮લા,
નચ બીતિ ઠાઉકા^૯ નિષેધિતાં ત્યાંજલા,
જ્યાં નકો મુગુટ બહુરત્નીં શૃંગારિલા,
પરિ આવડે^{૧૦}કંટકમુગુટેં વિડંબિલેલે^{૧૧} શિરા,
પુઢારી યોગ્ય નાંવ ત્યા નરા !

૧ આગેવાન; ૨ કહે છે; ૩ હાથથી; ૪ જગમાં મૂઆ સમાન;
૫ ચોતે વેચાઈ જઈએ; ૬ વાણી; ૭ ધૂતારા; ૮ માયાથી ભરપૂર
વાણીને; ૯ જાણી; ૧૦ ગમે છે; ૧૧ પીડિત;

હંચ હંચ રવિમંડળ ન્યામ્યા વિજૃતિભા^{૧૨} ભેટતે,
શિવેના^{૧૩} ધૂળ જગાચી જીથે;

મનાંત કિંવા જનાંત કિંવા વનાંત જે સારખે,
જગાચે તેચ પુઢારી સખે !

ખળે^{૧૪} ચઢવિલીં ઘોડયાવરતી^{૧૫} કળ સૂળી ^{૧૬}ખાહુલીં,
જોંવર^{૧૭} પુઢાકાર^{૧૮} પાવલીં !^{૧૯}

મુઠીંત^{૨૦} ધરૂની ^{૨૧}ધર્મ મૂઢબર પુઢતીં^{૨૨} સરસાવલીં !
સ્વાયે વૃથેવ ^{૨૩}ભાંખાવલીં !

હીં^{૨૪} ઉદાર ભારી સમર્થ ^{૨૫}ખોલાવયા !
પરિ કૃતી પાહતાં^{૨૬} મનાંત ^{૨૭}ખજે દયા !
હીં જુજીક્ષિતેં જળ^{૨૮} જુતેંચ ^{૨૯}નાચાવયા !
પુઢેં ધાવતી જોંવર તોવર આશેચ્યા અંકુરા,
દિસેના તિલપ્રાય ^{૩૦}આસરા !

૧૨ પ્રભાવ; ૧૩ અડતી નથી; ૧૪ પરાણે; ૧૫ ઘોડા ઉપર;
૧૬ ધળવાળાં રમકડાં; ૧૭ ન્યાં સુધી; ૧૮ આગેવાની; ૧૯ મેળવતાં
થયાં; ૨૦ મૂઠીમાં; ૨૧ ધરીને; ૨૨ આગળ ધસ્યા; ૨૩ મૂઝાએલા;
૨૪ એ રમકડાં; ૨૫ ખોલવામાં; ૨૬ નેધને; ૨૭ નણે કે;
૨૮ નાચવામાં; ૨૯ આમથ;

હે સ્વાતંત્ર્યા ! રડત ખસ તું જાહનિ કોઠેં તરી,
અનાતિ ! ખુશાલ મૌજ કરીં !

વાટ પાહુની દમલિસ^{૩૦} આતાં નીજ^{૩૧} નીતિમુંદરી !
અભાગ્યા ! રાજ્યમૂત્ર ઘે કરી. ૩૨

નિર્લજ્જતા ! નાચ નાચ રે હર્ષાનેં તોંવરી-
પિશાચેં ધુમતી હીં નંવરી !

અવિચારગ્રી પેઃ ઉઘડલી જાહનિ સતદેહક કરીં,
સ્વામી ! ૩૪-વીરવૃત્તી રખખાપરી !

દયા^{૩૬} મૂર્ખા મન ! જેને દયા ન એ જાણરા,
જો દિકા ન ત્યાનેં^{૩૭} પુરા પુઢારી ખરા;

પરિ દેવ વિસરલા નસે કધીં પામરા;
હિન્દભૂમીચી ખરી પ્રાર્થના તયા દયાસાગરા
આણિલ ભરતીચ્યા ૩૮ નિર્ભરા !

—રેવરંડ ટિળક.

૩૦ થાકી ગઈ; ૩૧ સૂઈ જા; ૩૨ હાથમાં લેઈ લે; ૩૩ સોદા;
૩૪ વેચી નાંખ; ૩૫ હાલ્લાં માટલાં; ૩૬ કરી દ્યો; ૩૭ તેણે-
જુએ; ૩૮ વાદ.

૪. પુરેં જાણતોં મીચ માઝેં બલ

હા એક કલેંત^૧ જાવા^૨ ગળ્યા,
 હુજ માજી હા સિંહ^૩ ડેકાવતો,
 હા ૪ જાલલા અર્ધમેલા^૫ લયાતેં,
 લપોતી^૬ મહાન્યાધ ડેકાવતો;

હેં પર્વતાચે ઉભે કુદ્ર^૭ ઘોંડે,
 મહાસાગરાચે પુટું^૮ પદ્મલ !
 બોલા હવે તેં, મલા કાય ત્યાચેં ?
 પુરેં જાણતોં મીચ માઝેં બલ.

ભૂગોલ હા દોન બોટાંત^૯ માઝયા,
 નકા અન્ટરાલા^{૧૦} તુઝી ૧૧થોરવી,
 પાહીન એકે દિનીં મીચ સારે,
 કુડેં આંકલેલે^{૧૨} તુઝે તે રવિ !

હીં પંચભૂતેં મલા ૧૩સેવિજારીં,
 ખરેં સાંગતોં મી ન ગર્વાકુલ,
 બોલા હવે તેં, મલા કાય ત્યાચેં ?
 પુરેં જાણતોં મીચ માઝેં બલ.

૧ બાજી; ૨ હાથીનું બાજક; ૩ ગળે છે; ૪ થયો;
 ૫ અધભૂઓ; ૬ લપાઈને; ૭ પથરા; ૮ ખાખોચીક; ૯ આંગળી;
 ૧૦ આકોશ; ૧૧ મોટાઈ; ૧૨ ઢાંકી રાખેલો છે ? ૧૩ સેવનાર;

મી બાસતોં કીટ, હી બૂતિ^{૧૪} માઝી,
પરિ બેદી સૂર્યાચિયા મંડલા,
તું હાસ કાલા ! મલા, મી તુલાહી,
સદા હાંસતોં ગર્વિતા, ચંચલા;

હે વ્યાધિનોં, વ્યાધિનોં મક્ષિકાનોં
તુમ્હી આપુડીં કાયશીં દુર્બલ.
બોલા હવે તેં, મલા કાય ત્યાચેં ?
પુરેં જાણતોં મીચ માઝેં બલ.

હેં વિશ્વ સારે વિહારાસ માઝયા,
પુરેસેં^{૧૫} ન હોષલ શંકા નકા,
હા મર્ત્ય, હા દેહકારાનિવાસી,
બળેં^{૧૬} હીન હા, કાંહિં કાણી^{૧૭} બકા!

મી મર્ત્ય, મી મૃત્યુલા^{૧૮} બિંકણારા !
જગીં ધૂળ, મી દિવ્યતા ઉજ્જવલ !
બોલા હવે તેં, મલા કાય ત્યાચેં ?
પુરેં જાણતોં મીચ માઝેં બલ.

મો ઝોળખીલેં મલા પૂર્ણ ૧૯આતાં,
કશાલા મલા પાહણેં ૨૦આરસે ?
માઝયા પુઠેં નિત્ય આત્માતુભૂતી,
પટાવે દુજે તર્ક આતાં કસે ?

મી ઇશ્વરાઝ્યા જગત્કારણાઝ્યા,
ખરી હેતુઝ્યા પૂર્તિતા ૨૧ મંગલ !
બોલા હવે તેં, મલા કાય લાયેં ?
પુરેં જણતોં મીચ માઝેં બલ.

—રેવરંડ ૧૮૫૬.

૫. આદ્યાણ કિંવા મહાર

મી^૧ આદ્યાણ વા મહાર મી,
ગણી^૨ ન કવણાવાય^૩ કમી.

યા સૃષ્ટી^૪તિલ ઉદિવ્યપણ,
તેંચ^૫ તેંચ હેં મનુજપણ;

માંગદ્યાગી હી પઠેવ,
હીસ્તવ દેધન મી જીવ;

દિવ્યાહિ^૭ ખોલા,
ગણી ન ત્યાલા,
મહા ખલાલા

નીચ, નીચતર ગણી ન મી,
જનમભૂમિસેવાધર્મી.

હિન્દભૂમિ માઝી જનની,
આલે હીચ્યા હુશીતુની,

હિરેચ^{૧૦} અવધે ૧૧માઝે તે,
મનમન^{૧૨} યા મોહુન જાતેં:

૧ હું; ૨ કોઈને પણ; ૩ દિવ્યતા; ૪ તે જ; ૫ લંડાર; ૬ આને
મોટું; ૭ આના; ૮ મૂલ્ય; ૯ કુખમાંથી; ૧૦ હીરા; ૧૧ બધા; ૧૨ મન; માઝું

મલાંત^{૧૩} પડલે,
ખનીંત^{૧૪} દડલે,
મુકુટીં જડલે,
અવધે ઉચ્છલુન ઘેઘન મી,
જન્મભૂમિસેવાધર્મી.

વિપન્નતા^{૧૫} જ્યાંઝ્યા ^{૧૬}સાડીં,
જીવ કળવળે^{૧૭} ત્યાં સાડીં,
અતપણા ત્રાસી જ્યાંતે,
પ્રિયતર દુર્ગલ મજ તે તે !

ત્યજુની સકલાં,
રૂઝુ^{૧૮} દુખિલા,
ઉચ્છલી^{૧૯} પાલા
જનની, તીસમ રંગેડા મી,
જન્મભૂમિસેવાધર્મી.

માના માનાયેં ^{૨૦}ગોંવેં !
કસેં અસે કવણા કાવેં !
ખાઇન અવધ્યાંઝ્યા ^{૨૨}લાથા,
દેઇન સેવેલા^{૨૩} માથા:

નિજભૂયેં ઋણુ,
અવધેં ફેડિન,
મરૂન જાઇન !
રક્તિન^{૨૪} ગુરૂપદ માઝેં મી,
જન્મભૂમિસેવાધર્મી.

૧૩ મળમાં. ૧૪ ખાણમાં; ૧૫ ગરીબાઈ; ૧૬ જેને માટે; ૧૭ દુભાય છે;
૧૮ શેઝી; ૧૯ ઉચકે છે; ૨૦ ગોંડો; ૨૧ ગુંચવણ; ૨૨ લાતો;
૨૩ સેવા માટે; ૨૪ સાચવી રાખીશ;

હોધન નીચા હુન નીચ,
કંરીન અવધાનાં ઉચ.
તે બાહ્ય મગર મહાર મી,
કાણુ ગણી મગ મક્કા કમો.

કમી ગણીના,
કાંહિ રંગમહાણેના,
કુણી તયાનાં,
વિચારિતોં ૨૭ મગ કસલા ૨.
જન્મભૂમિસેવાધમી.

પાંચ કશાયે, હે ૨૮ જીતુકે,
હિંદભૂમિ બાલક ૨૯ તિતુકે,
મમ દેહાયે પ્રાણુ ખરે,
કસેહી અસલે તરિ સારે;
જેં વાટે ૩૦ તેં,
સાંગાયાતેં, ૩૧
શબ્દ ન પુરતે,
ધરિતોં મૌના યાસ્ત ૩૨ મી,
જન્મભૂમિસેવાધમી.

—રેવરંડ રિળક.

૬. રણુશિંગ

ગિરિવર માઝયા મી ચઢતો,
શિંગ એકદાં કુંકીતો !

જા, જા ! પડ તિકડે રસનઇ !
કામ તુઝેં યેથેં નાહો.

સકલ ગુણાંહીં સદા નવેં,
‘હે’ માઝેં રણુશિંગ રહવેં !

સ્તબ્ધ એસલે,
થકલે, ઝનિજલે,
ભુલલે, ઝમેલે,

અવધે ઉઠતિલ તેં કરિતો,
શિંગ એકદાં કુંકીતો !

“ નવયુગ ! નવયુગ ! નવયુગ હો ! ”

શિંગ ફોડિતેં હા પટાહો !

યા રણુવાઘા શરણુ રિધા,
જા નાહીં તર મરા ઝનિધા !

પૂર ધ્રુધાવલા,
કાણુ દત્યાલા,
૧૦ અડવાયાલા,

સમર્થ ૧૧ખધું પુઢતીં ચેતો !
તરેલ ને ૧૨પોહેલચિ તો.
અંધારાંતુન ઉજેડ૧૩ ચે.
તત્ત્વ નવે હેં સદા નવેં !

× × × ×

અશુભ નિરાશેચ્યા ઉદરીં,
દેવી આશા જન્મ વરી:

દ્વિચં ભક્ત તે,
વિજ્યા પૂરતે !
તયાંસ નુસતેં,

દ્વિડાંગણ હા ૧૪ભવ દ્વિસતોં,
શિંગ એકદાં ધ્રુકીતોં !

પરિસ્થિતુન મી માઝ્યા
મોઠા: મજ પુઢતી ૧૫ગમજ્યા-
કાય ચાત્રતિલ કાળાચ્યા !
દૈવાચ્યા ! દુઃખસ્વખાચ્યા !

૮ હોડયો, ૯ ત્યાલા-તેને, ૧૦ અટકાવાને, ૧૧ નેવા દે, ૧૨ તરશે તે,
૧૩ ઉજેરા, ૧૪ દુનિયા, ૧૫ ડંકાસ,

નવયુગ આલે,
માઝે આલે,
મન-મન ૧૬ધાલે,

મહાશૂન જયગીતા ગાતોં,
શિંગ એકદાં પૂંકીતોં !
નવયુગ અર્પી ૧૭નવેંપણ,
ઘે ઘે તેં અપુલેં કરનઃ
કિતીક આલે મગ નિપુણ,
તરી ૧૮જિંકિશિલ તૂંચ પણ !

હેં ન દુજ્યાયેં,
અસેલ લધુયેં,
પરંતુ કવિયં,

ભાકાતિ, ૧૯ તુજલા યજ્ઞવિતોં !
શિંગ એકદાં પૂંકીતોં !

—રેવરંડ ટિળક.

૭. પ્રિયકર હિંદિસ્તાન !

પ્રિયકર હિંદિસ્તાન ! અમુચા પ્રિયકર હિંદિસ્તાન !
હા અલંકાર હો જૂગોલાચા ! ચાસ નસે વિપમાન !

સર્વ સુખાચી ખાણુ, અમુચ્યા સર્વ સુખાચી ખાણુ !
હેં અભિમાનાચેં, સૌભાગ્યાચેં, અમુચ્યા રમ્ય નિધાન,

હે જન્મભૂમિ ! હેં તન મન ધન ધે તુલા,
તવ વિપકારાનાં ન મિળે કાઠેં ^૧તુલા !
હેં દિટણેં ^૨સાધ્ય ન આમ્હાં અતિ દુર્ખલા.

સુખકર તવ ગે ધ્યાન, નિરંતર સુખકર તવ ગે ધ્યાન !
જો જનનીયા, જો જનકાચા, ગેતોચ તુઝહી માન !
અમુચા પ્રિયકર હિન્દસ્તાન !

—રેવરંડ ટિળક.

૮. દેશભક્તાએ ઉદ્દગાર

દુર્દેવેં જરિ વાસ હા મજ ૧ધડે યા ઘોર કારાગૃહીં,
 નિજા ઇશપદીં અસે, મજ કધીં ચિંતા નસે અલપહીં;
 દેશપ્રીતિલતા જનૈકયસલિસેં રવાટે પુલે અંતરીં,
 હા આનંદસુગંધ દિવ્ય પ્રસરે સર્વત્ર પૃથ્વીવરી ! ૧

પાપાણુભિત્તિગૃહવાસ ન અંદિવાસ,
 યા શૃંખલા કરિતિ બદ્ધ ન મન્મનાસ;
 જ્યાંચ્યા મનીં દ્રઢ વસે નિજદેશભક્તિ,
 વાટે ત્યાં ન ઝલવહી ખલનીતિભીતિ. ૨

હા સ્વતંત્ર જરિ દેહ ૪નસેલ,
 નીચ લોક મજલા પછળતીલ,
 હેં સ્વતંત્ર મન જોંવરિ ૧રાહે,
 મી સ્વતંત્ર વર તોંવરિ ૭આહેં. ૩

બદ્ધ હેં મન ૮મદીય કરાયા
 કાણુ રે ! જન સમર્થ ૯જગીં યા ?
 તો સમર્થહિ નસે કલિકાલ,
 હેં સ્વતંત્ર મન સર્વહિ કાળ. ૪

૧ થાય; ૨ વધે છે; ૩ લેશ માત્ર; ૪ નહિ હોય; ૫ છળ;
 કરશે; ૬ રહે છે; ૭ છું; ૮ માત્ર; ૯ જગમાં;

દ્રોહસ્વાર્થતટા, અપૌષ્પજલા, દુર્વૃત્તનીલોત્પલા,
 બેદગ્રાહવતી, કુનીતિવહની, દારિદ્ર્યવેલાકુલા;
 માત્સર્ય—અમ—હંભ—ચીરમકરા,^{૧૦} નાનાપદાવર્તિની,
^{૧૧}એશા હી પરતંત્રતાવિષનદી :માંગત્યાવધ્વસિની. ૫

કર્મજ્ઞાનતટા, સુપૌષ્પજલા, સદ્વૃત્તનીલોત્પલા,
 શાર્યગ્રાહવતી, સુપીતિવહની, અંપતિવેલાકુલા;
 ધર્મોદાર્ય—વિવેક—ચીરમકરા, નાનાકલાવર્તિની,
 હી સ્વાતંત્ર્યસુચનદી સુવિમલા માંગત્યાવધ્વસિની. ૬

—મહાર ચિટ્ણીસ.

૬. કવિ આણિ સ્વતંત્રતા*

કવિ— ‘સ્વતંત્રતે ! ગે ! તવ જન્મ કોઠે ?
 આલે ! મનોહારિણી ! બોલ માતે ?
 સ્વતંત્રતા—“ પ્રાણુસહી અર્પિતિ વીર જેથે
 દેશાર્થ, ઘેતે નિજ જન્મ તેથે.”

૧

કવિ— ‘સ્વતંત્રતે ! હે લલિતે ! નિવાસ
 તુઝા કુઠે તો ? વદ યા જનાસ ?
 સ્વતંત્રતા—“ ન્યા ન્યા હદી ચંચળ રક્ત રંગે
 તે તે નિવાસસ્થલ માત્ર રક્તે.”

૨

કવિ— ‘સ્વતંત્રતે ! કામિનિ ! સર્વઆસ
 સિદ્ધિસ નેષ્ટ તવ કાણુ ઇશ ?
 સ્વતંત્રતા—“ જો ને ત્વરે ઉત્તિલા જગાસ,
 તો કાલ બાવી પુરવીલ* આસ.”

૩

કવિ— ‘સ્વતંત્રતે ! માનિનિ ! શક્તિમૂલ
 તુઝે અસે યેથ ક્ષાંત ? બોલ ?
 સ્વતંત્રતા—“ જો જો પ્રજાપીડક લોકપાલ
 દુષ્કર્મ લાયે મમ શક્તિમૂલ.”

૪

* જુઓ પરિશિષ્ટ ક. અંગ્રેજીનો અનુવાદ છે.

૧ ખેલે; ૨ કચું; ૩ લેઈ જાય છે; ૪ પૂરશે;

કવિ— ‘ સ્વતંત્રતે ! નિર્ભય ચિત્ત ઢાઠે !
 હે ચંચલે ! ભીરૂ ! રમે ! પકથીં તે ?’
 સ્વતંત્રતા—“જેથે” નુરે બેદ, વિરોધ નોહે,
 તેથે રમે નિર્ભય ચિત્ત યા ! હે.”

૫

કવિ— ‘ સ્વતંત્રતે ! જે ! તુજ ધન્યતા તી
 વાટેલ^૭ કલ્યાણિ ! કધીં સ્વચિત્તી ?’
 સ્વતંત્રતા—“સામ્રાજ્ય યા ! હોષલ શાંતતેયે,
 તે પ્રાપ્ત તેવ્હાં પદ ધન્યતેયે.”

૬

—મહાર ચિટણિસ.

ગુજરાતી

૧. જય જય ગરવી ગુજરાત !

જય જય ગરવી ગુજરાત !
 જય જય ગરવી ગુજરાત;
 દીપે અરૂણું પરભાત,
 ખજ પ્રકાશશે અળગળ કસુમ્બી, પ્રેમશૌર્ય અંકીત;
 તું બણુવ બણુવ નિજ સંતતિ સહિતે, પ્રેમભક્તિની રીત—
 ઉંચી તુજ સુન્દર જાત,
 જય જય ગરવી ગુજરાત !

૧

ઉત્તરમાં અગ્નિ માત,
 પૂરવમાં કાળી માત;
 છે દક્ષિણ દિશમાં કરન્ત રક્ષા, કુન્તેશ્વર મહાદેવ;
 ને સોમનાથ ને દારકેશ એ, પશ્ચિમ કેરા દેવ—
 છે સહાયમાં સાક્ષાત,
 જય જય ગરવી ગુજરાત !

૨

નદી તાપી નર્મદા જોય,
 મહી ને બીજી પણ જોય;
 વળી જોય સુભટના જુહરમણને, રતનાગર સાગર;
 પર્વત ઉપરથી વીર પૂર્વજો, દે આશિષ જયકર—
 મંપે સો'યે સહુ જાત;
 જય જય ગરવી ગુજરાત !

૩

તે અન્હિકવાડના રંગ,
તે સિદ્ધરાજ જયસેગ;

તે રંગ થકી પણ અધિક સરસ રંગ, થશે સત્વરે માત,
શુભ શકુન દિસે મધ્યાહ્ન શોભશે, વીતી ગઈ છે રાત—

જન ધૂમે નર્મદા સાથ;
જય જય ગરવી ગુજરાત !

૪

—કવિ નર્મદ.

૨. ગુણવંતી ગુજરાત

ગુણવંતી ગુજરાત, અમારી ગુણવંતી ગુજરાત !
નખીએ નખીએ માત ! અમારી ગુણવંતી ગુજરાત ! (ધ્રુવ)

મેથિરા તુજ મણિમંડપમાં આ ઝૂકી રહ્યાં અમ ૧ શીષ;
માત મીઠી તુજ ચરણ પડીને માગીએ શુભ આશિષ !
અમારી ગુણવંતી ગુજરાત !

મીઠી મનોહર વાડી આ તારી નંદનવનશીર ૩ અમોક્ષ;
રસકુસુમાં વીણતાં વીણતાં ત્યાં કરીએ નિત્ય ક્ષોભ !
અમારી ગુણવંતી ગુજરાત !

સંત મહંત અનંત વીરોની બહાલી અમારી માત !
જય જય કરવા તારી જગતમાં અર્પણ કરીએ જાત !
અમારી ગુણવંતી ગુજરાત !

ઉંડા ઘોર અરણ્ય વિષે કે સુંદર ઉપવન માંય,
દેશ વિદેશ અહોનિશ ૪ અંતર એકજ તારી જાંય !
અમારી ગુણવંતી ગુજરાત !

સર ૫ સરિતા રસભર અમીઝરણાં રત્નાકર ભરપૂર !
પુણ્યભૂમિ ફળદ્રુપ અઝૂમી માત ! રમે અમ ૬ ઉર !
અમારી ગુણવંતી ગુજરાત !

હિંદુ મુસલમાન, પારસી, સર્વે માત ! અમે તુજ બાળ !
 અંગ ઉમંગ ભરી નવરંગે કરીએ સેવા સહુ કાળ !
 અમારી ગુણવંતી ગુજરાત !

ઉર પ્રભાત સમાં અજવાળા ટાળી દો અંધાર !
 એક સ્વરે સહુ ગગન ગજવતો, કરીએ જય જયકાર !
 અમારી ગુણવંતી ગુજરાત !

—ખખરદાર.

૩. ગુજરાત

ધન્ય હો ! ધન્ય જ પુણ્ય પ્રદેશ !
 અમારો ગુણિયલ ગુર્જર દેશઃ
 કૃષ્ણ^૧ચન્દ્રની કૌમુદી^૨ ઉજળો,
 કીધ પ્રભુએ ય સ્વદેશઃ
 અમારો ગુણિયલ ગુર્જર દેશ. ધન્ય હો !

આર્યનું સાગરતીર્થ^૩ ઉપુરાણ,
 તપોવન ભૃગુવસિષ્ઠના ભાણ;
 ગીતાના ગાનારા મહારાજ,
 પાર્થના^૪ સારથીના જ્યાં રાજ્યઃ
 ગ્રીસ રોમથી ય જૂનાં,
 કુરુપાંડવથી યે પ્રાચીન,
 સોમનાથ, ગિરિનગર, દ્વારિકાઃ
 યુગયુગ^૫ધ્યાનવિહીન.
 ઉભીને કાલસિન્ધુને^૬ તીર
 બળવે બંસરી બન્ય ઉસુધીર. ધન્ય હો !

૧ અંધારીઆના-પાછલી રાતના, ૨ ચાંદની, ૩ સૂર્ય, ૪ અર્જુન,
 ૫ ધ્યાનમસ્ત, ૬ કાલરૂપી દરિયા, ૭ ધીરી ધીરી,

સ્થળેસ્થળ નવપક્ષવના ૮૫૦જ,
 નદી ને તળાવ કેરી કુંજ;
 દ્રામળી કવિતા સમ સુરસાળ,
 સિન્ધુ જ્યાં દે મોતીના ચાળ;
 જગન્મૂનાં નિજ ગીત ગર્જતો
 કરતો સાગર આજ;
 ૯૬સર ઉછળી ધૂધવે ગરવો
 વનમાં જ્યાં વનરાજ.
 ગિરિગિરિશિખરશિખર ૧૦સોહન્ત
 મન્દિરે ધ્વજ ને સન્તમહન્ત. ધન્ય હો !

પૂર્વથી પશ્ચિમ વહે પ્રકાશ,
 વ્હાણુ ભરી વહેતી તેમ નિકાસ,
 મોહી આંગણુ ઉતર્યો જ યુરોપ,
 વીણુવા ૧૧વાડીના ફૂલરોપ;
 વીણી ન વીણુશે ૧૨પુણ્યપાંગરી
 અમ રસભૂમિની છાયા;
 જગમોહન મુંબઇ નગરી જૂવો !
 શું પાથર્યો કિનખાખ:
 નિત્ય નવફૂલે ખીલે ૧૩અભિરામ
 લક્ષ્મી મ્હોર્યે લક્ષ્મીનાં ધામ. ધન્ય હો !

ચોળા, ચણિયો, પાટલીનો ઘેર,
 સેંચલે સાળુની ૧૪સોનલ સેર;

છેડલે ૧૫આઝાદી ઉરભાવ,
લલિતલજ્જનો ૧૬વદનજમાવ;
અંગ આખે ચે નિજ અલખેલ
સાળુમાં ઢાંકતી રૂપની વેલ;
રાણકતનયા, ભાવશોભના,
સુન્દરતાનો શું છોડ !

આર્યસુન્દરી ! નથી અવનીમાં
તુજ રૂપગુણની જોડઃ
ભાલ કુંકુમ, કર કંકણસાર,
કન્યનાં સન્યાં તેજશણગાર.

ધન્ય હો !

ખેતરો ન્હાનાં, ન્હાનીશી પોળ,
નાતજાતે ન્હાનડિયા ઘોળ;
ક્ષત્રીજાયાનાં ન્હાનલ રાજ્ય,
ધર્મના ન્હાનકડા જ સમાજ,
૪૬ આણકચે વર્ણ્યા પૂર્વે
ન્હાનાં પ્રજાનાં તન્ત્ર,
એ પુરાતનના પડછાયા

આ અમ જીવનજન્ત્રઃ
એક ફૂલવેલે ફૂલતાં ફૂલ,
અમારાં એક સુગન્ધ અમૂલ.

ધન્ય હો !

દેશ નિજ તજી ધર્મને કાજ
સાગરે ઝુકાવ્યું સફરી જહાજ;
ધર્મવીર પારસીનો સત્કાર
જગત્પ્રતિહાસે ૧૭અનુપ ઉદાર;

ધરભામી યાત્રાળુનું આ

મક્કાનું

મુખખાર;

હિન્દુ મુસલમાન પારસીઓને

અહિયાં

તીરથદ્વાર;

પ્રભુ છે એક, ભૂમિ છે એક,-

પિતા છે એક, માતા છે એક,-

આપણે એકની પ્રજા અનેક.

ધન્ય હો !

નથી ૧૮૨મી સમશેરોના દાવ,

નથી ત્યમ ધણા ઝીલ્યા ચે ધાવ;

શ્રી કૃષ્ણે કુરુક્ષેત્રની મહાંય

લીધાં પ્રત, જાણે હજી ય પળાય;

એક ઈડરના વનકેસરીએ,

ભડવીર

ખાખારાવ,

વિશ્વવન્ધ સૂરજકુળ સ્થાપી

ચિતોડ કાઠ યશછાંવ:

જન્મભૂમિ દયાનન્દનાં ધામ,

ગાંધીનાં ગીતાજીવન ૧૬નિષ્કામ.

ધન્ય હો !

સૂરતના રસિક રંગીલા રાજ,

બુદ્ધિધનભર્યો ૨૦શ્રીનગર સમાજ;

શરવીર સૌરાષ્ટ્રી યશવાન,

કચ્છના સાહસિક સન્તાન,

ખંડખંડ વિસ્તરતો હિન્દી

મહાસાગર

મહારેલ,

તીરતીર

જર્ધ

સ્થાપી

ગુજર્તી

સંસ્થાનોની ૨૧ વેલ;
 મહાસાગરના પૃથ્વિવિશાળ,
 સરોવર કીધાં ગુર્જરી બાળ. ધન્ય હો !

વનેવન કીલો ૨૨ ઘટાસોહાગ,
 જગતનો દીપે શું અમુલ્ય બાગ !
 સન્ન્યાં જોને ૨૩ શણગાર,
 લતામંડપ સમ ૨૪ ધર્માગાર;

ભારતીએ કંઈ ફૂલફવારો
 અંજલિમાં શું લીધ !

દિશદિશમાં ફૂલધાર ઉડાવી
 દિલના ૨૪ પરિમળ દીધ !

હિન્દમાતાની લાડિકી બાળ !

ગુર્જરી! જ્ય! જ્ય! તવ ચિરકાળ! ધન્ય હો !

—હાનાલાલ.

૪. ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત !

જય જય મારા ગુર્જર વીરો !
આવો રંક, ફકીર, અમીરો ! આજે દિવસ ઉગ્યો ^૧રજિયાત;
ધોધ પ્રકાશ તણા ઝીલીને અગમગતી કરવી મ્હોલાત;
ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત ! ૧

આજે લેશો શું તમ સાથે !
શૌર્ય વસે હૃદયે કે બાથે ?-તે જ છતાં ખૂંડી તરવાર !
ફેંકી દો સહુ ખૂંડાં શસ્ત્રો સન્ને હૃદયનાં નવ હથિયાર !
ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત ! ૨

હોમ વિલંબ હવે શો ઠાલો ?
ધપતા ધપતા આગળ ચાલો: ^૨આગ્ર રહી ધુમતું છે આજ;
ધજ રહી છે આ તમ કરમાં, ને આરતની અમુલખ લાજ !
ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત ! ૩

નથી રૂધિર^૩ રેલવવાં કેનાં !
નથી હૃદય ચીરી ^૪અરિઓનાં નિજ હૃદયો કરવાં પ્રભુભંગ;
નથી વિજયના રંગ રૂધિરમાં ન્યાં જન રક્ત ભરે ^૫ઉરગંગ;
ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત ! ૪

૧ રજિયાત થઈએ એવો--રજિયામણો, ૨ મોખરે, ૩ લોહી, ૪ દુરમન,
૫ હૃદયરૂપી ગંગામાં,

પ્રેમ વસે ત્યાં દ્વેષ રહે ક્યાં ?
 આકાશે અંધાર વહે ક્યાં, જ્યાં દિનકરનો^૬ થાય પ્રકાશ ?
 જ્ઞાનદીપ^૭ સળગ્યો જ્યાં અંતર ત્યાં અજ્ઞાન તણો છે નાશ;
 ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત ! ૫

મરદાની મુજ ગુર્જર વીરા !
 કાર્યધુરંધર, શૂર અધીરા ! મુખ યૌવનનો ગર્વ પ્રતાપ;
 અંગરૂઢિર ઉછળે નભ < અડતાં; બરો હરોને હર્ષ અમાપ !
 ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત ! ૬

ભૂત^૮ અધું પાછળ છે મૂક્યું—
 આજ ઉરે નવજીવન ફૂક્યું, દુનિયા બધે નવી દેખાય !
 નવ આશે નવ હાસ્યે ધસવા આજે પાદ^{૧૦} અધીરા થાય;
 ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત ! ૭

મુખી પડ્યા કે હઠ્યા પછાડી ?
 ધસો ધગ્ગ લ્યો હાથ ઉપાડી, ફરકાળ્યા જાઓ ધુનભેર;
 ધર્મભાર શરો જ વહે એ—એક પડે ત્યાં ઉઠે તેર !
 ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત ! ૮

કાણુ વિકટ પથ કહી ડરાવે ?
 પર્વત પરથી ફૂદી હાવે^{૧૧} સાગરને બાંધીશું, બાથ !
 જંગલ તોડી મંગલ કરશું, બતાવશું બળવંતા હાથ !
 ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત ! ૯

આપણુ ગુણગરવા ગુજરાતી !
 કૃષ્ણધરા અદ્ભુત મદમાતી, ભારતયુદ્ધ જિતે ભડવીર;
 સાહસ, શૌર્ય, અડગ શ્રમથી જે થળથળમાં ૧૨ ગાળે રણધીર;
 ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત ! ૧૦

આવો નવરસના રઢિયાળા !
 ગિરિગવ્હરમાં ભરી ઉછાળા કેસરિયાશું^{૧૩} રમતા ખાળ !
 વાધમૂછ પકડીને ફરતા કાડી ઘોડીના રખવાળ !
 ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત ! ૧૧

તીર્થે તીર્થે શુચિતા^{૧૪} સ્થાપી:
 ગરવી સાબ્રમતી ને તાપી, ભરે નર્મદા નવનવ નર;
 ગુણી ગોમતી, સરસ્વતી ને દંભણગંગાનું જળ શર !
 ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત ! ૧૨

છે અદ્ભુતતા એ કંઈ જૂદી !
 પશ્ચિમ સાગરનાં જળ ફૂદી ઉછળી ગગન કસે^{૧૫} નિજ જોમ;
 વિંધ્ય અને ગિરનાર દિશા બે ઊભી ઝીલે પડતું વ્યોમ !
 ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત ! ૧૩

એવાં ઓ ગુર્જર સંતાનો !
 હિંદુ, પારસી, મુસલમાનો, ખ્રિસ્તી, ખૌધ કે જૈન ચહેલ^{૧૬} !
 ભુજશું ભુજ^{૧૭} ભીડીને આવો એક જ પ્રેમ તણી છા વેલ !
 ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત ! ૧૪

૧૨ સ્થળ સ્થલમાં, ૧૩ સિંહ સાથે. ૧૪ પવિત્રતા, ૧૫ ની કસોટી કાઢે,
 ૧૬ ચાહે તે હો, ૧૭ હાથથી હાથ,

અહો અડગ બાંધવ ટેકીલા !
 દ્વેષ વિષે બનવું નવ ૧૮ બહીલા, દ્વેષ કદી નવ આપે જીત;
 અંતરરિપુનો ૧૯ કરો પરાજય પ્રથમ અખંડ ધરી ઉર પ્રીત !
 ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત ! ૧૫

દ્વેષે શું રહેશે અથડાયા ?
 હજાર વર્ષતણી જડ માયા પડી હૃદયમાં છે પથરાઈ,
 ઉકેલતાં પરદોષ ઉરે તો નિજ અંધાર ૨૦ વધે ધુંધવાઈ;
 ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત ! ૧૬

લોચનના ૨૧ પડદા ઘો ખોલી !
 ભૂત ૨૨ બધાં ખાતાં ઉર ફેલી તેને પ્રથમ કરો બળહીન;
 સ્વાત્મબળે ઓ ગુર્જર વીરા ! થવું આપણે છે સ્વાધીન !
 ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત ! ૧૭

રહેવું શુદ્ધ વચન મન કર્મે :
 સાર એ જ દીઠો સહુ ધર્મે, તો કયમ થઈએ પતિત નિદાન ?
 પ્રેમ તહો ધિક્કાર રહે નહિ : ધિક્કારે નહિ પ્રભુનું સ્થાન-
 ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત ! ૧૮

એવા શુદ્ધ બનીને આવો !
 પછી અડગ તમ પગ ઊઠાવો, હજાર હાથીનું ત્યાં જોર;
 જ્ય કુંકુમનાં પડશે પગલાં ડગલે ડગલે રંગારંગોર :
 ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત ! ૧૯

ઓ આ થાય બધે અજવાળાં !
 ઉઘડયાં પુણ્ય પ્રભાત રસાળાં ! ઉઘડયાં ભાગ્ય ભલેરાં દેશ !
 રણશિંગાં ફૂંકાય ફરી આઃ કર્મવીર ! હઠશો નવ રક્તેશ !
 ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત ! ૨૦

સ્વપ્ન ફળે જીગજૂનાં સાચે :
 દેવ ફિરસ્તા ઉતરી રાચે, પયગંબર ને પીર અનેક;
 સગાઇ સ્વર્ગ તણી ભૂલેત્રો દઢ બંધાશે ફરી વિશેષ !
 ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત ! ૨૧

કુંકુમથાળ અનેરી લાવો !
 પત્નીઓ, પુત્રીઓ, આવો ! માતાઓ, ભગિનીઓ સર્વ !
 પડખે અમ ઉભીને રાખો મરવી ગુજરાતણીનો ગર્વ !
 ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત ! ૨૨

જય જય મારા ગુર્જર વીરા !
 આજ અધીરા ઉરના ચીરા જીવનને જાણે નહિ રૂપજોખ;
 મરવું તો શરતે રંગરવું, કાયર ખોળે ધરના ગોખ;
 ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત ! ૨૩

સ્વેતરંગ ધળ ભારતમાં રોપો !
 થાશે પુષ્પ વરસતી તોપો, શસ્ત્રો સહુ શણગાર સ્વરૂપ;
 જગબંધુત્વ ભણી તમ દારે દુનિયા થાશે નવીન અનૂપ !
 ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત ! ૨૪

ધન્ય ધન્ય મોહનની લીલા !
 પ્રુણ્યભર્યા પ્રભુપાદ રસીલા ધર ધર બરે નરીન પ્રભાત !
 સત્વર વીરા ! પડો મોખરે, ગજવો જ્ય જ્ય ભારતમાત !
 ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત ! ૨૫

—ખખરદાર.

૫. એ ભૂમિ અમારી

એ ભૂમિ અમારી, મૈયા અમારી,
કાણુ અવર^૧ કહેશે નિજની ?—

ન દેઉ ઉચરવા—ટેક.

એ સ્વદેશ માટે, કાર રણ્યમે
પ્રાણ આહુતિ દઉં સગની;
ન ચાહું ઉગરવા—એ ભૂમિ.

પરાધીન થઇ ટપલા સહેવા^૩
ટાલ પડે શિર શરમ ભરી !
ભલું એથી મરવું—એ ભૂમિ.

ગુલામ કાફર કાયર પદવી
હિન્દુ કાળા નામે ઠરી !
ભલું એથી મરવું—એ ભૂમિ.

શકે ન કાંઈ કરી એ બાળક
મરદમૂછ મુખ હજી ન ખીલી !
હાથે શાં મહેણાં—એ ભૂમિ.

વણુછામાં^૪ ઉછર્યો તે કાલે
ફળે બળેથી^૫ ઉઠ્યા !
હાથે શાં કહેણાં—એ ભૂમિ.

નથી રાંકડા, નથી બાયલા
 નથી રહેવા નિત્ય દાસ ઘસળ્યા;
 ક્યમ ગાજી ન કહીએ—એ ભૂમિ.

છઉં સ્વધર્મ રંગી, સ્વકર્મ ઝસંગી
 સ્વદેશ જંગી પ્રેમે લિંળ્યા !
 હરિ એકજ હપએ—એ ભૂમિ.

—સ્વ. હરિલાલ ધ્રુવ.

૬. મારી ભરત ભૂમિ

મારી ભરત ભૂમિ !

રૂપાળી, રઠીઆળી, યશાળી, સુશીલ રુપુનિત !

તારાં ચરણ ચૂમી,

આનંદે વંદુ જય જય હરદમ નિત્ય !

દુનિયામાં દેશ અનેક જ છે;

સૌ સૌમાં કાંક ઉવિશેકજ છે !—

પણ તુંતો ૪અલૌકિક એકજ છે !

મારી ભરત ભૂમિ—

કાણુ આવે હિમાલયની હારે ?

કોહીનુરે અન્ય હીરા હારે;

વણુ શેલડી સરસ ૫સાકર ક્યારે ?

મારી ભરત ભૂમિ—

નવપલ્લવ સ્થળ સ્થળ સોહે,

નવરંગી રમણી મનડાં મોહે;

બણે વાડી ૬વિશ્વંભરની હોએ—

મારી ભરત ભૂમિ—

૧ યશવાળી, ૨ પવિત્ર, ૩ વિશેષતા, ૪ બેનમૂન, ૫ સાકર
૬ પી. હીરા, ૬ પ્રજ્વલ.

સાથે વિશ્વભરવાલી તું ઝાઝી,
સમૃદ્ધિ સ્વાભાવિક બધી ૭સાજ,
તને પ્રભુએ કરી પ્રિય પ્રમુખાજ,—
મારી ભરત ભૂમિ—

સ્ત્રીઓ પણ અગળા જે બાકી,
તેણે દેશભક્તિ સગળા દાખી;
ઇતિહાસ જ છે એનો સાખી,—
મારી ભરત ભૂમિ—

તારાં કાર્ય ત્યારે યવને ભાળ્યાં,
દમહાશિળા નિર્મળા બુદ્ધિવાળાં;
અહા ! “ દેવાં કમાડે પડે ન તાળાં,”
મારી ભરત ભૂમિ—

સેવું નિત્ય પુનિત તવ રજ ચૂમી,
ધન્ય ભાગ્ય નવલનાં તું જન્મભૂમિ;
તારી ભક્તિ રંગેરંગ રહી જ ઘૂમી,
મારી ભરત ભૂમિ—

—સ્વ. નવલરામ.

૭. ભવ્ય ભરતભૂમિ

[૧]

અમ ભવ્ય ભરતભૂમિ આએ—
 વહી પ્રભવેદિ અમ આએ,
 સિદ્ધ, વિશ્વામિત્ર, અંગિરા, ભરદ્વાજ, ઇદ્ધલકાદિના
 શુદ્ધ સનાતન પ્રભવેજથી જે ઝળહળે સદાએ,
 અમ ભવ્ય ભરતભૂમિ આએ—
 પ્રભરસે જીના ઝડપવરની પ્રભવેદિ અમ આએ !

[૨]

અમ ભવ્ય ભરતભૂમિ આએ—
 વડું તપોવન અમ આએ,
 બાદરાયણુ વ્યાસ, જૈમિનિ, કણ્ણાદ, ગૌતમ, કપિલ, પાણિનિ
 પર્તજલ, વાતસાનન, આદિની
 મૌઢ વાણી જ્યાં હજીએ ઉત્સુક કર્ણે નિદ્રા પીવામે,
 અમ ભવ્ય ભરતભૂમિ આએ—
 વર્ચસ્વી ધ્યાનલીન મુનિનું તપોવન જ અમ આએ !

[૩]

અમ ભવ્ય ભરતભૂમિ આએ—
 વડું પુણ્યભુવન અમ આએ,
 પ્રભવદિની ગાર્ગી અર્ધતી, મૈત્રેયી, સાવિત્રી સીતા સતી,
 હમયંતી, દ્રૌપદી, તારામતી, કમલાવતી, દુર્ગાવતી, કુલવતી,
 મનીની અશ્વત કીર્તિ માઘ જ્યાં કુલવધુ દૃષ્ટર્થ બાંધે,

અમ લબ્ય ભરતભૂમિ આગ્રે—
સરસ્વતીની લાડલી સખીનું પુણ્યભુવન અમ આગ્રે !

[૪]

અમ લબ્ય ભરતભૂમિ આગ્રે—
વકુલ વીર ક્ષેત્ર અમ આગ્રે—
ભાર્ગવ, સધવ, ભીષ્મ, ભીમને, દ્રોણ, કર્ણ, અભિમન્યુ, અર્જુને
મૌર્ય શકારિ, સિદ્ધરાજ ને હડ હમીર ચક્રવર્તી તાજ તે
પૃથુ જયમદ્ધ પ્રતાપ આદિને—
નામે અમર ઉછળે ઉર જ્યાં આર્યતણાં ઉત્સાહે,
અસ લબ્ય ભરતભૂમિ આગ્રે—
સત્કીર્તિ રસિક વીરવર્ધનું વીર ક્ષેત્ર અમ આગ્રે !

[૫]

અમ લબ્ય ભરતભૂમિ આગ્રે—
વડી કાવ્યકુંજ અમ આગ્રે,
રામાયણ ભારતના ઋષિ કવિ; કાળિદાસ ભગભૂતિ, ભારવિ,
હંડી, બાણ, જયદેવ, હાલ કવિ પ્રવરસેન, સુરચંદ, ચંદ રવિ,
તુલસી, એમાનંદ પુરા કવિ, ભારતેન્દ્ર બંકિમ ત્રિપાઠી વગી
નવીન પ્રસાદી રસામૃતની જલ્હિ અપૂટ અવનવી પાગે
અમ લબ્ય ભરતભૂમિ આગ્રે—
અમર કવીશ્વરની કાવ્યમણિ કાવ્યકુંજ અમ આગ્રે !

[૬]

અમ લબ્ય ભરતભૂમિ આગ્રે—
વડી આર્ય માત અમ આગ્રે,

ચરણ પખાળે જલધિ પ્રીતથી, પડ્મકતુ પૂજે પુષ્પ પત્રથી,
ભાનુ કરે ત્રણ કાળ આરતી, વાયુ વાયે ત્રિવિધ સદા ગતિ,
નર્મળ નદીઓ લલિત^૧ કાચ્યથી મૃદુ મર્મર કલરવ-વિલાસથી

સુજશ દીસે દશ દિશ પ્રકાશતી,
પ્રેમતણો ઉપહાર અર્પી વળી જય જય જન ગાયે—
જય જય જય જન ગાયે,
અમ ભવ્ય ભરતભૂમિ આએ—
ભૂમંડળ મંડન જનનંદન ધન્ય માત અમ આએ !

—કેશવલાલ કુવ.

૮. માડીની ઝુંપડી

દુઃખિયાંનો વિસામો રે, માડી તારી ઝુંપડી,
રણુ વગડાંનો છાયોરે આંધળીઆની લાકડી.

કુળ નિકુંજે લચી પવલરી, રેનિર્ઝરીઆં સંતાય,
અમ્મલ કમલ દલ પર પંખીડાં, બહલીલાને ગાય;
રઠિયાળી એ બારીરે, ૪સોહવતી ને ઝુંપડી,
આંજે ખાવા ધાતી રે નિર્જન રણુમાં ઝુંપડી—દુઃખિયાં.

ધર્મંકર્મ રેસ કસ લુંટાયાં ધર પધરવખરી હીર,
છતી સંતતિ સત્ત્વ લુંટાયું, ખેંચાયાં તુળ ચીર;
લુંટાતી એ માડી રે, ખાલી તારી ઝુંપડી,
ખાલી તોયે મહારી રે, માડી તારી ઝુંપડી—દુઃખિયાં.

ધન સંચી ખેતર સુકવીઆં, દવ પ્રેયો ચોપાસ,
રાતી વિભુની આંખડી દેખી પંખીડાં પામે ત્રાસ;
તેને સોડે સ્હાતી રે, માડી તારી ઝુંપડી,
ચોપણીઆં શી પાતી રે, આંધી નાડી રાખડી—દુઃખિયાં.

વન^૭ વિટયાં સિંચાણે સખળાં અવસંપડયાં તુજ બાળ,
 ઠામ ઠયાંને હડધૂત કરીને રણવગડે દે માર;
 “અંકે લેવા ધાતીરે, તેને માતા રાંકડી,
 શીળો છાંયે છાતી રે, માડી તારી ઝુંપડી—દુઃખિયાં.

કણકણ કાળે વનવન વિંકે તુજ બાલુડાં પાંખ,
 પણ સુખદુઃખનાં લ્હાણાં લેવાં, કરતી તુજ પર આંખ;
 અંતે તું સંધરતી રે માતા આરી દુખળી,
 પ્રભુનો પથ દાખવતીરે, માડી તારી ઝુંપડી—દુઃખિયાં.

તુંજ જીવન અમ તું સર્વસ્વ, તુંજ ^{૧૦} સુખાનો સાર,
 મૂર્તિમતી વત્સલતા દેવી, તું ^{૧૧} સુરલોકનું દાર;
 નંદનવન શી વ્હાલી રે, અમને તારી ઝુંપડી,
 જન્મમૃતિવત પાળોરે, થણુમારીશું ઝુંપડી—દુઃખિયાં.

—સ્વ. જીવાલાલ પટેલ.

૬. ઓ ભરતભૂમિના પહાડો !

ઓ ભરતભૂમિના પહાડો !
 તમ શિર પૂઝ્યાં આકાશ,
 તમ જેવા જગમાં બીજ
 નથી ઉત્તર કોની પાસ !
 છે પ્રૌઢ પ્રતાપ તમારો,
 તમ ભવ્યજ છે અંડાર !
 મુજ ભરતભૂમિનો જગમાં,
 વરતાવો જય જયકાર !

ઓ ભરતભૂમિની નદીઓ !
 તમ સુંદર ચિત્ર ચરિત્ર !
 તમ જેવી જગમાં બીજ
 નથી કોઈ પરમ પવિત્ર !
 સુગભીરી, ધીરી, વીરી,
 તમ પુણ્યકથા આવાર,
 મુજ ભરતભૂમિનો જગમાં
 વરતાવો જય જયકાર !

ઓ ભરતભૂમિના પુત્રો !
 મુજ દેશતથા નરરત્ન !

૧૩૮

જે ગયા ધુળવી ધરણી
કરીને કંઈ લાખ પ્રયત્ન !

તમ સૌર્ય ગને તમ પ્રીતિ
ભરજો વીર્ય સહુ ઠાર !

મુજ ભવનભૂમિનો જગમાં
વસતાવો જય જયકાર ! ૩

—ખખરદાર.

૧૦. એક દિન એવો આવશે

એક દિન એવો આવશે

ન્યારે અમીઝરણાં ઝરંતા પૃથ્વીનેય પલાળશે,

એક દિન એવો આવશે.

૧ કળિકાળમાં પણ વીર એવા આર્યભૂમિમાં પાકશે,
નિજ વીર્યથી ભૂમિભક્તિથી આ સૃષ્ટિનેય ધ્રુજવશે. એક૦રામ, અર્જુન, ભીષ્મ જેવા કર્ણ, સંગ પ્રતાપ ને,
હમિરાજ, યોગીરાજ, ગુર્જરરાજનેય ભુલાવશે. એક૦શિબિરાજ, ભગિરથરાજ સમ પરમાર્થજીવન ગાળશે,
મેવાડના ભડ ભીષ્મ ચંદારાજને વિસરાવશે. એક૦રૂપરબ્હાનિષ્ઠ વસિષ્ઠ વિશ્વામિત્ર ઋષિના પાદને,
ત્રેમે નમી નિઃસ્વાર્થ નેતા આર્યદેશ ઉદ્ધારશે. એક૦આત્મખળ પામી બધા આ પુત્ર ભારતવર્ષના,
નિર્ભય તણી મૂર્તિ બની સૌ સ્વાર્થને તુચ્છકારશે. એક૦આ દેહ કાચો ઝડુંલ આત્મા ઝનિત્ય દિવ્ય પ્રકાશશે,
દઢ સત્યપર એ શત્રુના સંગ્રામમાં સૌ ચાલશે. એક૦

આ દુઃખ ને જૂખના પડે પોકાર ચારે દિશથી,
 ત્યાંથીય મંગળ ગીતના ધ્વનિ મંદ મધુરા ચાલશે. એક૦
 મરુ^પ દેશના જેવી ઉજડ જૂમિ સર્વ ભારતવર્ષની,
 ફળકુલથી લગ્ની મુંદરી સમ એકલી અહીં મહાલશે. એક૦
 અહીંથી મહાવીર મહારથી ટંકાર કરતા શસ્ત્રના,
 પરદેશમાં જઈ પ્રાણ્યના શુદ્ધ ધર્મને શીખવાડશે. એક૦
 હવે થયા નહોતા વળી સ્વપ્ને ન ઉતકર્યા બીર તે,
 આ પૃથ્વીને કરી સર્વ દેવનેય ઉતારશે. એક૦

—મગનભાઈ પટેલ.

૧૧. જન્મભૂમિનું જય મંગળ

- જય મંગળ પ્રિય જન્મભૂમિનું ગળવીએ:—
ભગીરથ સમ વિરલ વીર, ભારતી સુભટ સુધીર,
ઉર સમુદ્રને હિમાલયે ઉછાળીએ— જય૦
- જનની અંક ઝુલીએ, અબુની રંગ ઝીલીએ,
આત્મબળ ઉગ્ગશથી બધું ઉગ્ગળીએ— જય૦
- સત્ય અર્થ સજ્જ થાએ, વિજય વાવટો ઉડાવો,
વીર ધર્મથી ધરા સદા ધ્રુળવીએ— જય૦
- સત્યથી સત્યવાય ૧સ્વત્વ, સમજીએ થઇ પ્રવૃત્ત,
ધુમીએ ઝંઝુમી જંગ તો મચાવીએ— જય૦
- ભૂતળ ફેડી ફેડીએ, ઉંડી જડો ઉખેડીએ,
દોર ને દમામ દેશનો જમાવીએ— જય૦
- સ્થિતિસમય સ્વીકારીએ પ્રવૃત્તિયુગ ચોજીએ,
જાતને સ્વદેશ કાજ કાં ન હોમીએ— જય૦
- માત દીન દુભાય છે, સપુત ! પીડા પિછાનીએ,
દુષ્ટ દિપાવીએ, ઉમંગને વધાવીએ— જય૦
- દેશસેવના સ્વધર્મ, અન્ય ન કર્તાવ્ય કર્મ,
આત્મભાવથી બધું પ્રભુમય પિછાનીએ— જય૦

—શલિત.

૧૨. અમારો દેશ

અમે ભરત ભૂમિના પુત્રા !
અમ માત પુરાણ પવિત્ર,

રે જોના સુંદર સુત્રા
ઝલકાવે ઉચ્ચ ચરિત્ર;

અમ અંતરને ઉદ્દેશી
કરશું હોકાર હમેશ;

અમે દેશી, દેશી, દેશી !
ઓ દિવ્ય અમારો દેશ ! *

અંધાર વિષે અથડાતાં,
કે ફરતાં ભવ્ય પ્રકાશ,

પડતાં રડતાં રગડાતાં
કે કરતાં હાસ્ય વિલાસ;

પળપળ અમ ઉરનિધિએ શી
હા ઉછળે ઉર્મિ અશરણ !

અમે દેશી, દેશી, દેશી !
ઓ દિવ્ય અમારો દેશ !

૨

* ‘ અમે હિન્દી, હિન્દી, હિન્દી ! છે હિન્દ અમારો દેશ ! ’
અમ પણ ગવાય છે.

૧ ક્રિયાસાગર; ૨ અખંડ;

ક્યાં હશે હિમાલય જેવો ?
 ક્યાં પુણ્ય પવિત્ર જ ગંગા ?
 ક્યાં મળે અલૌકિક એવા
 સહુ દેશ તણા બહુ રંગ !
 ક્યાં મુનિ ઇશ્વરજન બેસી
 કરતા પ્રભુ પંથ ઉજેશ ?—
 અમે દેશી, દેશી, દેશી !
 ઓ દિવ્ય અમારો દેશ

ક્યાં રામ યુધિષ્ઠિર ધુમ્મા ?
 ક્યાં ગળ્યાં અર્જુન બીમ ?
 ક્યાં રજપુતવીર ઝઝુમ્મા ?
 બલ દાખવવા અસીમ !
 રે બૂલીએ તે રીતે સ્ત્રી,
 અમ અંતરથી લલલેશ ?—
 અમે દેશી, દેશી, દેશી !
 ઓ દિવ્ય અમારો દેશ !

૪

નથી રે જીવવું જપર આશે,
 છે પારકી આશ નિરાશ;
 નથી કર ધરવો કો પાસે,
 સ્વાશ્રયનો છે ઉલાસ;

કંઈ પુણ્ય પ્રભા જ પ્રવેશી,
 અહીં દે અમને ઉપદેશ:—
 અમે દેશી, દેશી, દેશી !
 ઓ દિવ્ય અમારો દેશ !

૫

ધમ ધમ ધરણી ધ્રુવવીશું,
 અમ દેશ તણાં કરી ગાન;
 જય જય જયનાદ કરીશું,
 દર્શિયું મોંઘા અમ પ્રાપ્ત !—
 એ ભક્તિ વશી ઉર, તે શી
 દેખે શક્તિ પરમેશ !
 અમે દેશી, દેશી, દેશી !
 ઓ દિવ્ય અમારો દેશ !

૬

—ખખરદાર.

૧૩. જનનીસેવન

જનનીસેવનનો મધુમધુરો^૧ અવસર ક્યાં મળેરે,
અવસર ક્યાં મળેરે, જગજીવ્યું ફળેરે.
જનની૦

નવનિધ લાડે નિશદિન ઝુલવે,
ઊરહીર^૨ પાતી હૈયે ઝુલવે,
અદ્ય સાડું પશ્ય અમિતકે બારનું ક્યાં વળેરે;
જનની૦

પ્રભુપુર ગૌરવ વદને મલકે,
મંજુલ મોહક અન્તર ઝલકે,
નવનવ સાજે^૩ શીખ^૪ દે સાને^૬ પળે પળેરે;
જનની૦

હિતમ શોષિત^૭ જનની કાળે,
રેલાયે શં વધુ કે'વાશે,
કિસ્મત ક્યાંથી બારતિ હિત કાયા ઢળેરે !
જનની૦

—વસંતવિનોદી.

૧ મધુ જેવો મધુર, ૨ હૃદયનું સત્વ-દૃઢ, ૩ અસાધારણ,
૪ સાજ સજ, ૫ શીખામણ, ૬ સાનવરે, ૭ લોહી.

૧૪. સ્વદેશભક્તિ

સ્વદેશની ભક્તિ રે, કે કાઈ વિરલા જાણે.
સ્વતંત્રતાના રસની રે,
હૃદયે કાઈ પરમાણુ.....ટેક.

* * * *

તણે પદાર્થ છે દેશભક્તિમાં,
ધર્મ અર્થ વળી કામ;
સ્વદેશભક્તને દેશની પ્રીતિ,—
મોક્ષ એ, સુખ કે રૂંધામ;
કે રૂંધે નહિ બીજું રે,
મરત એ દેશ અભિમાને.....સ્વદેશનીં

માટે સ્વદેશીએ બંધુ મારા,
ધરી અંતર આ ઉપદેશ,
ભરતભૂમિ પામી ઉદય દિનોદિન,
ઉજળી રહે હમેશ;
કે એમ કરે ઉદય રે,
ચુકે ન ચોટ નિશાને.....સ્વદેશનીં

—સ્વ. હરિલાલ દ્રુવ.

૧૫. કોની કોની છે ગુજરાત ?

કોની કોની છે ગુજરાત ?

પૂર્વજ જેના જે વળી આજે જન્મથકી ગુજરાતી વધા;^૧
કોઇ રીતની તોપણ ને વળી આર્ય ધર્મને રાખી રહ્યા.
તેની તેની છે ગુજરાત,
પછી હોય ગમે તે જાત;
તેની તેની છે ગુજરાત.

વળી પરદેશી બીજા જેને ભૂમિયે પાળી મોટા કર્યા;
પરધર્મી પણ હિત ધ્રુવનારા માતૃભક્ત તે ભાઇ ઠર્યા.
તેની તેની છે ગુજરાત,
પછી હોય ગમે તે જાત;
તેની તેની છે ગુજરાત.

નર્મદ કે' ગુજરાતી ભાઇયો, માતને અર્થ સંપ ધરે;
ખંતે બંધન તોડી રહે સઉ જૂઝી જયસુખ જમે ભરે.
પ્રેમ શૌર્યને કરી પ્રખ્યાત,
તે તે સઉની છે ગુજરાત;
તે તે સઉની છે ગુજરાત.

—કવિ નર્મદ.

૧૬. ભરતભૂમિનું જયગીત

ભરતભૂમિના શર પુત્ર તે રહ્યા અમે શું રડી રડી
 રહ્યા અમે શું રડી રડી
 ખળખળતા ઉછળે બીજ ત્યાં રહ્યા અમે શું પડી પડી

શું ગયા રામ ને કૃષ્ણ અમારા વીરા
 બીમાર્જુન આદિ ગયા શું પાંડવ ધીરા
 શું ગયા દ્રોણ ને કર્ણ બીજા ભડ રાજા
 પૃથુ જયમલ સિદ્ધ પ્રતાપ અને શિવાજી
 એ સહુ વીરોએ વરસાવી જ્યાં શૌર્યતણી ખુબ જડી જડી
 શૌર્યતણી ખુબ જડી જડી
 —ભરતભૂમિના

ક્યાં ગંગા જમુના વળી ધ્રુવપુત્રા તે
 ક્યાં સિંધુ તાપી નર્મદા સાબરમતી ક્યાં તે
 ક્યાં કૃષ્ણા ગોદાવરી અને કાવેરી
 ક્યાં મહા નદી ને મહી વીરલી ધણેરી
 એ સર્વ નદીનું પૂર ઉછળતું ગયું હવે શું ચડી ચડી
 ગયું હવે શું ચડી ચડી
 —ભરતભૂમિના

ક્યાં ગયું રબહાનું તેજ, શૌર્ય ક્ષત્રીનું
 ક્યાં મધ વૈશ્યની વૃત્તિ, થયું સૌ હીણું
 શું ગયા શર રજપૂત, ધરા દ્રુમની
 શું ગયા મરાઠા વીર આણુ વરતાવી
 એ સહુની હવે શું કથી કથીને વાતજ કરશું બડી બડી
 વાતજ કરશું બડી બડી
 —ભરતભૂમિના.

શી યુરોપ કેરી ધન આજ ફરકાયે
 શી વૃદ્ધિ કરી છે આજ અમેરિકાએ
 નાપાન મચ્યું શું આજ ધરા કંપાવી
 જગ જોઈ રહ્યું છે શૌર્ય, ઉકુતુક દર્શાવી
 એ અમે ત્યારે શું સુતા થાકી ખુબ પરસ્પર લડી લડી
 ખુબ પરસ્પર લડી લડી
 —ભરતભૂમિના.

શું હૃદય થયાં છે આજ શન્ય કંઈ એવાં
 લાગે ન ઋકટ વચનબાણુ, વજનાં જેવાં
 શું ગયું હશે ચૈતન્ય, જડત્વ સમાયું
 શું દેશભક્તિનું પ્રેમઝરણુ સંકાયું
 રે વીર બંધુઓ એ દીન^૫ શબ્દો સુણીશું ક્યાંસુધી ધડી ધડી
 સુણીશું ક્યાંસુધી ધડી ધડી
 —ભરતભૂમિના.

શું પડીશું નહિ મેદાન, શૌર્યથી ધૂમવા
 શત્રુને નાંખવા હેઠ, પાદરજ ધૂમવા
 કેસરિયાં ધરીને અંગ ઉમંગ ઉમળકે
 શું ધુમીશું નહિ રણમાંય રૂધિર ઉછળકે
 શું બુટ્ટી થઈ તલવાર અમારી, ફરી ન થાશે ખડી ખડી
 ફરી ન થાશે ખડી ખડી
 —ભરતભૂમિના.

અમ હૃદય શૌર્યઅંગારું નથી હોલાયો
 સમયે દાવાનળ સમે ઉલટશે ચાલ્યો
 ભારતની ધમ્મની હેઠ અમે ધૂમીશું
 જયજયજય જયકાર રણે જ કરીશું
 એ આશા અમારી જયગીતે ને જયડંકાએ જડી જડી
 જયડંકાએ જડી જડી
 —ભરતભૂમિના.

—ખમરદાર.

૧૭. ગુજરાતનો યશકુંડ*

દુઃખમાં શરા રે, ઓ ગુજરાતી વીરા !
આવો, પૂરા રે, ખમવા દુઃખના ચીરા !

કડકડ ફૂટે કોડ કડાકા, પર્વત ફૂટે ફાટે;
ઝળઝળ જ્વાળા બોમ જળાવેઃ ઊભા રહો દઢ વાટે !
દુઃખમાં શરા રે ! ૧

નથી પડવું યાહોમ કરીને આજે ૧અંધશરાનું;
નથી અખળને દમવુંઃ આ છે જડચેતનનું દહાણું !
દુઃખમાં શરા રે ! ૨

સત્ય જ પ્રભુના પ્રાણ અમારા, સત્ય જ અંગ અમારાં;
સત્ય જ રક્ત વહે અમ નસમાં, સત્ય જ વ્રત અમ ન્યારાં !
દુઃખમાં શરા રે ! ૩

માયા સૌ ધર તણી ને સુખની ડાળી દફની;
આત્મશૌર્યનાં શ્વેત સળ્યાં પટ, ના કાયરની કફની;
દુઃખમાં શરા રે ! ૪

પાય પડ્યા, વિનવ્યા કંઈ કંઈ, શું હૃદયહીણને રટવું ?
હવે પડ્યા રગડાવા રણ ત્યાં ના હઠવું, ના હઠવું !
દુઃખમાં શરા રે ! ૫

ભારતદુઃખ શિરે અમ લેતાં, હૈયાં કેમ ન ફૂલે ?
 ઓ ભારત ! નિધિ^૨ પાર ઉતરજો અમ શબ્દગને પૂલે !
 દુઃખમાં શરા રે ! ૩

વાટે ઘાટે છાતી ફાટે, થાય સ્મશાની દુનિયા;
 નવલખ આંખે બોમ^૩ રુવે પણ, પાછું જુએ ન મરણિયા !
 દુઃખમાં શરા રે ! ૭

એજ અલખની ધૂન અમારી, મૂગે મુખ દુઃખ સ્હેવું:
 બેડીની જડ જડતાં અરિ પણ આખર રોશે એવું:
 દુઃખમાં શરા રે ! ૮

કીર્તિ અમોલી ભારત કેરી આજ અમારે હાથે:
 ઓ વીરા ! જગને જૂલવવી આ ગરવી ગુજરાતે !
 દુઃખમાં શરા રે ! ૯

ધર્મક્ષેત્ર એ, કર્મક્ષેત્ર એ, એ રણક્ષેત્ર અનેરું !
 જ્યજ્ય કાને બાગ્ય અદલ એ પુણ્ય જ ભારતકેરું ?
 દુઃખમાં શરા રે, ઓ ગુજરાતી વીરા !
 ગાંજે પૂરા રે સત્ય પ્રેમરસધીરા ! ૧૦

—ખખરદાર—

૧૮. ભારતમાતા અને તેના કવિઓ

કાણુ કટાક્ષવચન કવિને અહિં આજ કહે છે એવાં ?
ભારતના કવિ મુઆ નથી, હા ! આંખ ઝરે છે ૧નેવાં;
ભડકા ભડભડે હો !—(ધ્રુવ)

તનતમ્બૂરતણા તારો તો રહે સદા ઝઝણાતા;
પશુ અંગુલિએ બાંધ્યા પાટા, હાથ રહ્યા પછડાતા:
ભડકા ભડભડે હો ! ૧

હોત ન વાણી કંઠ રુંધાતી, સુખતર^૨ હોત ધડી, તો
ગગનપાર ફેડી જ ગજવતાં ગાત માતનાં ગીતો !
ભડકા ભડભડે હો ! ૨

જુઆળ જેની દિનદિન ભરભર આવે ભરતી ઉરમાં;
પર્વત જેવા તરંગ ઉછળી ત્યાં જ શમે ધ્રુવકુરમાં:
ભડકા ભડભડે હો ! ૩

હા ! અમ ભારતમાત ! હજી થું ડરે જુગોજુગ પડવું ?
તુજ તે હીનદશા સ્મરતાં થું ગુપ્તપણે રહું રડવું ?
ભડકા ભડભડે હો ! ૪

તુજને સ્હાતાં કિતર ગણાવું, તુજને સ્હાતાં^૪ પાપી ?
કાપી જીભ ગળે ખુંચવતી: દુર્ગત જતી ન માપી:
ભડકા ભડભડે હો ! ૫

હાય, હવું ભારતના કવિનું જીવન એવું ખાંડે ?
 માતૃગાન સાટે મૃત્યુ જ કે જીવનભર અંધાંડે ?
 ભડકા ભડભડે હો ! ૬

ભડકે બોળ્યા શબ્દ ઝઝળતા ખુંચતા કંકે કારી;
 રસ ના વાર વહાવી શકે એ રસના^૫ જળો અમારી:
 ભડકા ભડભડે હો ! ૭

+ x + +

ભારતમાત ! હવે જો ઉર આ વીરરસે ઉભરાતું !
 અમ રસનાના નવચમકારા જગત ભરી રેલાતું !
 ભડકા ભડભડે હો ! ૮

તૂટે કવિ-ઉર ધૂનભર્યા કે આ તમ્બૂર જ ફૂટે !
 તુંલિં-તુંલિં તુંલિં-તુંલિં ભારતમાતા એ જ એક સુર ઉડો !
 ભડકા ભડભડે હો ! ૯

—ખખરદાર.

૧૯. ભારતવીર ગર્જના

શું ભરે આલસું બાથ ?

શું કરે વજ્ર સંતાપ ?

કે ઉદ્ધિ^૧ ઉડો ડો'ળું ?

કે ગગનતારલા તોડું ?

કે કરી ચરણ આઘાત પૃથ્વીના પર્વત સઘળા ફેડું,
જે થકી દેશી-મુજ દેશી તણી દઢ સ્વાર્થ શુંખલા^૨ તોડું.

મુજ રક્ત ઉછળે ક્રોધે,

ને અગ્નિ ભભુકે નેત્રે;

મુજ જિગર ઉછાળા મારે,

એ ક્રોધ, શોકની જવાળ, નાડી ને શિરા શિરામાં^૩ વ્યાપે
હું ધમ્મું જવાળ એ દહન કરે, દુઃખ દેશી તણાં નિજતાપે.

ઓ માત ! માત મુજ હિન્દ ?

બનો આજ કુલાગ્રે રંક !

તુજ પુત્ર કુછન્દી ઉઠ્યા,

કર્તવ્ય—ધર્મને ચૂક્યા;

તું પ્રેર અમોને, પ્રેર માત ! કર્તવ્ય—વેદિમાં^૪ બળવા,

તું માત તણા ઉદ્ધાર કાજ નિજ પ્રાણ ચરણ તુજ ધરવા.

ઓ ભારતનાં સંતાન ?

ક્યમ ભુલ્યા જાતિઅભિમાન ?

કયમ સ્વાર્થ આપના શોધો ?
 કર્તાવ્ય માર્ગ કયમ ચૂકો ?
 કંઈ રૂવે માનવી કોડ દેશમાં, રંક બિચારાં બૂખે,
 કયમ ગમે ભોગ વિલાસ દેહના ? સુખી તહમે નિજ સુખે.

કંઈ બાળ ભમે રડવડતાં,
 ને ખુણે માનવી સડતાં;
 કંઈ રૂવે રંક વિધવાઓ—
 ને કૂરે ગેબાં પોકારો;
 તે પાપ, ગરીબી, બહેમ તણી, દશદિશ વ્યાપતી જવાળા,
 એ જવાળા તણી ચિકરાળ ભલકમાં જોઈં હિન્દ મુજ માતા.

ઓ હિન્દ ! પુરાણી હિન્દ !
 ઓ વિશ્વવન્દ્ય અમ હિન્દ !
 તુજ રંક કર્મની રેખા,
 કે પ્રભુ તુજપર રૂઝ્યા;
 રે ત્રિશ કાટિ તુજ તનુજ સામટા, મૂઢ ઉથે પવિષધેને
 રે દેખી અવદશા તહારી દયાયે, ઉર લેશ નવ જહેને.

ઓ પ્રભુ ! પાપો, અમે પાપી,
 અમે મૂર્ખ, અમે હતભાગી;
 કંઈ સ્વાર્થ નિજના શોખ્યા,
 ને સાર્વજનિક હિત ખોયાં:

તે સર્વ પાપની હશે સજાઓ, સહુ ખુશીથી ખમીએ,
પણ રંક માતની પ્રભુ ! અવદશા જોઇ અમે સહુ બળીએ.

ઓ પ્રભુ ! સજા બહુ કઠીની,
કંઈ કરે કાઇની અવધિ;
અમ કલહ, દ્વેષને કાપો,
નીચ સ્વાર્થ, બીરતા ટાળો;
હો સંપ, લક્ષ્મી ને વીર્ય, અમેને કરે પ્રતાપી પૂરા;
ને ખંડ ખંડ નિજ માત તણું જયગાન ગજવરા શૂરા.

—નર્મદાશંકર બાલાશંકર.

૨૦. સહુ ચલો ચલો ભારત સંતાનો

સહુ ચલો ચલો ભારત સંતાનો દેવદુંડુબી ગાજે,
દેશ-યજ્ઞ-અગ્નિ કાગ ધસો પળ છે અણમૂલી આજે.

નવયુગ આજ મંડાયો,
અમ હિન્દ આજ મંધાયો,
ધ્વજ વિજયતણો ફરકાયો,
હર્પાશ્રુ ગંગ વહાયો—

એ પુણ્ય ગંગ પુનિત ઉદકમાં? જશે તણાયાં પાપો,
દહ નિશ્ચયથી સ્વર પ્રચંડથી પોકારે હિન્દ હમારો.

વિનતી કરી કરીને થાક્યા,
વ્યાખ્યાને મંડપ ગાળ્યા,
મહાસભા ભરી કંટાળ્યા,
બહુ પંચોથીર પરવાર્યા,
દંદેરા લાંબા સુણ્યા,
કંઈ શબ્દછટાએ મોહ્યા,
ગભ્યાં પણ ના કદી વરસ્યા,
બહુ વરસે પારજ પામ્યા,

હવે હિન્દ સ્વાવલંબનપર છે મુશ્તાક હિમાલય જેવું,
દહપ્રતિજ્ઞ થઈ કર્તવ્યરણાંગણ આપખળે ઝુઝનારું.

પૂર્વેનાં પાપો ધોશું,
કુરખાની કરી સોહીશું,

સહ હિન્દી મળી જતીશું,
 સહ હિન્દી સાથ મરીશું,
 હવે ભેદનીતિના ભોગ થઇશું નહિ નહિ કો કાળે,
 મરશું અંધુના હાથે પણ ના ત્રાહિત દોરજાવે.

અહ ! પુનિત ગંગા આજે,
 ત્રિવેણી પુણ્ય પ્રભાતે,
 સહ “વંદેમાતરમ્” બોલો,
 “અલ્લાહો અકબર” બોલો,
 “સત્ શ્રી અકાલ” બોલો,
 જય ત્રિભુવનમાંડી ગગનવો,
 છે જન માલ દુર્યાન અમારાં હિન્દ માતને ચરણે,
 બસ કહેવું નથી, કરવાનું હાવે અંધનમુક્ત થવાને.

નવયુવાન અંધુ ! ચાલો,
 નિમંત્રણ માત સ્ત્રીકારો,
 શયતાની મહોગ્ન્યત તોડો,
 બસ ગુણામી શિક્ષણ છોડો,
 બીરતા ને મોહજ દાળો,
 દળ રાષ્ટ્રતણુંજ બદાવો,
 રે ભાવીના સરદારો !
 ના ના રે મુખ છુપાવો,
 હા ! આર્તનાદથી માત પુકારે દીન ધર્માન વિચારો,
 ચઢો રણે સૌ ધર્મયુદ્ધમાં હિન્દ હવે ઉદ્ધારો.

પંજાબ ખિસાફત દુઃખો,
 ધરધરના આર્ત પુકારો,

શે બૂલિયે કારીજખમે ?
 બિચુ વાકે વિખ્યા સહસ્રો,
 બન્ધુની રમળી લાસો,
 હજી મ્હાલે અહીં કશ્યતાનો,
 રે ! દુઃશાસન કે દુષ્ટત્યો !
 દ્રોપદીકનાં જેમ્યાં વસ્ત્રો !
 ઘોળે દી અત્યાચારો,
 શું બૂલશે પાંડવ વીરો ?

ઓ બીમ ! ગર્જ બલવીર્યશકી નિરાંતે ક્યમ જેસાય ?
 શું દુઃશાસન કે હુરે કરે પાંચાલી જૂટા કેશાય !

રે ! સર્પ સમાન ચલાવ્યા !
 બાંધી બાંધી ફટકાવ્યા !
 ધગતા અંગાર જલાવ્યા !
 બંદિખાનાં ઉભરાવ્યાં !
 તરીપાર કંઇને કીધા !
 ચોરોએ શાહુ દંડ્યા !
 તોયે શું ન્યાયે મોઢ્યા ?
 શું સ્વાદ પુરા ના ચાખ્યા ?
 રે ભાગ ભરો ક્યમ પાપે ?
 શયતાન^૫ તણ્યા સહકારે ?
 જીવતા પણ્ય મુઝ્યા ભુંડા ?
 કાં નહિ કરવાં કેસરીયાં ?

૩ બોસ્તર^૩ સ્મીય વગેરે, ૪ મનીઆનવાલાની ચોરતો,

૫ શયતાની રાજવહીવટ.

ઓ ! જીવિમાન ધારાશાસ્ત્રી મુસદ્દી પડિત જાગો,
કંઈ સમય વિચારો સાર્ય કરો શક્તિ તમ સંધિ સાધો.

વાણિજ્યશ્રેષ્ઠ સંતાનો !

ઓ ! સાહસિક શ્રીમાનો !

ધનરાશિ યજ્ઞ ખડકો,

જામાશા સ્થળસ્થળ પ્રકટો,

છો લક્ષ્મીપતિ, ના દાસ જનો, ગદ્ય પ્રાપ્ત દ્વિતી કરશો,
પશુ દુર્લભ કેસરી પ્રતાપ જાતાં જુગજુગ રોતા રહેશો.

ઓ શૂરવીર સંતાનો !

જાડવીર બલા ખેડુતો !

શ્રમજીવી અન્ધ જહેનો !

બાંધી દો સેતુબંધો !

દુઃખસાગર ઉતરી ચાલો,

રે ! માત સીતા છોડાવો,

રઘુવીર કરે ટંકાર સજી સમજી સામગ્રી સર્વે ચાલો,
ના સિદ્ધિ સાધનમાં પશુ સરવે, રાવણને રગદોળો.

નિજ ધર્મ સહુ વિચારો,

વ્રત ઐક્ય, સ્વદેશી સાધો,

રે અધમ દ્વેષ ફિટકારો,

દિલ રાખો પ્રેમ કુવારો,

બસ વિજય વિજય છે દૈવી યુદ્ધ-સમ્યાધ શાંતિનાં શસ્ત્રો,
છે અભયદાન આત્માર્પણ એ જગસંજીવનના મંત્રો.

—કલ્યાણજી.

૨૧. 'સહુ ચલો જીતવા જંગ'

સહુ ચલો જીતવા જંગ, ખુગલો^૧ વાગે;
યાહોમ કરીને પડે કતેલ છે આગે. ૨૬.

કટલાંક કર્મો વિષે, દીલ નવ ચાલે,
શંકા ભય તો બહુ રોજ, હામને ખાળે;
હજી સમય નથી આવિયો, કહી દિન ગાળે,
જન બહાનું કરે નવ સરે, અર્થ કો કાળે;
અંપલાવવાથી સિદ્ધિ, જોઈ બળ લાગે.—યાહોમ.

સાહસે કર્યો પરશુએ પુરો અર્જુનને,
તે પરશુરામ^૨ પરસિદ્ધ, રહ્યો નિજ વચને;
સાહસે ઈંદ્રજીત શર, હણ્યો લક્ષ્મણે,
સાહસે વીર વિક્રમ, જગત સહુ જાણે;
યદ્યં ગદ્યં^૩ જંગમાં મદે હક્ક નિજ માગે.—યાહોમ.

સાહસે કાલંબસ ગયો, નવી દુનિયામાં,
સાહસે નેપોલ્યન બીડ્યો, યુરપ આખામાં;
સાહસે લ્યુથર તે થયો, પોપના રહામો,
સાહસે રોકેટ દેવું રે, વાણ્યું જોતામાં;
સાહસે સિકંદર નામ, અમર સહુ જાણે.—યાહોમ.

—કવિ નર્મદ.

૨૨. વીરની વિદાય

મહારા કેસરભીના^૧ કન્ય હો !
 સિધાવો જ રણવાટ.
 આભ ધૂળે, ધરણી ધમધમે, રાજ !
 ઘેરા ઘેરે શંખનાદઃ
 દુંદુભિ બોલે મહારાજનાં, હો !
 સામન્તના વીરવાદઃ
 મહારા કેસરભીના કન્ય હો !

આંગણુ રણધ્વજ રોપીઓ હો !
 કુંજર^૨ ડોલે દ્વારઃ
 બંદીજનોની બિરદાવણી હો !
 ગાળે ગઢ મોઝારઃ
 મહારા કેસરભીના કન્ય હો !

પુર પડે,^૩ દેશ કુલતા હો !
 ડગમગતી મહોલાતઃ
 કીર્તિ કેરી કારમી, રાજ !
 એક અખંડિત ભાતઃ
 મહારા કેસરભીના કન્ય હો !

નાથ ! મહડો રણથ્રોડને રે,
 હું ઘેર રહી ગૂંથીશઃ
 અખ્તર વજની સાંકળી હો !
 ભર રણમાં ઝપાડવીશઃ
 મહારા કેસરભીના કન્ય હો !

સંગ લેશો તો સાજ સજી હો !
 માથે ધરું રણમ્હોડઃ
 અડગને માંડવ ખેલવાં,
 મહારે રણલીલાના કોડઃ
 મહારા કેસરભીના કન્ય હો !

આવતાં ઝાલીશ બાણુને હો !
 દાલે વાળીશ ધાવઃ
 દાલ પુટે મહારા ઉરમાં, રાજ !
 ઝીલીશ દુશ્મનદાવ;
 મહારા કેસરભીના કન્ય હો !

એક વાટ રણવાસની રે,
 બીજી સિંહાસનવાટઃ
 ત્રીજી વાટ શોષિતની ઝસરિતે,
 હો ! શરના સ્નાનનો ધાટઃ
 મહારા કેસરભીના કન્ય હો !

જયકલગીએ વળજે, પ્રીતમ !
 બીજશું કાગે ચીરઃ
 નહિં તો તીરને આશ્રમ મળશું,
 હો ! સુરગંગાને તીરઃ
 મહારા કેસરબીના કન્ય હો !

રાજમુગટ ! રણુરાજવી ! હો !
 રણુધેલા ! રણુધીર !
 અધીરો ઘોડીલો યતગને, નાથ !
 વાધો રણે, મહાવીર !
 મહારા કેસરબીના કન્ય હો !

—હોનાલાલ.

૨૩. રણે વિદાય

- હણુહણુતો હય આરણે, વીરા ! પેંગડે પાય ધરો જી !
 પેંગડે પાય ધરો જી, વીરા ! મુહૂર્તસમો આ ખરો જી !—
- આંખમાં અંજન, રણુરસરંજન, ગુંજન યુધગીતોનાં;
 વાંકી વાંકી પ્હેરી પાધ પીળી આ, વિંધશો નેણુ જ કાનાં ?
 વીરા ! પેંગડે પાય ધરો જી. ૧
- તાણી તાણી આ મૂછ છે મરડી, કરડી રહ્યા હોઠ રાતા;
 વારે વારે મુખ મારે ખુખારા, ને તડપી રહ્યા પગ તાતા !
 વીરા ! પેંગડે પાય ધરો જી. ૨
- દડબડ દડબડ દમભર દોડી, ખુબ ખુદો રણુ ખાંતે;
 ચહુદિશ^૨ અસિ ચમકાવી બતાવો શરપણું ક્ષણુમાં તે !
 વીરા ! પેંગડે પાય ધરો જી. ૩
- વીર પિતાના વીર હૈયા તે ચૂકશે ક્યમ આ દહાડો ?
 વીરરસે રણુકુંજ ધુમીને શીરનાં ફુલ^૩ ઉડાડો !
 વીરા ! પેંગડે પાય ધરો જી. ૪
- ભારતમાત ઉભી ઉમરામાં આશિષ દે શુભ આજે :
 હણુહણુતો હય વીર ! ચદો આ, જ્યજ્ય દુંદુભિ વાજે !
 વીરા ! પેંગડે પાય ધરો જી. ૫

—ખખરદાર.

૨૪. સમશેર સારી ખલકની

સમશેર સારી ખલકની^૧ અમને નહીં તાણે કરે;
 અમ આત્મ છે પ્રભુ તેજ તે નહીં તુચ્છ શસ્ત્રે રંગાભરે—સમ૦
 મહાયજ છે અમ આદર્યો,
 પૂરો કરીશું હામથી;
 વિદ્યો કદી આવી નડે તો,
 હામીયું અમ જાતને—સમ૦
 લાંછન ગુલામી શીર લઇ,
 પાખ્યા^૩ પરિસમ જગ કર્યા;
 આંખો અમારી છે ખુલી,
 બસ ઘોષશું સૌ પાપને—સમ૦
 પરતેજથી નહીં ભડકશું^૪,
 પણ તેજ અમ જગ દાખશું;
 જોશે બધી આલમ હવે,
 અમ હિન્દીની તાકાતને—સમ૦

—વસન્તવિનોદી.

૨૫. જય સ્વદેશ ! જય સ્વરાજ્ય !

જય સ્વદેશ !

જય સ્વરાજ્ય !

જય સ્વતંત્રતાનું તાજ

જય સ્વદેશ ! જય સ્વરાજ્ય !

ખની સુધીર હિન્દખાળ !

ખની સુધીર હિન્દખાળ !

હૃદ ઉમંગથી પુકાર—

વહવી ઉર દેશદાઝ !

જય સ્વદેશ ! જય સ્વરાજ્ય !

હિન્દને સ્વરાજ્ય રામ !

હિન્દખાલ હૃદય હામ !

દે સ્વતંત્રતાનું તાજ !

જય સ્વદેશ ! જય સ્વરાજ્ય !

નૂતન વર્ષ હર્ષ સાથ !

દે સ્વરાજ્ય સિદ્ધિનાથ !

આપ એ અમોહનું રાજ !

જય સ્વદેશ ! જય સ્વરાજ્ય !

અર્પું દેહ દેશ કાજ !

જય સ્વદેશ ! જય સ્વરાજ્ય !

—નાગરદાસ ખરેલ.

૨૬. હરહર મહાદેવ !

કૂચ કદમ ભરો રણ રંગે, ભૂમિ ભારતનાં સંતાન !
 ભેદા ! ખૂકાવો જંગે, શુદ્ધ સિંહણસુત સમાન :
 “ હિંમતે મરદા મદદે ખુદા : ” તક સાધો તતખેવ !

ગજવી હર હર મહાદેવ.

શા રોમ રોમ ભર ભડકા ! પ્હોંચે જેની નભ જવાળ !
 હિડતા તન વીંધી તણખા, લોચન ભભુકે અંગાર !
 એ આત્મશૌર્યના પૂર પ્રવાહે વહતાં રચવસ્યમેવ—

ગજવો હર હર મહાદેવ.

ઉછળે નસ નસમાં તાળું, વીરશોભન^૩ તમ શોણિત :
 ને શ્વાસોચ્છવાસે ગાજયું, શુચિ આત્મિક ભેમ પુનિત :
 એ બળ શોણિત ને હાડમાંસ સૌ ખપાવી સાધો ધ્યેય—

ગજવી હર હર મહાદેવ.

મૃતસંજિવની^૪ જડીબુટ્ટી સુંધ્યા પછી શા ભણુકાર ?
 બહાનડ પડે છો તુટી, મનમેરૂ^૫ ન પણ ચળનાર !
 સર^૬ ઝીલો કુલસમ શરા, નવજાળે કાયર દેવ :

ગજવો હર હર મહાદેવ.

તમ જવલન્ત જીવનજ્યોતિ, હંચે મર્દાની હીર ;
 એ દૈવી શક્તિયોથી, તોડો જનની—જંજીર :
 ને કૂખ, કુળ, નરદેહ દીપાવો કાળ હઠાવીનેય :

ગજવી હર હર મહાદેવ.

૧ તરતજ, ૨ જરૂર, ૩ વીરોને શોભાવનાર, ૪ મુડદાંને સજીવન કરનાર, ૫ મનરૂપી મેરૂ પવત, ૬ બાણ,

સમરાંગણીની શરણાધ, રગ રગમાં પૂરે શરઃ
 ધસમસતાં ધાધ ધાધ, કા અકલિત^૭ અંતર પૂરઃ
 સૌ જંગપડી રણુરંગ રાખતાં સખે^૮ ત્રિવિધ^૯ ભવ શ્રેયઃ
 ગજવી હર હર મહાદેવ.

વીર ! મરી મૃત્યુ દીપાવો, ફરી જીવાય તો જશ સાથઃ
 વીર ! મરી જીવન્ત બનાવો, જીવતાં મૂડદાં કંઈ લાખઃ
 મદિ ! સ્વર્ગ સંચયો સેનાનીની ચ્હાય અમરગણી^{૧૦} સેવ !
 ગજવો હર હર મહાદેવ.

—કેશવ હ. શેઠ.

૨૭. સ્વતંત્રતાના સૈનિકોને

હો સ્વતંત્રતાના સૈનિકો ! સૌ સજી વીર શણુગાર,
રણધીર વીરોનાં ગીતો ગૂંથી જીવનને તાર;
ધ્વજ સ્વરાજ્યનો ત્રિરંગી ફરકાવો દારેદાર:

ધપી રણભોમ !

કરી યાહોમ !

ગજવી અર્જુન-ટંકાર:

તુમૂલ જંગ જીતી ભારતનો વર્તાવો જયકાર.

હાકલ વાગી કુરુક્ષેત્રે ને ડોલી રહી દિક્ષાળ,
અંગાર ઝરે ભૂમિનેત્રે ચડી રગ રગ વિગ્રહજવાળ;
સ્વાર્પણથી ભોમ સુહાવો ઘોળી પી કરાળ કાળ:

ને થાઓ અમર !

એ ચ્હાઓ શ્રી-વર !

વીર ! કરો સફળ અવતાર:

ધર્મ જંગ જીતી ભારતનો વર્તાવો જયકાર.

ડંકો સૂણીને ધસતા, તજી સમાધિ સંતો બહાર,
વનરાજ વનેવન વસતા, યદિ ! બરે ધૂધવી ફાળ;
ભીમબીખ્મતણા રણહણુતા શા રંગભીના તોપ્યાર:

સૈનિક શર

આત્મિક નર,

દીપાવો આવાર:

જીવનયુદ્ધ જીતી ભારતનો વર્તાવો જયકાર.

જાગ્યા અમૃત ચોપડીઆં, જાગ્યા દેવી રણકાર,
ધિમકીટ ધિમકીટ મગડીઆં, રણવાઘ દેવી દરબાર;
વમધમતી ધરતી ઝોલે, ફેસરીઆના ભણકાર :

ભડ બહાદુર !

ઉછળ્યાં પૂર :

ઉધડ્યાં યુદ્ધ-સવાર :

દિવ્ય જંગ જીતી ભારતનો વર્ત્તાવો જયકાર.
રણુ રામ-દૃષ્ટ્યુ વિરાજી, શો ભરે તેજ ચમકાર !
વીર પ્રતાપ ને શિવાજી, દે પૂર્વજ પ્રત અધિકાર;
હિમાચલ નિશ્ચલતા દષ્ટ, રેઢાવે અમૃતધાર :

અ સ હ કા ર—

ને હથિયાર,

ખડા ગાંધી સરદાર :

દમનજંગ જીતી ભારતનો વર્ત્તાવો જયકાર.
જનનીના સપૂત સાચા, નિજ ઉતારવા ઋણુ ભાર,
ધપતાં પડશે મા પાછા, જો ચાહો પુનરોદ્ધાર;
ધન્ય હોમાવું રણુયજે, કુલ કુટુંબ સહ પરિવાર :

ફૂલ ને ફાલ,

દેવ દયાળ,

વધાવવા તૈયાર :

જયદેવી ઉભી અનુરાગે, સમર્પવા જયમાળ.

—કેશવ હ. શેઠ.

૨૮. ચલો !

- ચલો, શરવીર ! ચલો જાએ, સુભટનો યશમારગ લઇએ. ૧
- સુણો, સૂતા કેસરી જાગે, કે રણનાં રણ્યશીંગડાં વાગે. ૨
- ઉડ્યા રથળ રથળ ક્ષત્રીય જાયા, શ્રીકૃષ્ણે વરદ^૧ શંખ વામા. ૩
- શરોએ શસ્ત્રકવચ લીધાં, કે બીજે સિંહનાદ કીધા. ૪
- ચડ્યા રણરથે રાય રાણા, મહાભારત વળી મંડાણાં. ૫
- અહો ! જગની હાકલ વાગે, જગતના શરવીરો જાગે. ૬
- ઉભી જો ! લઇને યશમાળા, અમરને^૨ દાર અમરખાલા. ૭
- ચલો ઝટ , ચલો, વીર બંકા ! અમરમારગ છો રણ્યડંકા. ૮

—ન્હાનાલાલ.

૨૯. રાણુનો મારગ

રણુનો મારગ છે શરાનો, નહિ કાયરનું કામ જોતે !
 પરથમ પહેલું મસ્તક મૂકી, રાખે વીરનું નામ જોતે !
 મૃત વીત દારા શિષ સમરપે, તે અમૃતરસ પીતા જોતે !
 જીવનભોગ બજે જોદ્ધાઓ, જંગ પડીને જીત્યા જોતે !
 મરણુ મોખરે થરથર કંપે, દિલની દુગ્ધા વામે જોતે !
 તીરે ઉભા જીએ તમાસો, તે કાડી નવ પામે જોતે !
 દેશદાઝની જે ઉર જ્યાલા, તે જાડ ક્યાંથી ભાગે જોતે !
 રણે ચઝા તે મુક્તિ પામે, દેખનારા દાઝે જોતે !
 માથા સાટે મોંઘી વસ્તુ, સાંપડવી નહિ રહેલ જોતે !
 મહાપદ પામ્યા તે મરજીવા, મૂકી મનનો મેલ જોતે !
 રણુવાળાં વાગે ને સાચા વીર પડે મયદાન જોતે !
 ખડા મોરચે પડે ન પાછા, ચૂકે નહિ નિશ્ચાન જોતે !
 એવો મારગ છે શરાનો, નહિ કાયરનું કામ જોતે !
 રણુધીરનો એ ધર્મપુરાણો, કાયર જીત્યું હરામ જોતે !

—કેશવ હ. શેઠ.

૩૦. ગુજરાતનું ભાવી ગૌરવ

સુણ, ગરવી ગુજરાત, વાત કંઈ કહું હું કાનમાં;
સમજુ છે તું સુજાત, સમજશે સહજ સાનમાં.
વસ્તી વસુ^૧ સુખ તને, વળી વેપાર વણજનું;
માન ધર્મે પણ સુખી, કુખી નહિ અધિક કરજનું.

નથી તેમ તું રહિત અન્ય મોટા સદગુણથી—
બધો નામના હજી, વડિલ આર્યોના પુણ્યથી.
પણ ક્યાં બુદ્ધિ વિશાળ, કવિ-ઋષિ વીર ગયા ક્યાં ?
રણ ગજવે, રંગભૂમિ-સર્વ એ સ્થિર થયા ક્યાં ?

પાડી દેહ પવિત્ર, ગયા ક્યાં રક્ષક એવા ?
ક્યાં તે સ્વદેશ દાઝ ? પ્રજા રાજની સેવા ?
મહત્ત્વ પુત્ર ક્યાં ગયા, માત તુજ ઉંચા કુળના ?—
છોતે નિકળ્યા બીજા ઘણાએ ઓછા મુલના.

ક્યાં પ્રાચીન ચાતુર્ય ? અસહતા ક્યાં રે તારી ?—
નૌતમ નરની નાર, જાણ્યું શું વંશરે, વધારી ?
પુત્ર જણ્યા બહુ પેર, જણ્યા પણ ભોગવિયા નહિ;
સુખ સ્વપ્ને દીઠેલ જાગિ તે ભોગવિયા નહિ.

છાસિ લાખ નિજ પ્રજા છતાં વંઝા રંડાણી—
આર્યપુત્રી અનુપમા, હિંદ સુંદરિ હિંદવાણી.

એકિ પનોતી, હાય ! દુર્દશા આખે દેશે;
 જ્યાં જોઈ ત્યાં સ્વાર્થ, બટકતો બિન બિન વેશે.
 ન મળે શૌર્ય ઉમંગ, આર્ય અભિમાન કશું રે;
 દેશદાઝ વણુ પડી, પરાધિન પ્રજા પશુ રે.

તણુ સૈકા વહિ ગયા વશ પડી રહી ખીજને:
 જતા આવતા સર્વ યવનની આણુ તું માને.
 હાય ! કેમ ગુવાય, પરાધિન એ સ્થિતિમાં ?
 છુટી પડે અવતાર, ગુલામી દેખીતીમાં.

માડી ! ઉઠ, કર જોડ, ક્ષમા માગી લે બહાવી;
 કર્તવ્યે પડ બહાર, હિંદમાં સહુથી પહેલી.
 રજપુત વીર જગાડ, રાજ્યકર્તા કર સાચા;
 બ્રહ્મબાળ વિદ્વાન, જ્ઞાન જિજ્ઞાસુ યજ્ઞચા.

દેશ દેશ વગડાવ, રાંખ તુજ સ્વાધિનતાનો;
 બધે ઐક્યતા લાજવ, પરાજ્ય કરો બિનતાનો.
 પિટવ ડાંડિ પરમાર્થ સ્વાર્થ સંહારી, માડી;
 સુધરે પુત્ર પરિવાર, પરસ્પર પ્રીતે ધાડી.

ઉતરે પનોતી હાવાં, વખત આવે છે સારા;
 તત્પર થા, ગુજરાત, હક્ક ભોગવવા તારા.
 મઘ ગુજરી જા બુલી, શોક નેના શા કરવા ?
 મરતાં ગઘ તું બચી, વળી કાં સૂએ મરવા ?

તજ મિથ્યા કલ્પાંત, હામ હુંડે ધર માતા;
 કર સંજીવન નિજ વતન, શિર ઉપર છે સુખદાતા.

પૂર્વ જન્મનાં પાપ, નર્મદાજળ શુદ્ધ કરશે,
 નવીન જન્મ શરવીર થકી એ જોળા ભરશે;
 કું ક્યાં જોવા રહું, નવીન એ જન્મજ તારો ?
 માતા દુઃખ મુઝવણે ગાળિ નાંખ્યો જન્મારો.

હશે; ન મુજ મન દુઃખ વિશેષે એહ વિષેનું;
 આર્પિ દઉં સો જન્મ, એવકું મા તુજ દ્હેષ્ટું.
 સો આપું લઈ એક, સહસ્ર આપું એકે;
 ગુર્જર દેશ ફરી જોઉં, દીપતો સત્ય વિવેક.

પણુ તે દિન હજિ દૂર, નથી મારા વારામાં—
 મોડે વહેલે બલે, જોગ પડતાં સારામાં.
 નમન હાલ, ગુજરાત, માત ! આ સલામ છેલી;
 સફળ થજો આશીષ, ભક્ત પુત્રે આપેલી.

—મલખારી.

૩૧. હિંદનું ભવિષ્ય

માજ હવે ઉજળી થાશે રાત અંધારી આથમી રે લોલ,
જ્ઞાણનાં વાશે થાશે પ્રભાત દુઃખડાં જશે શમી રે લોલ.

માજ તારા ધાયલ પુત સપુત સુતેલા જાગશે રે લોલ,
માજ થશે ઝાઝો ઝંઝાવાત જાતમુખ ત્યાગશે રે લોલ.

જાગશે દાન દયાના વીર ધીર વીર જાગશે રે લોલ,
જાગશે સાવજ ચિત્તા વાધ કેસરી ત્રાડશે રે લોલ.

વરસશે સ્વામિના^૧ વરસાદ આકાશથી આવશે રે લોલ,
માજ બે છીપે મોથિ મૂલ મોતીડાં પાકશે રે લોલ.

જાગશે રામ વિનામાં રામ ગર્વગંજન^૨ થશે રે લોલ,
જાગશે જાગશે જાદવચંદ્ર^૩ અધમ હિદારશે રે લોલ.

જાગશે કથુબુજન ચર્ધ એક ધનુર્વેદ ધારશે રે લોલ,
જાગશે ભીમ અને જડ ભીષ્મ લીધાં પથુ પાળશે રે લોલ.

જાગશે મેવાડી જડવીર પ્રતાપનાં પથુ પથુ રે લોલ,
માજ એને યુગયુગના અપવાસ કરશે પારણાં^૪ રે લોલ.

જાગશે શિવાજીનાં સેન ધરતી ધૂળવશે રે લોલ,
જાતશે કુડકપટના ખેલ કુડ ત્યાં ધૂળ થશે રે લોલ.

૧ નક્ષત્રનું નામ, ૨ ગર્વથી ગાજશે-ખોંખારશે, ૩ કૃષ્ણ,
૪ અપવાસ પછીનું ભોજન,

માજી તારી કુખનાં કીર્તિગાન ગૌરવ ગાજશે રે લોલ,
 માજી તારા દૂધમલ પીશે દૂધ દૂધ દીપાવશે રે લોલ.
 મંદ મૃદુ હિમાળાના વાય ઉત્તરના વાયા જશે રે લોલ,
 માજી જશે રોગ દોગ શોકના થોક શીતળતા શાંતિ થશે રે લોલ.
 ઝરશે અમી ઝરણાં વરસાદ ભૂમિ બિંબવશે રે લોલ,
 ક્યારે કલ્પતરૂનો^૫ પાક કણુના કળશી થશે રે લોલ.
 માજી એવા મોંમાઝ્યા વરસાદ કુંદનના^૬ વરસશે રે લોલ,
 આવતી સાગરિયાની છોળ રતનચોક^૭ રેલી જશે રે લોલ.
 માજી તારો ભાગ્ય-સવિતા ભર્ગ^૮ સિંચતો ચડતો જશે રે લોલ,
 પ્રભુના શરદપૂનમનાં ચંદ્ર સમેા મધ્ય સ્થંભી જશે રે લોલ.
 માજી તારૂં ભારત ખનશે સ્વર્ગ નંદનવન ઝાંખા થશે રે લોલ,
 માજી તારો જય જય જયકાર જગત તણુ ગાજશે રે લોલ.

—વિહારી.

૫ કલ્પવૃક્ષ-મનમાન્યો, ૬ સોનાના, ૭ રત્નોથી ભરેલો થોક,
 ૮ પ્રકાશ.

૩૨. હિંદનો ઉપકાળ

ઉઠ તું, ઉઠ તું, હિંદ નો પૂર્વમાં;
 બગના ભંગનો રંગ લાગ્યો,
 અરણ્ય ઉદય થયો રંગ બદલી ગયો;
 ઘોર અંધારનો તોર લાગ્યો. ટેક.

પ્રાચી^૧ પીળી થઇ, રાત તો વહી ગઇ,
 ખિન્ન ચક્રાર ને ચંદ્ર ભાસે;
 ઉડુ સંતાય છે, ઘૂડ ગભરાય છે,
 પાણીનાં પોયણાં વિહર^૨ ત્રાસે. ઉઠ તું.

હંસ નો જાગીયા, કામમાં લાગીયા,
 જંગ જપાનમાં નો મચાવે;
 ચેખ ઉદયગિરિ, દષ્ટિ ઉંચી ટરી,
 સૂર્ય ધીમે, ધીમે આમ આવે. ઉઠ તું.

—નાગેશ્વર જોષીરામ.

૩૩. શકુનની ઘડીઓ

- ધર્મના વીર ! ઓ આર્થપુત ! ઉઠજો !
 સુભટના શકુનની વાગી ઘડીઓ :
 ઉત્તરાયણ થયા, ઉત્તરે રવિ વળ્યા,
 બાનુના ભર્ગની વરસી ઝડીઓ. ૧
- મૃત્યુને ખાળતા, શાન્તિને ખોધતા,
 બીજમ પોઢ્યા હતા યુદ્ધવાટે :
 મૃત્યુને પરહરી, શાન્તિભાયાં ભરી,
 શર ! ત્યમ સંચરો યુદ્ધવાટે. ૨
- સિંહના ખાલથી ખેલતો—ગેલતો,
 એ ભરતગોત્રનાં ગોત્રજો છો :
 સિંહને શસ્ત્ર શાં ? વીરને મૃત્યુ શાં ?
 મૃત્યુનાં અમૃતને ઓળખો છો. ૩
- શાન્ત છો, દાન્ત છો, ધીર છો, વીર છો;
 સુભટ છો સન્ન નિઃશસ્ત્રતાથી :
 ધર્મધ્વજ તમ ખડા; શસ્ત્ર સ્થામાં વડાં:
 શ્રી હરિ સત્યના સમરસાથી. ૪

—હાનાલાલ.

૩૪. ગુર્જર વીર

અમે તો ગરવા ગુર્જર વીર !
સોહે પ્રાચીન ઓજા^૧ ખમીર !
અમે તો ગરવા ગુર્જર વીર !

કેસરી હાક અમારી ભયાનક
ગજવે ગજર^૨ ગિર !
દુશ્મનના રણુશંગી સંગે
ખેલન કાજ અધીર !
અમે તો ગરવા ગુર્જર વીર !

વિધ્યાયજ અમ બાહુ દેહ્યો
હિન્દ ધ્રુજવે ધીર !
આંખલડીમાં અમિ સમાવ્યો
કેસરરંગ્યા ચીર !
અમે તો ગરવા ગુર્જર વીર !

છાંટી આભ^૩ જ્યો-મત^૪ ધ્રુખવે
ધેરાં સાગર નીર !
તેને મસ્તક નર્તન^૫ ખેલી
ખાંધ્યાં બલ જંગર^૬ !
અમે તો ગરવા ગુર્જર વીર !

૧ ઓજાસ્, ૨ ગુફા, ૩ ગગન-આકાશ, ૪ વિજયથી જ્ઞાન ભૂષણ,
૫ નૃત્ય, ૬ લાકળથી,

કાળે બ્રાણ્ય કુટીલ બનાવ્યું
 સૂર્યે^૭ ઝખોળ્યાં તીર !
 વીજલ ઘોર ધનેથી^૮ ઉતરી
 ભેટે અમ સમશીર !
 અમે તો ગરવા ગુર્જર વીર !

મૃત્યુના મીજમાન સદાના
 પ્રાણ ઉદાર અમીર !
 કાળે^૯ તણે કુમકુમ ચાંદલીએ
 અમૃત યશની લકીર^{૧૦} !
 અમે તો ગરવા ગુર્જર વીર !

—રમણલાલ દેસાઈ.

૩૫. વંદન જય ગૂજરાત !

ભરતભૂમિની ગુણવંતી લઘુ પુણ્યવતી રસભૂમિ,
સત્યાગ્રહની કર્મભૂમિ તું, અઝૂમીએ જહીં ધૂમી,
જયગાન ગજવતાં માત;
તુજને વંદન જય ગૂજરાત ! ૧.

રસકસવંતી ભરતભૂમિની શ્રેષ્ઠ સુભગરસપુત્રી,
મિરિ, ગચ્છર, સરવર, નદી, અરણ્યાં, પ્રકૃતિ-પ્રસાદી ધરતી,
ધન ધાન્ય ભરી રણિયાત;
તુજને વંદન જય ગૂજરાત ! ૨.

ચક્રકુળ-તિલક કૃષ્ણચંદ્રની રાજ્ય-ભૂમિ જયવંતી,
ધોષ ગીતાના સદાય કરતી, કર્મયોગ ગુંજવતી,
જય ગૌરવવંતી માત;
તુજને વંદન જય ગૂજરાત ! ૩.

સિદ્ધરાજ, વન, ભીમદેવ સમ સમરવીરોની પ્રેક્ષતા,^૧
વીર કેસરીસમ જય-ત્રાડે^૨ ધરણી જે ધ્રુજવતા—
કરી વિજય-ધ્વજ ફરકાટ;
તુજને વંદન જય ગૂજરાત ! ૪.

૧ સુભામી-પુરાનસીળ, ૨ રણસુભટ્ટો-જંગલહાદુરો, ૩ જનની-ચેદા
કરનાર, ૪ વિજયનાદ,

નૃસિંહ, મીરાં સરખાં રસિયાં^૫ સંતનની રસ-જનની,
 ધર્મ-ધુરંધર દયાનંદ ને કલાપીની કુલ-મૂમિ,—
 વાંતી^૬ રસખંસી દિનરાત;
 તુજને વંદન જય ગૂજરાત ! ૫.

પ્રેમ-શૌર્યનું રણુશીંગ ઝુંકવતો નર્મદ જય ગજવે,
 સત્યનિષ્ઠ કર્મવીર ગાંધી અવનવ ચેતન પ્રેરે,
 જન ધૂમે કીર્તિધ્વજ સાથ;
 તુજને વંદન જય ગૂજરાત ! ૬.

જાગૃત જો તુજ તનુજ થયાં ત્યાં આ નવચેતન ભરતી,
 પ્રાચી દિશામાં વિવિધ રંગભરી ઉદય ઉષા ઝળહળતી,
 જો ! દિવ્ય હસંત પ્રભાત;
 તુજને વંદન જય ગૂજરાત ! ૭.

ઘેરી ધુરંધર દેશતણાની ધુધરમાળ ધમકશે,
 સ્વતંત્રતા, રિક્તિ, સિદ્ધિ ને પ્રતાપ, ચેતન સરશે,
 જોઈ સ્તબ્ધ થશે જગ માત !
 તુજને વંદન જય ગૂજરાત ! ૮.

—ખચુભાઈ રાવત.

૩૬. અનન્ય ભારત

માત હો ! સ્હાઉ તનમનથી:
 માત હો ! સ્હાઉ^૧ તનમનથી;
 નથી નથી તુજ જેવી, ભારત ! જગમાં અન્ય નથી !—
 માત હો ! (ધ્રુવ)

ન્યાં પ્રભુમુખના રસખોલ પ્રથમ ખોલાયા,
 ન્યાં અગમનિગમના^૨ બેદ પ્રથમ ખોલાયા,
 ન્યાં ધર્મકર્મના યોગ ખરા તોલાયા:
 જે વસાઇ સુરજનથી^૩ રે—
 ભક્તી જે વસાઇ સુરજનથી:
 નથી નથી તુજ જેવી, ભારત ! જગમાં અન્ય નથી !
 માત હો ! ૧

ન્યાં જુગજુગના ઇતિહાસ ભણે સત છે જે,
 ન્યાં સ્વર્ગ નરકના મર્મ પમાતા રહેજે,
 ન્યાં અક્ષયપાત્ર અનેક ભરેલાં તેજે:
 જે સવાઇ નન્દનથી રે—
 ગણી જે સવાઇ નન્દનથી:
 નથી નથી તુજ જેવી, ભારત ! જગમાં અન્ય નથી !
 માત હો ! ૨

જ્યાં ઋષિઋષિનાં નક્ષત્ર અચળ ઝળહળતાં,
જ્યાં નવજીવનમાં અમી યુગેયુગ મળતાં,
જ્યાં વહાં બકિતરસ નીર ગંગથું ભળતાં:

જે સગ્ગઢ ઉરધનથી ૪ રે—

ભવ્ય જે સગ્ગઢ ઉરધનથી !

નથી નથી તુજ જેવી, ભારત ! જગમાં અન્ય નથી !

માત હો ! ૩

જ્યાં સરસ્વતીના વાસ પુણ્યભર શોભે,
જ્યાં કવિતાદેવી સૂર ભરે નભમોભે,
જ્યાં લક્ષ્મીના બંડાર જગતમન લોભે :

જે ગવાઘ વન્દનથી રે—

જગે જે ગવાઘ વન્દનથી :

નથી નથી તુજ જેવી, ભારત ! જગમાં અન્ય નથી !

માત હો ! ૪

ભુગભુગમાં જયદંકાર, માત ! તેં કીધા,
તુજ આત્મપ્રકાશ ૫ અનેક પ્રજાએ પીધા,
તુજ આશ્રમના આધાર અનાથે લીધા:

તું તવાઘ નિજ તનથી રે—

સદા તું તવાઘ નિજ તનથી :

નથી નથી તુજ જેવી, ભારત ! જગમાં અન્ય નથી !

માત હો ! ૫

શું ત્રીથ કોડ અમ જીભ ગાય ગુણ તહારા !
 ઉર ઉરમાં વાગી ધંટ કરે રણકારા,
 અમ સદન સદન પડછંદ ભરે કંઈ ન્યારા !

દે વધાઇ દર્શનથી રે—

માત ! દે વધાઇ દર્શનથી !

નથી નથી તુજ જેવી, ભારત ! જગમાં અન્ય નથી !

માત હો ! ૬

અમ આત્મ આત્મ સન્દેશ લઇ તુજ ફરશું,
 તુજ નવચેતનના ભેખ ધરી ઉર ભરશું,
 મુખ ધરી પુણ્યભર નામ જીવશું મરશું !

તું જડાઇ જીવનથી ૭ રે—

માત ! તું જડાઇ જીવનથી !

નથી નથી તુજ જેવી, ભારત ! જગમાં અન્ય નથી !

માત હો ! ૭

—ખખરદાર.

૩૭. પ્રકાશનાં પગલાં

૧

પ્રભુની મોંઘી, ઓ માતા !
 ઓ સુન્દરતાની કુંજ !
 તુજ નિર્મળ તે સુખશાતા^૧
 વહેશે ક્યારે નવગુંજ^૨ ?
 તુજ દૈવી પુણ્યપુરાણ પ્રભાનો^૩ કરવો પુનરુદ્ધાર,—
 ઓ ભારતમાતા ! વિચાર !

૨

તુજ પ્રજા બધી આ હિમી
 વરવા^૪ નવરંગ પ્રભાત;
 સહુ મોહ મયા તમ ડૂબી,
 ને વીતી ગઇ છે રાત :
 આવે પગલાં શુભ નવજીવનનાં, ઊઠે, જગતને કાજ—
 ઓ ભારતમાતા ! ગાજ !

૩

દોરવ અમને સદ્ધર્મે,
 દોરવ અમને સત્પંથ;
 નિર્ભયતા ભર અમ કર્મે,
 ને શૌર્ય અખંડ અનંત:

સાતે આઠાશ પડે શિરપર પશુ હઠિયે ના તક્ષપૂર !—
ઓ ભારત ! બન બહાદૂર !

૪

અરધી દુનિયા રહે તાડી,
તુજને કરવા સ્વાધીન^૫;
ખખડાવે શસ્ત્ર તુમાખી,
સમજી અમને બળહીન :
પશુ અર્ધ જગતશું બાથ બરી તુજ કાજે મરશું વીર—
ઓ ભારત ! ધરજે ધીર !

૫

જુગજુગની વીર્યસમૃદ્ધિ,
જુગજુગનું તેજસ સત્ત્વ;
તુજ ઉંડી આત્મનસિદ્ધિ,
જે પામી જગનું તત્ત્વ:
તે કરી સચેતન કરી જગવશે જ્યધુન તુજ સંતાન—
ઓ ભારત ! ચા બળવાન !

૬

જગ બલે અસત્યે જીતે,
જગ બલે અધર્મ તણાય;
તુજ અંતરતેજ સુરીતે,
તું બળવ એ જીતમમાંય:

છે તોલવું દેવાંગણમાં^૭ દાનવ-માનવને યુદ્ધ—
ઓ ભારત ! રહેજો શુદ્ધ !

૭

તુજ દિગ્ગત તીર્થદારે,
જગતે કરવી મહેમાન;
રેલવવાં નવ-અવતારે,
જુગજુનાં ઉરનાં ગાન:
સાગર સાગરની લહરીઓશું ઉર ઉર ઉછળે આશ—
ઓ ભારતમાતા ! પ્રકાશ !

૮

ઓ માત ! અમે સહુ તારા,
તુજ કીર્તિ અમારે સર્વ;
રજની^૮ ભરતા^૮ જ્યમ તારા,
રાખે રજનીનો ગર્વ :
દે હાક ! અને ખૂણેખૂણેથી ધસશું હારોહાર !—
ઓ ભારતમાત ! પુકાર !

—અખરદાર.

.

^૭ દેવને દ્વાર—સત્ય અને ધર્મની કસોટીએ, ^૮ રાત્રિ, ^૯ ને ભરી માંખતા,

૩૮. શૌર્યનાં સ્મરણ

સિંહતણાં સંતાન, તમે હો ! સિંહતણાં સંતાન !
 દૂધ તમે જે ધાવ્યા તે તો હતું અમીરસપાન :
 અરે હો ! હતું શૌર્યરસપાન,—
 અરે હો ! કરે મગજ : મસ્તાન;
 બલા હો ! ગાળેર સિંહ સમાન !
 કરો વીર ! જ્યો જ્યોજી !—(ધ્રુવ)

આર્યબૂમિના વીર ! તમે હો ! આર્યબૂમિના વીર !
 નથી કાયરા કાયલજવતા, હતા બધા રણધીર :
 અરે હો ! હતા સુબટ રણધીર;
 નસે હો નથી નમાલું નીર !
 હવે હો ! મૂંઝા કારે શીર !
 કરો વીર ! જ્યો જ્યોજી !—સિંહતણાં ૧

ગડગડ ગાળે મેહ, ઉપર હો ! ગડગડ ગાળે મેહ,
 હલ્ય કેસરીનું ચીરાતાં ઉછળી પાડે દેહ,—
 અરે હો ! આલડે ઉછાળે દેહ;
 કરે હો કાણુ જ ખીજું એહ !
 બલા હો ! એ જ ટેકની યલેહ !
 કરો વીર ! જ્યો જ્યોજી !—સિંહતણાં ૨

નયન નયનમાં ઝાળ ભરે^૫ હો ! વીર બની વિકરાળ :
 સિંહમૂછ પકડી શું બરો ! એ નવ હોય શિયાળ !
 અરે હો ! સિંહ ન હોય શિયાળ,
 હરે હો ! પ્રાણ બની રિપુકાળ;
 ભક્ષા હો ! ભરો ગરજતા કાળ !
 કરો વીર ! જ્યો જ્યો^૭ !—સિંહતણાં ૩

પડે કારમી ચીસ, ઢળે હો ! ત્યાં કાયર દશવીશ;
 વીર પડે તૂટી જ્યાં ત્યાં તો રહે કિયે ધડ શીશ ?
 અરે હો ! ઉડે હજારો શીશ,
 ઠરે હો ! રણ ના કે હરગીસ;
 ભક્ષા હો ! સાલ્ય કરે જગદીશ !
 કરો વીર ! જ્યો જ્યો^૭ !—સિંહતણાં ૪

છો ઘેટાં દશ લાખ, ભડે હો ! જે ઘેટાં દશ લાખ !
 વાઘ એક વકર્યો પડશે ત્યાં કાણ બચી દે શાખ ?—
 અરે હો ! બચે ન દેવા શાખ,
 મરે હો ! રોળાતાં થઇ ખાખ :
 ધરો હો ! વીરતણો અભિલાખ !
 કરો વીર ! જ્યો જ્યો^૭ !—સિંહતણાં ૫

હું જ કેસરી એક, વને હો ! હું જ કેસરી એક :
 એ અભિમાન અનેરું, વીરા ! સંકટ હણે અનેક,—

૫ અગ્નિ ભભૂકે, ૬ દુશ્મનના કાળ બની, ૭ હરગીજ-કદિયે,
 ૮ અસંખ્ય સંહારની સાક્ષી પૂરે,

અરે હો ! અરિને હણે અનેક,
મરે હો ! કે મારે એકેક !
ભક્ષા હો ! રાખો ભારત ટેક !
કરો વીર ! જ્યો જ્યોજી !—સિંહતણાં ૬

કરો જન કુરખાન, બંધુ હો ! કરો જન કુરખાન !
સ્વદેશનું કલ્યાણ પ્રથમ કે મૃત^{૧૦} કાયાનું ભાન ?
અરે હો ! ના કાયાનું ભાન,
ધરે હો ! જે ઉરમાં અભિમાન,
ભક્ષા હો ! એ જ શરનું તાન !
કરો વીર ! જ્યો જ્યોજી !—સિંહતણાં ૭

જય શરા સામંત, ધસો હો ! જય શરા સામંત !
હિંમતે મરદાં મદદ પુદ્ગ દેઃ ચિંતા ન ધરો ^{૧૧}ચંત !
અરે હો ! ચિંતા શાની ચંત ?
ખરે હો ! ^{૧૨}તિમિરતણો છે અંત,
ધસો હો ! ગાતા ફાગ વસંત !
કરો વીર ! જ્યો જ્યોજી ! સિંહતણાં ૮

—ખખરદાર.

૩૯. રત્નહરણ

કાણુ દુષ્ટ આવીયો અહિં, વીરા ! કાળજ દીધું કોરી ?
કાણુ અમારું અણુમોલું તે રત્ન ગયો છે ચોરી ?
ગોરી સ્વતંત્રતા હો ?--(ધ્રુવ)

હસતું ધર અમ રડતું કીધું, શૂન્ય બધું અહિં લાગે;
કાણુ ફરી વસતું તે કરશે તેજ પનોતા પાગે ?
ગોરી સ્વતંત્રતા હો ?--કાણુ ૧

મંત્ર તંત્ર કંઈ કામ ન આવ્યાં, શસ્ત્ર પડ્યાં જ નકામાં;
છળબળથી હા કેા પલકારે ગયો હરી એ શ્યામા :
ગોરી સ્વતંત્રતા હો ?--કાણુ ૨

વન વન ઢુંઢ્યાં પણ ન મળે કહિં, પડ્યાં વદન સહુ હેઠાં :
મધુર સખી ! રે આપણુ વચ્ચે આ શાં જગરાં છોટાં !
ગોરી સ્વતંત્રતા હો ?--કાણુ ૩

કાળો કર દુર્ભાગ્યતણો ક્યાં છેક હજી છપાવે ?
ક્યા શોકવનમાં પૂરીને રાક્ષસ બિચ જૂરાવે ?
ગોરી સ્વતંત્રતા હો ?--કાણુ ૪

નરવાનરનાં જૂથ મળે ક્યાં, ક્યાં હનુમાન અમારો ?
 અંગદ સેવક કોણુ બનીને દે સન્દેશો પ્યારો ?
 ગોરી સ્વતંત્રતા હો ?-કોણુ ૦ ૫

કોણુ પાજ બાંધી સાગર પર, નહિ કીધું તે કરશે ?
 રત્ન અમારું મળશે પાછું, તોજ હૃદય અમ કરશે :
 ગોરી સ્વતંત્રતા હો ?-કોણુ ૦ ૬

જ્યાં એ છે ત્યાં જનનું જીવન, નહિ ત્યાં મૃત્યુજ સારું :
 એ વિણુ રામ અદ્વૈત ક્યાં રહેશે ? આંખ વિના અન્ધારું ?
 ગોરી સ્વતંત્રતા હો ?-કોણુ ૦ ૭

—ખમ્બરદાર.

૪૦. ગુર્જરી સ્તવન

શીળી રાતમાં રે લોલ, રમીએ સહિયર સૌ સાથમાં રે લોલ.
રમત વાટમાં રે લોલ, ફરીએ સહિયર નીતિ સાથમાં રે લોલ.
શીળી રાતમાં રે લોલ, રમીએ સહિયર સૌ સાથમાં રે લોલ.

હવે આંજ આંખડી રેલી મીઠા સૂર;
નૌતમ સ્નેહે ઉજળીએ^૧ ઉત્તમ ગુર્જરી તૂર.

સખી ! વિશ્વની શી વાડી હિન્દ માવડી રે લોલ !
ભલી હિન્દની રસીક ભૂમિ ગુર્જરી રે લોલ !
રૂડી ગુર્જરીમાં પ્રૌઢ શોભા પાથરી રે લોલ !
સખી ! ગુર્જરી વિલાસવાડી આપણી રે લોલ !
શીળી રાતમાં રે—૦

હૃદયતણા પણ હૃદયથી નમીએ સૌ જગરાય;^૨
જન્મ દીધો આ ભૂમિમાં કુદરત ન્યાં છલકાય.
તીણું^૩ ગાતી મીઠી નદિયો હાં શી રમે રે લોલ !
પૂરાં ખીલી ઝુલ્મી^૪ ખેતરાં ધીરાં હસે રે લોલ !

૧ ઉજળીએ—ચમકાવીએ, ૨ જગતનો રાગ—પ્રભુ, ૩ સૂરીલું, ૪ પાકા
બોજથી ઝુલ્મી,

વિવિધ રમ્ય નવલ વૃક્ષ ફળ ઝુલ છે રે લોલ !
 સખી ! મધુરકણ્ઠી પંખીડાં પણ શાં વસે રે લોલ !
 શીળી રાતમાં રે-૦

મનહર મોહક ભૂમિ આ આપણુ એનાં બાળ;
 નિર્ભળ નેહુપ શું નહીં ધરિયે એપર બહાલ ?

સખી ! માત માટે હૃદય શું ના બાળીએ રે લોલ !
 સખી ! ગુર્જરીનું હીત શું ના બાળીએ રે લોલ !
 સખી ! સ્વાર્થ એને કાજ શું ના છાંડીએ^૬ રે લોલ !
 સખી ! સમય આવે પ્રાણુને પણ પાડીએ રે લોલ !
 શીળી રાતમાં રે-૦

—વસંતવિનોદી.

૪૧. વીર જાગો

વીર જાગો જાગો રે.

હિન્દ રડત દુઃખથી હાય,
હૃદય તમ થું નવ ચીરાય;
માત રૂદન કયમ ખમાય,
સુજન જાગો જાગો રે.

કાન્ત વદન કરમ્થું હાય,
અબલ બનેલ દુર્જત પાય;
કમર કઠિન નવ રખાય,
શો સજેલ વાગો રે.

છિન્નભિન્ન શી જાણાય,
અનુપમ માત હિન્દ હાય;
રાત દિન ક્ષીણ થાય,
તદપિ થું ન દાજો રે.

રિખત માત કયમ ઉઘાય,
ભવ્ય મનન કરી સદાય;
અધમ દ્વેષ પકડી પાય,
હિન્દ ઐક્ય સાધો રે.

રમ્ય દિવ્ય લો ઉપાય,
યત્નમાં છો જીવ જાય;
હામ તો પ્રભુજી સ્હાય,
વીર જાગો જાગો રે.

—વસંતવિનોદી.

૪૨. જય ! હિન્દ બાલ આપણુ હો !

અયે ! હિન્દ બાલ આપણુ હો !

જય ! જય ! હિન્દ બાલ આપણુ હો !

કયમ થનગન હૃદય ન નાચી રહે !

કયમ રગરગ રક્ત ન ટૂટી વહે !

કયમ યોગ્ય ખુમારી ન શીર ચહે ?

બસ હિન્દ બાલ-૦-અયે-૦

ભલે મૂઠ કા હિન્દ નમાલી કહે,

ભલે અવગુણુ કા ભલી હિન્દ લહે,

પણુ દિવ્ય ભૂમિ આ એકજ છે,

તે હિન્દ બાલ-૦-અયે-૦

ભડ હિન્દ સમી રમ્ય બીજ કહીં ?

મૃદુ વિશ્વ ખુબી લસી હીંચી અહીં,

સુરી સાત્વિક લહર શીત સીંચી રહી,

તે હિન્દ બાલ-૦-અયે-૦

સા ધર્મી આવો હળી મળીએ,
 નરે-હિન્દ ઝળળવા પણ લઇએ,
 કયમ મહિંમહિં કાપી લડી મરીએ,
 સૌ હિન્દ બાલ-૦-અયે-૦

કદી નિજ-હિત કા લડવા પટવે ?
 ચૂર નયન-શરે કરીએ શઠને,
 ગિર નિશ્ચયથી વદી હર ડગલે,
 સૌ હિન્દ બાલ-૦-અયે-૦

સૌ આવો આવો પણ લઇએ,
 કયમ ભીરૂ બની પાછા પડીએ,
 છો પ્રાણુ પળે નદિ પીઠ ધરીએ,
 જ્ય ! હિન્દ બાલ-૦-અયે-૦

—વસંતવિનોદી.

૪૩. અમહે તો ભરતભૂમિના બાળ

અમહે તો ભરત ભૂમિના બાળ,
 અમોને કેવળ એ પર બહાલ,
 નિરંતર કેવળ એ પર બહાલ.
 અમહે તો૦

સ્વર્ગ^૧ સમી પરભૂમિ^૧ સુન્દર બલે રસમાં રમનાર;
 અમ અન્તરમાં એને તેજે પળભર નહીં ચમકાર.
 અમહે તો૦

રંક બલે રવી માત અમહારી તદપિ તે અમ પ્રાણુ;
 હેયાંગેલ^૨ સવૂણાં દેતી શીખવી ઉન્નત ગાન.
 અમહે તો૦

અવર ભૂમિની ભૂરખીમાં નહિ ભરત અમહે ભૂલનાર;
 પરમાતાનાં લાડ લખેરાં તે શું દુઃખ દળનાર.
 અમહે તો૦

અનેર^૩ વ્રત કંઈ અમહે ઉજવીશું ઝગતા સુર ઝમકાર;
 ઉપા સમી ખસ ભરત હસાવી જગવીશું જયકાર.
 અમહે તો૦

—વસંતવિનોદી.

૪૪. સ્વદેશની દાઝ

છે શું કોઈ માનવી જીવતો અચેત^૧ એવો,
જેને નથી જાગીઆ કદીએ મનમાં ભાવો,
જેણે કદી અંતરે એહવું કહ્યું નથી કે
આ મારી ખુદ મારી-આ માતૃભૂમિ છે ?

ભમી ભમી પરભોમ કિનારે પ્રવાસી જ્યારે
નિજ પગલાં નિજ ભોમ ભણી તે વળતી વાળે,
જરા કદી એ ઘેર જતાં એ અમુક્ષય અવસર
છે શું કોઈ એહવો દાઝયું^૨ નવ જેનું અંતર ?
જો એવો કો હોય, જાવ ને નિરખો ત્હેને
કદીય એવા કાજ ધિરદૃઢ કવિનાં નહિ ગાજે.

હો મોટા ઇલકાખ, નામ હો મહાન એનું
પરિપૂરણ કામના, ભલે હો અઢળક નાણું,
એ ઇલકાખો છતાં, છતાં સત્તા ને પૈસો
એ પામર નીચ જન્તુ જગત્ત યધું^૪ નિજમાં જોતો.
આ જીવતર માંહી તો સુકીર્તિ સધળી ખોશે,
પડી મૃત્યુ મુખ, નામ નિશાન સમેતજ વતશે.
જે માટીનો હતો તેજ હીણી માટીમાં
વણ કીર્તિ, વણ શોક, ગવાયા વિના પગીતોમાં.

—નહાનાલાલ.

૧ ચેતન રહિત, ૨ માતૃભૂમિના પ્રેમથી ફાગી લેકયું, ૩ ધિરદૃઢાવલિ,
૪ પોતામાં સમાધ ગયેલું, ૫ કવિતામાં-કાવ્યમાં.

૪૫. સ્વદેશ પ્રીતિ

કપરૂં પણ્ય પાળારે, સ્વદેશ પ્રીતિ પાળારે.
છે ડાઘ એવા ઉગ્ર પ્રતાપી, કરે સંકલ્પ સવારે;
દિન ભરમાં^૧ મુજ ભારતનું કરવું કલ્યાણ આટલું મારે—કપરૂં૦

છે ડાઘ ટેકી નેકી એવા સૂતા પહેલાં વિચારે;
આજ શું કીધું દેશસેવાનું કાર્ય અલૌકિક ભારે—કપરૂં૦

આપ મદદવિણ કાંઈ ન સરશે, વિના સ્વયંજ નહિ ફળશે;
એક મરણીઓ સોને ભારે, કાયર કોડ રઝળશે—કપરૂં૦

ધર્મ અર્થ મોક્ષ કામઃ માટે પ્રથમ સુખાશ્રમ જોઈએ;
આધિ વ્યાધિહિપાધિનિવારણ શાંત સમાધિએ સોડીએ.—કપરૂં૦

મારી ભૂમિ મારી ભૂમિ—એમ અહંપદ^૩ વચનો;
વદી વદી કૃતિ આચરતા શતજને, શો^૫ પરતંત્ર ભરત તો?—કપરૂં૦

ભીમાર્જુન, પૃથુ, દૃષ્ટ્ય, રામની ભૂમિ ભરત શું કેવંધ્યા ?
નહિ નહિ હરિ ધાયત્ર પણ્ય સિંહણ કેસરીજનની^૭ અવંધા.^૮—કપરૂં૦

—૨૫. હરિલાલ દ્રુવ.

૧ આખા દિવસમાં, ૨ જોઈએ, ૩ અહંભાવભર્યા, ૪ સો અણુએ,
૫ સાનો હોય, ૬ વાંઝણી, ૭ શૂરવીરોની, ૮ વંદન વિનાની—ભાક્ત
વિનાની.

૪૬. જય જય બોલો હિન્દુસ્તાન !

હર હર હર મહાદેવ પુકારો, અલ્લાહ અકબર રહેમાન,
હિન્દુ મોસલીમ એક થઈને, જય જય બોલો હિન્દુસ્તાન !

આ ભૂમિ આપણી દેશ આપણો, એ પર જન કરો કુરબાન,
ત્રીસ કોટિ ભારતનાં તનુજો જય જય બોલો હિન્દુસ્તાન !

એક કુટુંબી ભાઈ આપણે, માતા ભારતનાં સંતાન,
હિંદુ, પારસી, મુસલમાન સૌ, જયજય બોલો હિન્દુસ્તાન !

મંદિર, ને મસ્જિદ બંને છે, ઈશ્વર કેરાં ઉંચાં ધામ,
ભાઈ ભાઈમાં ભેદ ન હોયે, જય જય બોલો હિન્દુસ્તાન !

પુનઃ આપણી ભારતમાતા જગમાં પામે ઉંચું સ્થાન,
વિશ્વ સકળની ધર્મ માત એ, જય જય બોલો હિન્દુસ્તાન !

એક નેક ને એક ટેકથી, કરો એકતા ફર પાન,
રગ રગમાં સત્યાગ્રહ રેડી, જય જય બોલો હિન્દુસ્તાન !

ધમ ધમ ધમ ધમ ધરા ધ્રુવો, ફરકો ઉંચાં નિશાન,
સ્વરાજ્યના ડંકા ગગડાવી, જય જય બોલો હિન્દુસ્તાન !

દેવી-યુદ્ધના શાંત સૈનિકો, સ્થૂળ ળળનું હરવા અભિમાન,
સ્વાર્પણ કરાં શસ્ત્ર સજ્જને, જય જય બોલો હિન્દુસ્તાન !

તલવારો, ખંડુક, બાલાથી, ઉંચાં છે આત્માનાં સ્થાન,
શરીર પડે પણ એતો અમ્મર, જય જય બોલો હિન્દુસ્તાન !

વિજયમાળ લઇ સ્વર્ગ સુંદરી, તત્પર છે કરવા સન્માન,
માતૃવેદિમાં પ્રાણ અર્પાને, જય જય બોલો હિન્દુસ્તાન !

હર હર હર મહાદેવ પુકારો, અલ્લાહ અકબર રહેમાન,
હિન્દુ મોસલીમ એક થઇને, જય જય બોલો હિન્દુસ્તાન !

—ચંદુલાલ દેસાઈ.

૪૭. ટિળકનો દેહોત્સર્ગ

તૂટયા વીણા તાર, ગીત થતાં યસૂરાં હવે;
 નયણે નીતરે ધાર, હૈકું હિન્દ તણું દ્રવે :
 પાર્પદ^૧ ! આમ અકાળ, પ્રેર્યો શીદ તુજને ધશે ?
 જતાં કેસરી બાળ, નન્દનવન ઉજ્જડ દીસે !
 ભર વર્ષામાં ગ્રીષ્મ, તપતી તેં અમ તપ ઉણે;
 ભરતખંડમાં બીષ્મ છાજ્યો ના અધુરાં પુણ્યે !
 ઉલટ્યો ભરતી ખોટ, ડોલી નૌકા દેશની;
 પડી ખોટમાં ખોટ, મુરાદ શી પરમેશની !
 ખીલ્યાંસ્વરાન્યઅંગ, 'સ્વ-હસ્ત' મંત્ર ફૂંકાયા મહા;
 દીકા ન પાક પ્રસંગ, ને ટિળક દેવજ થયા !
 ગાજે ધન સમ વીર, ધણાય નેતા નામનાં;
 નિધિસમ તમ ગમ્બીર, અમર સ્મરાશે નામના :
 મેઘધટા ધનધોર, છાછ રહેશે સૃષ્ટિને;
 ઉજ્જવલ તવ સ્મૃતિ દોર, ચેતન પાશે દ્રષ્ટિને;
 તપાવ્યો તમ તેજ, સૂર્ય શશિનાં નૂર સહે,
 નિજ આદર્શ વડેજ, અમ જીવન ઉજ્જવલ વહે.
 પ્રકુલ પુણ્ય સમાન, સુગન્ધ દધને સંચર્યા;
 જન્મ્યું જીવ્યું પ્રમાણુ, યશ, શાશ્વત શાંતિ વર્યા !

—કેશવ હ. શેઠ.

૪૮. ભારતનાં યશોગાન

ગાંઓ તે ભારતનાં યશ ગાન :
 ધર્મ, સત્ય, ને પ્રેમ પુણ્યભર, દિવ્યધરા રસ ખાણુ;
 એક ને અબેઘ એ રસ ખાણુ :
 ધન્ય, ધન્ય ભારતનાં સંતાન !
 —ગાઓ.

પવિત્રતા, સૌન્દર્ય, જ્ઞાનનો અવિચળ જે ઉદ્યાન;
 ધન્દ્રનો અવિચળ જે ઉદ્યાન :
 રૂચ્યાં તેનાં વીણવાં કુલ-પાન !
 —ગાઓ.

વીર, કવિ, કાવિદ, ઋષિ, મુનિજ્યાં સંત, મહંત મહાન;
 અમર જ્યાં સંત, મહંત મહાન;
 સતત જ્યાં દયા, ક્ષમાનાં દાન !
 —ગાઓ.

રક્ષિત રત્નાકર, ગિરિવરથી. અવર ન એહ સમાન;
 દેશ કો અવર ન એહ સમાન:
 મનોહર કુદરતનાં જ્યાં સ્થાન !
 —ગાઓ.

રત્ન રમ્યાં જે જનની અંકે, રામ, કૃષ્ણ, હનુમાન;
 પૂજ્ય જે રામ, કૃષ્ણ, હનુમાન;
 બુદ્ધ, શંકરનાં ગરવાં જ્ઞાન !
 —ગાઓ.

રત્ન સમી રજર અંગ લગાવે, ભૂતનાથ^૩ ભગવાન;
 ઔલિયા ભૂતનાથ ભગવાન :
 અમારા આજોડે ત્યાં પ્રાણ !
 —ગાઓ.

લક્ષ્મણ, અર્જુન, ભીષ્મ પિતામહ, અહ્મચારોં બળવાન;
 પિતામહ અહ્મચારોં બળવાન :
 ભોમ પરભોમે જેનાં માન !
 —ગાઓ.

અહ્મ તેજ ભર એજ ભૂમિ પર, તન, મન, ધન કુરખાન;
 અમારાં તન, મન, ધન કુરખાન :
 જનનીના જય-હિતમાં મસ્તાન !
 —ગાઓ.

—કેશવ હ. શેઠ.

૪૯. જગાવો ભારતને કીરતાર !

જગાવો ભારતને કીરતાર !

રામ સમોવડ શાસક શોધું પયગમ્બર અવતાર,
મુગ્ધ અને જેના શાસનને જોઈ વિશ્વ-સંસાર:
—જગાવો.

દે અળપ્રેરક અળિભદ્રવીર^૧, થવા સ્વદેશોદ્ધાર;
સુધા, તૃષા ઉર તાપ ટળે ને પીગળે જીવનભાર !
—જગાવો.

ધનિક જાગે, ક્રાવિદ જાગે જાગે ખેતીકાર;
જાગે જનની, બાલ, બાલિકા: સજે સ્નેહ કલ્યાણુ:
—જગાવો.

ભરતખંડના ભ્રમિત ભેદો ભેદી, સરજનહાર !
સમસ્ત હિન્દી કરે અક્યથી સ્વરાજ પદસંચાર:
પ્રભો ! અમ સ્તુતિનો આ સાર.
—જગાવો.

—કેશવ હ. શેઠ.

૫૦. જય જય મા મહારી !

સ્વર્ગગંગા સેંથો મા તહારો,
માનસસર શિરમણિ રૂપાળો,
ભાલ-ત્રિવલ્લિ વિમલ હિમ-હારો,
જય જય મા મહારી !

ઝુલે જાહનવી સિન્ધુ કાને,
રેવા મહાનદી કટિ સ્થાને,
કાવેરી તોડા ઠોણે,
જય જય મા મહારી !

રામેશ્વર એડીએ ચળકે,
પુરી દારિકા કાશી ઝળકે,
મા તારી વાળીની ઠળકે,
જય જય મા મહારી !

સપ્તશ્લ પંજાબ એક કર,
પરશુ અરવલ્લી ખીજે કર,
તેગ લટકતી સહ્યાદ્રી કટિ પર,
જય જય મા મહારી !

રામ સૌમ્ય તુજ દગ પલકાને
 બુદ્ધ ઉદ્ધિઉરનો ધગકારો,
 યુર ગોવિન્દ પ્રકાપ કુંદાડો,
 જય જય મા મહારી !

ભક્તિ-ગાન-ધુનિ માને વહાલી,
 એ સ્વરુષ્ણ વિષે લે તાળી,
 અગણિત માની સન્ત-પ્રણાલી,
 જય જય મા મહારી !

દિવ્ય ચક્ષુ જ્યારે મા ખોલે,
 જ્ઞાન-સમાધિ-પ્રકાશ જ દોળે,
 આસ પતંજલી શંકર ખોલે,
 જય જય મા મહારી !

યુ યુ મા તુજ સ્તવું વખાણી,
 યુગ યુગ રાજ રતનની ખાણી,
 અશોક અકબર વિજયા રાણી,
 જય જય મા મહારી !

—બળવંતરાય ક. ઠાકોર.

૫૧. મહાનજન પૂજન

આવો અમારા દેશમાં પૂજન તમારે થાય છે,
સર્વસ્વ જેના સ્વાર્થનો રસ દેશમાં વહી જાય છે. આવો.

જેણે ફકીરી આદરી પરમાર્થ જેનો સ્વાર્થ છે,
તે સત્ય વાણી અભયવરદા^૧ એકલો પૂજાય છે. આવો.

જેનું હૃદય ધડકી રહ્યું નિજ દેશના ધડકારમાં,
એ પુનિત સુંદર હૃદયવરનું પ્રેમ પૂજન થાય છે. આવો.

જેણે ગણ્યું આ જીવિત સરખું તુરંત પરદુઃખ આગળે,
પરમેશ દિવ્ય મનુષ્ય એકજ એજ અહિં પૂજાય છે. આવો.

જેને હજારો દુઃખ દેશની અર્થ પુષ્પ સમાન ને,
એ પુષ્પના ભરગુરુની મૃદુમાગમાં મહેંકાય છે. આવો.

તે વીર ધીર મહાન્ત પ્રેમી આવળે અમ મંદિરે,
જ્યાં લોકરાજ પ્રતાપનું* છે આદ્યું પૂજન અમે. આવો.

કુંકુમ ભર્યે પગલે પધારી આંગણું પાવન કરી,
અમ ગરીબજનના હૃદયને અભરે^૨ભરે અમીધારથી. આવો.

—મગનભાઈ પટેલ.

૧ અભયવર દેનાર, ૨ ટોચાગાય.

* જ્યાં હિન્દના દાદાતાણું, એમ પ્રશ્ન ગરાય છે.

પર. એ જોગીરાજ

(૧)

જેયા જગત્ ધૃમી એક જોગીરાજને,
 પુરાતન ભાન્તને ચોકઃ અલખેલડી !
 જનનીએ દીધ એવા એક જોગીરાજનેઃ
 જગવ્યા જેણે ચૌદ લોકઃ અલખેલડી !
 જેયા જગત્ ધૃમી એક જોગીરાજને.

કરણે સુણ્યા'તા સાચા એક જોગીરાજને,
 મુખડે જેને ધ્વજ ખેલ : અલખેલડી !
 હૃદયે પૂજ્યા'તા પૂજ્ય એક જોગીરાજને !
 તપના ત્રિખંડ રવિ તોલ : અલખેલડી !
 જેયા જગત્ ધૃમી એક જોગીરાજને.

જાણ્યા'તા જીવી જીવન એક જોગીરાજને,
 ભર્યા અમૃતે જેનાં ઉરઃ અલખેલડી !
 નિરખ્યા—એ પરખ્યા મુજ દેશ જોગીરાજનેઃ
 નયણે જેને વીજ—નૂર^૧ : અલખેલડી !
 જેયા જગત્ ધૃમી એક જોગીરાજને.

(૨)

દીડા સખી ! મીઠા એવા એક જોગીરાજને,
 બુદ્ધ શો વિશુદ્ધ દયા—રોમ ! અલખેલડી !
 જાણ્યા—મનમાન્યા તપસિદ્ધ જોગીરાજને;
 જીવને ગુ થેલ કૃષ્ણ—પ્રેમ : અલખેલડી !
 જોયા જગત ધૂમી એક જોગીરાજને.

રસના અખાંડ રટે એક જોગીરાજને,
 નીતિમાં રામના નિવાસ : અલખેલડી !
 આસે વસાવ્યા રૂડા એક જોગીરાજને;
 ઝીલ્યા જનકશા સંન્યાસ અલખેલડી !
 જોયા જગત ધૂમી એક જોગીરાજને.

જીવને જડેલ સખી ! એક જોગીરાજ એ,
 બ્રહ્મચર્યે ભીષ્મ ભડવીર: અલખેલડી !
 મર્ત્યપુરીમાંર અમર એક જોગીરાજ એ;
 સત્યે હરિશ્ચન્દ્ર હીર: અલખેલડી !
 જોયા જગત ધૂમી એક જોગીરાજને.

દેહે મદેલ દેવ એક જોગીરાજ એ,
ચરિતે સુવર્ણ શા વિશુદ્ધ : અલખેલડી !
ધર્મે ધેનુશાઉ નમ્ર એક જોગીરાજ એ;
શૌર્યે સિંહણ પીધ દૂધ : અલખેલડી !
જોયા જગત્ દુમી એક જોગીરાજને.

શાને પૂજ્યું સખી ! જન્મ-જોગીરાજને ?
ઘોળ્યાં કુંકુમ કનકથાળ અલખેલડી !
શાને વધાવ્યું એ વિશ્વજોગીરાજને ?
ગુંથી નલ-તારકની માળ : અલખેલડી !
જોયા જગત્ દુમી એક જોગીરાજને.

જોગી, પરભોગી લૂખાં ભૂષણે નારાજ એ,
જોગીને વ્હાલો જીવનભોગ : અલખેલડી !
સુકિતને પન્થ એવા એક ગાંધીરાજ એ;
સનાતન ભારતને ચોક : અલખેલડી !
જોયા બ્રહ્માંડ દુમી એક જોગીરાજ એ.

—કેશવ હ. શેઠ.

૫૩. એ કાણુ ?

એ કાણુ છે જે જગ્યો ?

જહેણે સહુને જગાડ્યાં ?

એ કાણુ છે જે છૂટ્યો ?

જહેણે સહુને છોડાવ્યાં ?

જે તરી શકે તે તારે,

જે જીવી શકે તે જીવાડે;

એ કાણુ છે જે એવો ?

જહેણે સહુને જીવાડ્યાં ?

જે હસી શકે તે હસાવે,

જે નમી શકે તે નમાવે;

એ કાણુ છે જે એવો !

જહેણે સહુને નમાડ્યાં ?

જે સાધી શકે તે સધાવે,

જે જીતી શકે તે જીતાડે;

એ કાણુ છે જે એવો ?

જહેણે સહુને જીતાડ્યાં ?

એ કાણુ છે જે જગ્યો ?

જહેણે સહુને જગાડ્યાં ?

—ગોકુળદાસ રાયચુરા.

૫૪. સાબ્રમતી

મહદ્ ગુજરાતની ગંગા નદી તું સાબ્રમતી !
 પાતલપાવની ગંગા નદી તું પૂણ્યવતી !—મહદ્.
 ભારતનો બાણ^૧ ઉગ્યો કાંઠે ત્યારે ભાગ્યવતી !
 પ્રજાની પ્રેરણાની મહા નદી તું સાબ્રમતી !—મહદ્.
 રાષ્ટ્ર ચેતનાની ખંસી સૂરે સૂરવતી !
 જગાડે ભારતીય સમાજને તું સાબ્રમતી !—મહદ્.
 ફકીર ઉદ્ધમા ને સાધુ સર્વ જોગી જતી !
 સહુ તુજ પાન કરે પૂણ્યભાવે સાબ્રમતી !—મહદ્.
 મથુરાં મક્કાના યાત્રી સહુ માનવતી !
 બિવિધે આવશે જરૂર જ્યાં તું સાબ્રમતી !—મહદ્.
 નવો ઇતિહાસ ગાજે આરે ત્યારે આશાવતી !
 પ્રભુ પયગામ^૨ આપે જગતને તું સાબ્રમતી !—મહદ્.
 ખંડે ખંડે પ્રજા સર્વ નમે ભાવવતી !
 પૂકારે સર્વ શબ્દ એક ધન્ય સાબ્રમતી !—મહદ્.

—ગોકુળદાસ રાયચુરા.

૫૫. ધન્ય ભૂમિ

ધન્ય ભૂમિ ગુજરાત માત તુજ ભાગ્યલેખ કંઈ ભવ્ય દિસે,
સહુ સાધુનો સાચો સાધુ^૧ સાબ્રમતી જલતીર વસે-ધન્ય ભૂમિ.

રસકસ તહારો ફરી ખતાવા દેવલોક અહિં આવ્યો છે,
ધર્મ કર્મને સતેજ કરવા ભારતદેશ જગાવ્યો છે-ધન્ય ભૂમિ.

દિવ્ય તેજ એ દિવ્ય ફકીરી દેશ પ્રેમ પ્રકટાવે છે,
પયગમ્બરીએ પ્રભા અનેરી દીલ જ્યોત જગાવે છે-ધન્ય ભૂમિ.

ધન્ય ભાગ્ય એ કુંજ ગુર્જરી ધન્ય ભાગ્ય એ નંદનવન,
ધન્યભાગ્ય સૌરાષ્ટ્ર સુજનતા જ્યાં પ્રકટે પ્રભુતાનાં જન-ધન્યભૂમિ.

મોહન તહારું નામ મીઠકું રગ રગ ચેતન લાવે છે,
સેવાના હો સન્ત ગાંધીજી દર્શનથી મન લાવે છે-ધન્ય ભૂમિ.

કાશી કે મથુરાથી આજે રાજનગર^૨ કંઈ ઓર દિસે,
સાબ્રમતી જલ લોટી લોટી^૩ ગંગા યમુના આવી વસે-ધન્ય ભૂમિ.

અભિનંદન એ રાજનગરને અભિનંદન એ સરિતા તીર,
પ્રજનવર્ગને અભિનંદન જ્યાં રમતા પયગમ્બર વીર-ધન્યભૂમિ.

—ગાકુળદાસ રાયચુરા.

૫૬. ગુર્જરી વિજય

જાગિયે દેશજન ! ઝીલિયે નવજીવન !
 ચેતિયે ચતુરમન ! બ્રહ્મ ગાજે.
 એક પ્રભુને શરણુ અમયને ૧પરિશિલન,
 સત્યને આચરણુ શાંતિ રાજે.
 જ્ઞાન સેવન સતત યજ્ઞ, તપ, દાન, વ્રત,
 સર્વ કાળે સુખદ એજ આજે.
 પ્રભુ મતિ જગગતિ, વીર ભારત કૃતિ,
 ગુર્જરી સંસ્કૃતિ વિજય ગાજે.
 ગુર્જર સુરાષ્ટ્ર જય ! અમર ચેતન હૃદય !
 સિદ્ધ સ્થિતિ સ્થલસમય યોગ રાચે !
 જન્મમૃતિ ગર્વબલ, બન્ધુભાવે સદૃશ,
 લલિત પ્રગતિ સરલ વિશ્વ નાચે.

—લલિત.

૫૭. ક્યારે ?

અમૃતા ધર્મ પૂર્વજના, ધરી દેખાડશે ક્યારે ?
પરાક્રમ વીર તનુજેનાં, કરી દેખાડશે ક્યારે ?

હતા પૂર્વે બહુ મોટા, થયા શાથી હવે છોટા ?
પડ્યા જે વીર્યના તોટા, ભરી દેખાડશે ક્યારે ?

કહો છો વીરપુત્રો છો, કહો છો સૌ સુપુત્રો છો;
અતાર્વા પાત્રતા પહેલી, તરી દેખાડશે ક્યારે ?

વહીલો યજ્ઞવેદીમાં, ધુનીને ધગધગાવીને;
જગત પાવન કરી દેતા, ફરી દેખાડશે ક્યારે ?

હતા દાનેશ્વરી પૂરા, કરણુ ને પાર્થ સમ થરા;
ચળકતા હિંદના હીરા, ફરી દેખાડશે ક્યારે ?

હમેશાં દેશહિત ચ્હાતા, હૃદયના નીરમાં ન્હાતા;
મહા બળવાન ગુણગાતા, ફરી દેખાડશે ક્યારે ?

સમરમાં કીર્તિ વરનારા, અમર નિજ નામ કરનારા;
અચળ ઉત્સાહ ધરનારા, ફરી દેખાડશે ક્યારે ?

ધીરજ ને ધામ ધરનારા, વિજયની માળ વરનારા;
અરિનું હીર હરનારા, ફરી દેખાડશે ક્યારે ?

પ્રતાપી રામ રણુધીરા, જરત જેવા અચળ વીરા;
જક્ત હનુમંત સમ હીરા, ફરી દેખાડશો ક્યારે ?

પ્રતાપી પાંડવો પ્રેમી, કુશળ શ્રીકૃષ્ણજી સ્વામી;
વિદુર ઉદ્ધવ સમા નેમી, ફરી દેખાડશો ક્યારે ?

પ્રતાપી પ્રાણુ દેનારા, પ્રજ્ઞનાં કષ્ટ હરનારા;
કસોટી તીવ્ર સહેનારા, ફરી દેખાડશો ક્યારે ?

કર્મી જે તેમણે કામો, ઉઘાડ્યાં સ્વર્ગનાં ધામો;
તમે પણ એ સમાં નામો, ફરી દેખાડશો ક્યારે ?

સ્વીકારી શુદ્ધ આ સેવા, પ્રભુ દઇ મોક્ષના મેવા;
દિવસ અતિ ઉજળા એવા, હરિ ! દેખાડશો ક્યારે ?

—વસંત.

૫૮. આત્મશ્રદ્ધા

દિવાલો દુર્ગની ફાટે તમારા કેદખાનાની,
તુટે જંજીર લોખંડી તમારી આત્મશ્રદ્ધા તો.

તમારા માર્ગમાં ઉભા પહાડો ચે ખસી જશે,
ખિયાખાં ? માર્ગ દષ્ટ દેશે તમારી આત્મશ્રદ્ધા તો.

ઊતરવા સાત સાગર જો તમારા પથરો તરશે,
વિના નૌકા સફર થાશે તમારી આત્મશ્રદ્ધા તો.

જવું આકાશમાં ધારો ન વાયુ-યાન પાસે છો,
વિના પાંખે ઉડી જશે તમારી આત્મશ્રદ્ધા તો.

થશે વિદ્યુત ને વાયુ તમારા દાસ અગ્નિ ચે,
વરસશે મેહ માગ્યા જો તમારી આત્મશ્રદ્ધા તો.

હજરો રોગની જ્વાળા દવાના ખૂંદના વિના,
ખુઝાશે શાંતિ સિંચાશે તમારી આત્મશ્રદ્ધા તો.

દિગંબર સાધુના ચરણે સિકંદર શાહ નામે છે,
અજો સૌ ગર્વ ભૂપતિના તમારી આત્મશ્રદ્ધા તો.

જીવરની બાળહઠથી તો વિઠોળા દુધ પીએ છે,
પ્રકટશે પથરે પ્રભુજી તમારી આત્મશ્રદ્ધા તો.

પ્રભુ પ્રહ્લાદને માટે વસેલા લોહના થંભે,
 સદા સાન્નિધ્યમાં ર રહેશે, તમારી આત્મશ્રદ્ધા તો.
 મદોન્મત્ત સિંહને વ્યાધો ઋષિના ચર્ણુ ચાટે છે,
 તજે હિંસારી હિંસાને તમારી આત્મશ્રદ્ધા તો.
 ઝરંતા ઝેર બુજંગો કણ્ણાને છત્ર શી ધરશે,
 તજી દે ઝેર કાતીલો તમારી આત્મશ્રદ્ધા તો.
 ઉભી રહી હાથ બે બેડી વિજયદેવી ધરી વરમાળ,
 તમારે કંઠ આરોપે તમારી આત્મશ્રદ્ધા તો.

—કલ્યાણજી.

૫૯. રૂડો મારો રેંટીયો

રૂડો મારો રેંટીયો, એતો રણજળ રણજળ થાય. રૂડો મારો.

એતો બત્રીશ લક્ષણો, એના ગુણ ગુરૂજન ગાય;
જગત હસ્ત કલાતણાં, રે જ્યાં દશ્ય અનેરાં થાય. રૂડો મારો.

પ્રથમ પ્રભૂ જગદીશ છે, બીજો પ્રભૂ ખેડુત;
ત્રીજો મારો રેંટીયો રે, જેને હાથ જગત ૧સુત. રૂડો મારો.

એને સુતર તાંતણે, બાંધ્યા રતી ને રસોમઃ
એ વિભૂના વાઘ મારે, ઉઠે નિત્ય અનાહત આમ. રૂડો મારો.

૬શની કારીગિરીનું, એ પ્રથમ એંધાણ;
એ જીવન ધનવંતરીરે^૪ એને હાથ હજારોના પ્રાણ. રૂડો મારો.

—હંસ.

૬૦. રૂડો રંગીલો રેંટીયો

રૂડો રંગીલો મારો રેંટીયોરે બેન,
 જાણે નાનીશી નાજુક મીલ જો;
 ગાતી પ્રભુજીના પારણારે બેન,
 કાંતું પરાવી દીલ જો. રૂડો રંગીલો.

ભાષરે સૂતારીએ^૧ ઘડી દીધોરે બેન,
 એનો એ મોટો ઉપકાર જો;
 જીવાનીને એ જાળવેરે બેન,
 વૃદ્ધાવસ્થાનો આધાર જો. રૂડો રંગીલો.

કાંતું ઝીણું ને ભરું કોકડીરે બેન,
 થાય સફળ નવરાશ જો;
 દેવે દીધોરે દી કાઢણોરે^૨ બેન,
 આંવે હૈયામાં હાસ જો. રૂડો રંગીલો.

રંકને આપે રાટલોરે બેન,
 ઢાંકે ઉધાડાં અંગ બે;
 શ્રીમંતને પરમાર્થ શીખવેરે બેન,
 વળી વધારે ઉમંગ બે. રૂડો રંગીલો.

આંખને એ અતિ ફળવેરે બેન,
 હાથ બેને હોંશિયાર બે;
 વિધવાને એ ધન વીરડોરે^૩ બેન,
 સધવાને સ્વર્ગ નીસાર^૪ બે. રૂડો રંગીલો.

બુદ્ધિને બહુ ઓણી કરેરે બેન,
 શમ દમ શીખવનાર બે;
 એવો મધુર સૂર ઉચ્ચરેરે બેન,
 બાણે જગપતિનો જણકાર^૫ બે. રૂડો રંગીલો.

દેશ તણોરે એ દીવડોરે બેન,
 ધર તણો શણુગાર બે;
 સતયુગનું સંભારણું^૬ બેન,
 પુણ્ય પુરાણું હથીઆર બે. રૂડો રંગીલો.

૩ નદી કિનારે રેતમાં ખોદેલું પાણીનું ખાખાચીલું, ૪ નિસરણી,
 ૫ પ્રમુખ સૂરીલું તાલ, ૬

જેની દીવેટ દેવ દીવડેરે એન,
 એના કુરી પટકુળે જો;
 પહેલાં પહેરાવું મારા દેવનેરે એન,
 વરસાવે આશીષ કુલ જો. રૂડા રંગીલો.

પ્રશ્નર અમારા રેંટીયારે એન,
 મંડાવજો ઘેરે ઘેર જો;
 મોહન ૭ મનથી નહિ મુકરે એન,
 નાગા ઉઘાડાની મહેર જો. રૂડા રંગીલો.

—જે.સ.

૬૧. મહારો રેંટીયો

ધીરો ધીરો ચાલેરે,
 મીઠો મીઠો ગાજરે,
 રૂડો મહારો રેંટીયો હોજી.

એ રેંટીયામાં દેશોદયના નીકળે તાર,
 એ તારે તારે ભાગું ભારતનો કિહાર:
 ધીરો ધીરો ચાલેરે.

ત્રાક રૂડી, પંખા રૂડા, ઉજ્જવળ એનો નાદ,
 ઉજ્જવળ પુષ્પી ઓપતી, ઉજ્જવળ મહારા હાથ:
 દેશે મહારા દેશેને,

ઉજ્જવળ ઉજ્જવળ સાથ;
 દુઃખો સહ કરતોરે,
 નિર્ભયપણે કરતોરે,
 રૂડો મહારો રેંટીયો હોજી.

દયા ક્ષમા ને દીનતા, ત્રણનો કાંત્યો તાર;
 સુંદર રંગે શોભતો, દે સુખ તેહ અપાર;

મમ દુઃખીઆનો દિકાસોરે,
 વિપત્તિનો વિસામોરે,
 રૂડો મ્હારો રેંટીયો હોજી.

આ રેંટીયાથી, નિપજે સુંદર ખાદી રાજ;
 આ રાજે રાજે, સ્વરાજ્ય આવે છે પાસ;
 ધીરો ધીરો ચાલેરે,
 મીઠો મીઠો ગાજેરે,
 રૂડો મ્હારો રેંટીયો હોજી.

—મનોહર.

૬૨. વહાલો રેંટીયો

સ્વતંત્રતાની સિદ્ધિરે, સ્વદેશ કેરી રિદ્ધિરે;
વહાલો મારો રેંટીયો હોજી.

જેના ગુંજનમાં રામ કેરાં નામ :
જીવન કેરી શક્તિરે, જન્મભૂમિની ભક્તિરે;
એતો એકજ રેંટીયો હોજી.

શ્રદ્ધા ને એકાગ્રતા સંયમશક્તિ વિશેષ;
ધૈર્ય, ચિવટ ને શાન્તિના, આપે જે ગુણ બેશ.

જડને ચેતન કરતોરે:
વહાલો મારો રેંટીયો હોજી—સ્વતંત્રતાની૦

પરદેશી પરતંત્રતા, તોડે પળની માંછ;
દે આર્થિક સ્વતંત્રતા, શીળી સુખની છાંય.

નિર્ધનીઆનો બેલીરે:
એતો એકજ રેંટીયો હોજી—સ્વતંત્રતાની૦

સુતર કેરે તાંતણે, સહજે મળે સ્વરાજ;
જેના બળથી હિંદનાં, સુધરે સઘળાં કાજ.

રૂપાળો રહીઆળોરે:
વહાલો મારો રેંટીયો હોજી—સ્વતંત્રતાની૦

સુદર્શન ચક્રર સમું, સર્વ શક્તિનું પુર;
જેમાં ગૂઢ રીતે ભર્યું, સો સુરજનું વૂર.

એવો પ્રૌઢ પ્રતાપીરે:
વહાલો મારો રેંટીયો હોજી--સ્વતંત્રતાની •

ત્રીજન કેરા શિયળની, રક્ષાનો કરનાર;
યોદ્ધાને અવકાશમાં, છે શાન્તિ દેનાર.

એવો અમાપ ગુણિયલરે :
એતો એકજ રેંટીયો હોજી.

સ્વતંત્રતાની સિદ્ધિરે, સ્વદેશ કેરી રિદ્ધિરે;
વહાલો મારો રેંટીયો હોજી.

—સીતારામ શર્મા .

૧૩. દેવીનું અપ્પર#

ભર ભર માઈ અપ્પર, ભૈયા ! ઓ ભારતના વાસી !
 ઘર ઘર બીખું હરનિશ ફરતી, હું જુગજુગની પ્યાસી:
 અપ્પર ભરો ભરો હો !—(કુવ)

લશ્શુ લશ્શુ ગજુનાં મન શેષાયું, શેષાયું તન ત્રાસી,
 આર આર સૈકાંથી અટકું, અરે અરે ૧ઉપવાસી:
 અપ્પર ભરો ભરો હો ! ૧

અંજલિ નાંખે, ખાખો નાંખે, નાખે કે ભર પ્યાલી,
 જુગસકું તળિયું દે શેષી, અપ્પર તો રહે ખાલી:
 અપ્પર ભરો ભરો હો ! ૨

ઓ ભૈયા ! જુગના જુગ ચીત્યા, હવે નહીં એ ચાલે,
 નદ ઉલટાવો, મિંધુ ભરાવો—જલ જલ ભરે! ઉછાળે !
 અપ્પર ભરો ભરો હો ! ૩

ગાજ વીજ ને મૂશગધારે રેલ રેલ જગ જાતી,
 એક આપટે નવ ચોમાસું: વીર ! તૃપા ન જિપાતી:
 અપ્પર ભરો ભરો હો ! ૪

જ્યોતિ જ્યોતિ ધરધર ને સળગ્યો, રાતી રાતી શું માયું ?
 શ્વર કાપી અપ્પરમાં નાંખો, કરો કાળજી આધું !
 અપ્પર બરો બરો હો ! ૫

એક ફેસરીની ત્રાડે તો બરી દિસે વનવસ્તી,
 એક વીરરસની મસ્તીમાં કર્ણુતણી ક્યાં હસ્તિ ?
 અપ્પર બરો બરો હો ! ૬

અથ ઉધડ્યાં છે દ્વાર પ્રભાનાંઃ ઓ લેયા ! ઝટ આવો !
 અપ્પર માઈં બરો વીરત્વે ! પૂર્ણ પ્રભા રેલાવો !
 અપ્પર બરો બરો હો ! ૭

—અપ્પરદાર.

૬૪. ખાંડાની ધારે

૧

જર આકાશે વાદળ જામાં,
અંધારે વનવન ગુંચવાયાં,
ઘૂડ ચિખડિયાં જ્યાં ત્યાં ધાર્યાં:
કાણુ પુરે પાંચાલી—ચીર ?

આશ—નિરાશ આત્મન—દાંડી
ડોલંતી દે ધૈર્ય ન છાંડી;
ડગમગતી જગ રહે દ્રગ માંડી:
ઘારે કાણુ જશે નરવીર ?

જાંડાં અજવાળાં જો આવે;
ગુર્જરવીર ! ગુર્જરવીર !
ઘૂડ ચિખડિયાં શું ત્યાં ફાવે ?
ગુર્જરવીર ! ગુર્જરવીર !

જાંડાં અજવાળાં જો આવે;
ઘૂડ ચિખડિયાં શું ત્યાં ફાવે ?
નવરસજર નવજીવન લાવે,
ચીર પુરાવે ગુર્જરવીર !

પ્રણે પ્રણે જોજ કરીને,
 ઉર ઉત્સાહ ઉમંગ બરીને,
 મરતા પ્રણે આશ ધરીને
 દ્રાણે જિંચાં કીધાં શીર ?

મસ્તતાગ્રી તોડી મસ્તાની,
 તન ધનની કીધી કુરખાની;
 નત્ર, નિકર, સ્વાધીન, સ્વમાની,
 સલજ એ ગુર્જર નરવીર !

શું ખાલી ગરજને સૂતા ?
 ગુર્જરવીર ! ગુર્જરવીર !
 શું મેઘે જળધોધ ન હૂતા ?
 ગુર્જરવીર ! ગુર્જરવીર !

શું ખાલી ગરજને સૂતા ?
 શું મેઘે જળધોધ ન હૂતા ?
 શું ભય ભાળી ઉર ભીરૂતા
 કદી જાણ્યુવે ગુર્જરવીર ?

(૩)

ધર્મયુક્તના રસિક રણવીર,
 સિલસમ સીસોદીઝા ભડવીર;
 શોભતા સુજનતાથી એ શર,
 સુભટનાં જગતતીર્થનાં તૂર.
 શસ્ત્રીયા ય નિઃશસ્ત્રીના યશ
 ગાયે તુજ ધૃતિલાસ;
 કુશ્મેત્રમાં કરે યદુપતિ
 અર્જુનનાં પણ લાસ.
 જગતનો ધર્મયોધમણિ પાર્થ,
 પાર્થથી પરમ વીર સિદ્ધાર્થ;
 ઉઠ એ ભરતગોત્ર !—

(૪)

ધન્ય ! એ પુણ્યવતી સતી નાર,
 પતિના ચિતાયજ્ઞ પૂજનાર.
 ધન્ય ! એ જ્ઞેહરનાં અલિહાન,
 શીલવતીઓનાં અસિરનાન.
 ધન્ય ! રાજસંન્યાસિની મીરાં !

આર્યાના સ્ત્રીભાવ !
 સ્મરાવી એ ઇતિહાસ જગતને,
 નવ ઇતિહાસ ઘડાવ.
 પૃથ્વીના ભરે આત્મભંડાર,
 ભરતકુલ ! એ તુજ જય જયકાર.
 ઊઃ ઓ ભરતગોત્ર !—

—હાનાલાલ.

૬૮. હલેસાં*

હલેસાં ! હલેસાં ! હલેસાં ! હલેસાં !
 ધસો હાં ! ખસો ના, ખલાસી ! હલેસાં !
 હિંમતે મરદા મદદે ખુદા, હો હલેસાં !
 મથો સાથે, વખૂટા ન જૂદા, હલેસાં !

જ્ઞાણ ચડ્યું ખરાબે-ખરાબે, હલેસાં !
 આવી અટક્યું ખડકે આ હાથે, હલેસાં !
 સઢો સહુએ સંકલો સપાટ, હલેસાં !
 દોર ખેંચો ખુબ ધીંગા ઝપાટ, હલેસાં !

થાક્યો જલિમ સુકાની, ન થાકો ! હલેસાં !
 દરિયો કુંક આ સામે, ના જહીનો, હલેસાં !
 નાંગર નાંખો, છિપાવો, ના જહીનો, હલેસાં !
 મોજાં મારે ઉછાગા, આ ચાલ્યા ! હલેસાં !

કકડે કડડ પારિયાં, આ ચાલ્યા ! હલેસાં !
 કામ બળનું ના—કળનું જુઆજે, હલેસાં !
 છુટ્યું સરરર સટ જ્ઞાણ આ કાળે, હલેસાં !

—સ્વ. હરિલાલ દ્રુવ.

૬૯. તને હિંદભૂમિ*

તને હિંદભૂમિ ઘડી ઘડી શું કહે ચ્હડી તું પડી પડી.
ગમ કીર્તિ ને ગયું નામ એ, ગમ લક્ષ્મી ને ગયું કામ એ,
ગયું ધામ એજ તમામ હે, તને શું કહેવું ફરી ફરી ?
તને હિંદ૦—

ગયું પૃથ્વ કર્માઈ ગયું, ગયું અંગ સુકાઈ રસુધું,
થઈ ગમ છું ચિંથરેલાલ તે કયમ નેહ આંખ ભરી ભરી.
તને હિંદ૦—

ગઈ તે ગુલાબી રંગની, ગઈ કાન્તિ તે પણ અંગની;
હસતી છાત્રીજ ઉમંગની ગઈ તે સવૂગી ક્યાં ગઈ ?
તને હિંદ૦—

બહુ રમ્ય રંગારો ગયા, મન ઈષ્ટ આનંદે ગયા;
રક્ષકાર સામન્તે ગયા, થઈ ગઈ છું ચિંથરેલાલ તે.
તને હિંદ૦—

ગયો ક્યાં ઔઘ્યુ ઝરણુશીર એ ? પણ ક્યાંલ વિક્રમ વીર એ ?
ગયો ક્યાં રઘુવર વીર એ, સહુ ઝર પસર કયલાં ગયા !
તને હિંદ૦—

બહુ વચ્ચ એકલવીર ક્યાં ? સહુ વચ્ચ તે દસુરપૂર ક્યાં ?
ઉચ્ચરિ વચ્ચ તે અભિમન્યુ ક્યાં ? તને શું કહે હું ફરી ફરી ?
તને હિંદ૦—

કા હિમાયતી કા હિમાયતી, જન્મભૂમિનો કા હિમાયતી;
યત્નથી થતી, જન સા'યથી, વિભવે મથી, તું રડી રડી.
તને હિંદ૦—

૧ મ્હોહું; ૨ સધળું; ૩ પૃથ્વીરાજ; ૪ રણકેસરી; ૫ દેવ;
૬ દેવનગરી; ૭ દુશ્મન;

અરિ જંગમાં, કરિ લંગમાં, બહુ રંગમાં,
તું જણાય કેવિ જિતે જડી. યુષ્કૃપ નાંદન ચુંદરી,
બહુ વોર બોલે તડી તડી.
તને હિંદો—

બહુ પ્રેમને બહુ શૌર્ય ફેલિ, સ્વદેશ પ્રીતિની હેલ રેલો,
સમસ્ત ઉન્નતિ ખેલ ખેલિ જાણાય ને તું ચહી ચહી.
તને હિંદો—

જય હોયરે, જય હોયરે, વિજયી પતાકા હોય એ,
રણતુર વાગિ વલિભાવે, સહુ યર ગાય ચડી ચડી.
તને હિંદો—

સંહાર શસ્ત્રો ઊછળે, રિપુ રક્ત વસં જઈ મળે,
જય શમ્ભુ સ્વર્ગે જઈ ભળે, દિવ્ય પુષ્પ વૃષ્ટિ ખરી ખરી.
તને હિંદો—

દુષ્ટ બુદ્ધિનો કરિ નાશ એ દાસત્વનો તજી પાશ રે,
કરિ એમ ઉન્નતિ ભાસ એ, કૃતિ થાય નિત્ય વડી વડી.
તને હિંદો—

સ્વ. ભીમરાવ ભોળાનાથ.

૭૦. ફરી ભારત બનાવી દો !*

પ્રભો ! જેવું હતું તેવું ફરી ભારત બનાવી દો !
 જૂનું તો છો રથું જૂનું, નવા જગતે બતાવી દો !
 રજત રત્નો સ્ફટિક કાંચન, અનિજ ધન રક્ષનારાઓ,
 પહાડોના સદા સાવધ ખડા પહેરા ભરાવી દો !
 વનૌષધથી ભર્યા ભારે ૧ હરિત ધન વૃક્ષરાજિનાં,
 વનો વનરાજ વ્યાધોની બીપણુ ઘેરે ગળવી દો !
 તૃણાગારે જઈ ચરતાં અહીં તહીં ઘેનુનાં વૃન્દો !
 સુરીલી ગોપજનની વાંસળી જ્ઞાલી બજવી દો !
 ગિરિ ગહર પતિત પાવન પ્રદાના મોક્ષનાં તીર્થો,
 તપસ્વી સાધુ સંતોની અલખ ધુનથી જગાવી દો !
 પઠનપાઠન પ્રવાતની પ્રકર્ષક, પર્ણકુટિઓ,
 ગુરૂવર શિષ્ય ગભરૂ સ્ત્રાવ્યારીથી સુહાવી દો !
 સનાતન ધર્મનો સદ્બોધ દેતા શાસ્ત્રના જ્ઞાને,
 હૃદય ઉડાણથી અજ્ઞાનની આંધી ઉડાવી દો !
 સુભટ નરવીર રણધેલા, દુરન્ધર રાજનીતિજ્ઞો,
 પ્રતાપી કર્મવીરોચિત વરદ કાર્યો કરાવી દો !
 સુપુત્રોની સુખી જનની ગૃહિણી ગૃહલક્ષ્મીના,
 પ્રસન્ન વદને ગૃહસ્થોનાં ગૃહાંગણીયાં દીપાવી દો !
 અતુલ વૈભવ અને વિજ્ઞાનથી ભૂષિત ભારતની,
 નવા જગતી ભલે ભગવાન ! પછી તુલના કરાવી દો !

—પરિભલ.

૭૧. ગુર્જરી કોણ કહે કંગાલ ?*

ગુર્જરી કોણ કહે કંગાલ ?
 માત મુજ મીઠી દીલ દરિયાવ !
 મીઠી મનોહર વાણી તારી ઉર ઉરમાં ગુંજાય,
 રણુકારે રૂપેરી ધંટડીશો મા તારો થાય !
 માત મુજ મીઠી દીલ દરિયાવ—ગુર્જરી૦

૧

અમારાં ભાગ્યહીણાં હા ! આજ,
 અપર મા કરતી ધરમાં રાજ !
 વિના અપરાધ તબવી માત,
 બાલકો કોટિ દેતાં શાપ !
 અવનિતટપર શું અમ સરખા છે નિર્ભાગી લોક ?
 માત સગી સમ પારકી શું કદી પૂરશે ઉરના કોડ ?
 હાય મુજ ઉર કેં કેં થઈ જાય,
 હૃદય સરે માં આ હોળોળાય—ગુર્જરી૦

૨

લવે જન પામર વગર વિચાર,
 કહો છો ' શું શાં પેસા ચાર. '
 અમોને તેની શી દરકાર ?
 અમરે મન તું હૈયાહાર.
 ઓછી અધુરી જેવી તેવી પણ મા તે તો માજ,
 કોણ તજે નગણું વિણ જગમાં રંક તોય નિજ માત ?
 ઉજળાં જગજૂનાં તુજ કુળ,
 વડી માના ભંડાર અખુટ—ગુર્જરી૦

૩

ભક્ત નરસિંહ તણી તું માત,
 ભક્તિરસથી લલંગવીયાં ગાતઃ
 મીરાંયે ઉતરી તારે દાર,
 આમો ને મોજલ અન્ય અપાર.
 દયો ને પ્રેમાનંદ મહાન,
 માત ! તુજ સાચાં એ સંતાનઃ
 કરી અમૃદ્ધ તને સુરસાલ,
 અનન્યાં નાના વિધ શણગાર.

“ આંગે આંગ પૂરે આબુષણથી શરમાતી માતઃ
 ત્યાં વિણ પાઘડી શિર ધરે નહિ, જો હું સુત સખત. ”

ધન્ય ! એ માતૃભક્તિને ધન્ય !
 ધન્ય એ પ્રેમાનંદ અનન્ય—ગુર્જરીં

૪

નવા ને જૂના યુગના પૂલ,
 ઉભા એ પુત્રો તુજ અમૂલ;
 ઘૂમ્યા એ સર્વ ક્ષેત્ર ને કુંજ,
 પૂજ્યાં જો આંગ હતાં જ અપૂજ્ય.

સભારંજની બાની દલપત હાપણનો ભંડાર,
 પ્રેમભક્ત દેશાભિમાને નર્મદનો પુર જહાર.

ધન્ય ! નર્મદ એ ધન્ય સુધીર,
 માતાને બોલે મૂકયું શિર—ગુર્જરીં

૫

૨મણિ ને ગોવર્ધન સમ્રાટ,
 ૩હરિ ૪નારાયણ સાધુરાજ;
 ૫કલાપિ ૬કેશવ દોલતરામ,
 ૭બાલ ૮રણજીત ૯ધૃષ્ટિહારામ.

એ સહુ તારા પુત્ર પનોતા તું સેવી દિનરાત,
 ને સેવે લોકોત્તર ગાંધી અનન્ય ભાવથી આજ.

અરે એ ઓજસનો અંબાર,
 ભરતો મા ! તારા ભંડાર;
 ગજવશે જગમાં જયજયકાર,
 ગુર્જરી કોણ કહે કંગાલ ?

—કલ્યાણજી.

૭૨. માણનો રાસ*

માણ ! તુજ મહિમા ઉદ્ધૃત નિત્ય દશે દિશ ગાજતો, રે લોલ;
માણને મસ્તકે બાનુ-દીપ્ત પ્રભાભર રાજતો, રે લોલ:

માણ ! સજ સોળ કલા શશિરાજ અમી અભિષેકતા રે લોલ;
તપોવન ફળફૂલ દે નિજ કાજ મધુરમધુ મહેકતાં રે લોલ:

માણ ! સૌન્દર્યગૂંથી ઋતુમાળ ફરે રસ ફૂદડી રે લોલ;
તાજ કુદરત દે ત્રિકાળ દે નવરંગ ચૂંદડી રે લોલ:

માણ ! શિર ધરતાં તુજ પદરેણું, ત્રિવિધ ટળે આપદા રે લોલ;
શાશ્વત સત્ય સનાતન વેણું બળવે શારદા રે લોલ:

માણ ! તુજ કલ્પતરૂને પ્રસાદ જીવનરસ જામતો રે લોલ;
વરસે સ્વાતિના વરસાદ કૃપા તુજ પામતાં રે લોલ:

માણ ! લક્ષ્મી-નારાયણ વાસ, રૂડા ક્ષીરસાગરે રે લોલ;
સદા એ સાગર ભર ઉલ્લાસ પનોતા પદે ઢળે રે લોલ:

માણ ! તુજ યશ ગૌરવ ગુણ ગાનતણાં ઝરણાં ભર્યાં રે લોલ;
ફરે તુજ ચરણામૃતનાં પાન સરિત નદ સરોવરો રે લોલ:

માણ ! સુદર્શન સમ સદ્ધર્મ હીમાચલ રક્ષતો રે લોલ;
તપોબળ, પાવન પૂર્વજ કર્મ અમરફળ બક્ષતાં રે લોલ:

માણ ! તુજ જ્ઞાનદાનને દાર બૂલી ભ્રમ ભેદના રે લોલ;
મધુરવા-પંખી મુખ દહ્લુકાર ચતા સ્મૃતિ-વેદના રે લોલ:

માજી ! તુજ જગશાહન અવતાર અનોખો યુગે યુગે લોલ
પુરાતન સંસ્કૃતિને બંડાર મુલક મસ્તિક્ક ઝૂકે રે લોલ:

માજી ! રહી તિમિરે સૃષ્ટિ છવાઇ, સના જૂતકાળમાં રે લોલ;
ભૂલ્યાંને દોર્યા તવ દીપ સ્થાઇ ૧ધરા વિશાગમાં રે લોલ:

માજી ! તુજ અંકે ખેલ્યા શુર, ઋષિ, મુનિ, રાજવી રે લોલ;
પૂજ્યાં ખંડે ખંડે નૂર નવેનિધ સાજથી રે લોલ:

માજી ! સંસ્મરણે જગમશહૂર જીવનપટ ચિતરે રે લોલ;
હજીયે પ્રેરકબળ મગરૂર બનાવી ઉછળે રે લોલ:

માજી ! તું ગૌ બ્રહ્મણ્ય પ્રતિપાળ અનાદિ કાળથી રે લોલ;
પડ્યા કંઈ દેશ ત્યા ખેલાલ, રહી તું મહાલતી રે લોલ:

માજી ! તુજ જૂતકાલીન એ સ્વર્ગ વિલોકું શા વડે રે લોલ;
પુનઃ પુણ્ય ભાગ્ય સવિતા ભર્ગ અનસ્ત જ ઉધડે રે લોલ:

માજી ! તુજ જગમાં જડે ન જોડ જતાં જુગ કેટલા રે લોલ;
ભારતમૈયા ! પૂરે કાડ અધૂરા એટલા રે લોલ.

—કેશવ શેખ.

૭૩. ગુર્જરી કુંજો*

૧

અહ ! અદ્ભુત ને રસસુન્દર શી અમ દેશની કુંજધટાઓ !
મદમાતી ફૂળે ન્યાંહિ ડ્રાયલડી, ન્યાંહિ આશ્રવનોની છટાઓ;
ઝરથોસ્તની અગ્નિશિખા ન્યાંહાં નલે, ન્યાંહિ સૂરજવંશી નિકુંજો,
ગિરિગફ્ફર શી ગુણગંભીર એ ઘનધેરી? ગુર્જરી કુંજો.

૨

ન્યાંહિ વિન્ધ્યગિરિ ગરવો, ૨ શુકસોદતી સાતપૂડાની ગુફાઓ,
ન્યાંહિ પ્રેમ ને શૌર્યની તાપીતટે હજી ગાજી રહી વીરતાઓ;
ઐવટતાપસને ભુજમાં ભીડી ન્યાંહાં નદીએ ઉરદ્રાવથી પૂજ્યો,
જલકેલિ કરે ન્યાંહિ સુન્દરી, એ જલભીની ગુર્જરી કુંજો.

૩

ન્યાંહિ ભૂલભૂલામણી ડ્રાતરની ગૂંથી મધ્ધરથી ૪મહી ગાજે,
ન્યાંહિ લોહ ને વજની ઝાડી પરે અધિદેવી જ ૫કાળાવિરાજે;
ન્યાંહિ કુંડ ભર્યાં કંઈ ઉજ્જનીરે, ન્યાંહિ પ્રેમદયારવ ગુંજ્યો,
ન્યાંહિ દુર્ગની માળ ગજેન્દ્ર શી, એ ગઢગર્વો ગુર્જરી કુંજો.

૪

જલપૂર્ણ સરોવર હેલે અહડયાં, ઘેરી ગોમતીને તરૂં ઝૂક્યાં,
ફૂલી શારદવેલ પ્રફુલ્લ ફૂલે, ન્યાંહિ ભક્તમયૂર ટહુક્યાં;
રસિકાઉર શાં ઝરણાં ઝીલતો નદ સમજલે ન્યાંહિ ઝૂંજ્યો,
રસવાડી ખીલી રસિયાંની શું ! એ રસવન્તી ગુર્જરી કુંજો.

* ૧ મેઘ જેવા ઘેરા રંગની; ૨ શુક-પોપટ જેવી શોભાવી; ૩ કપીરવડ;
૪ મહી નદી; ૫ મહાકાળી;

૨૫૫

૫

યશમન્દિર દેવતા સુલતાની તણાં, જ્યારે સ્કાટિકપાળ તળાવો,
જ્યારે શામળ ને દલપત આપો, જળમહેલ સમી વિલુ વાવો;
જ્યારે અબ્રની વેલશી સાબ્રમતી, જિન વૈભવ ત્યાં વડુ દુઝ્યો,
જ્યારે હુતર લક્ષ્મીથી સોહત, એ રિધરમ્ય ગુર્જરી કુંજો.

૬

ઝાડી કુંગરની ગલીઓ મંહી દેવ વસે વનપ્રહાડ ઉછંગે,
જ્યારે નીરઝરાતીર વાધણવાધ રમે ભીલખાલક સંગે;
દીધ નેધપુરે ને ઉદેપુરને આપધારી યશસ્વી અનુજો,
કંઈ વાદળ શી પથરાયલ એ વનશોભી ગુર્જરી કુંજો.

૭

ઉંચું, ગુર્જરીના શીષકૂલ શું, અર્ચુદ શું સ્કુરન્ત અચંખા,
વળી આશિષવેણુ શિરે વરસે જગવત્સલ શ્રી જગદંખા;
સુકુમાર સરસ્વતીનીરતીરે દધેનુ મન્દિર તીર્થ યુરજો,
જ્યારે ક્ષત્રિયતાનું સિંહાસન, એ યશવર્તી ગુર્જરી કુંજો.

૮

ઝીલી યોગગુફાઓ ગરુડેશ્વરી ગિરનાર ઉભો ૧૦નલ થંભી,
જ્યારે સિંહ ભરેલ સનાતન ગીર વનો પથરાય ૧૧ગોરંભી;
નરસિંહ અશોક ને રાણુક, ઘોડલી ને હરણાંખનિ દુન્યો,
પ્રતિહાસ પુરાણી ને સેજળ એ જગન્મૂની ગુર્જરી કુંજો.

૬ રાજનગર અમદાવાદ; ૭ મેઘ-વાદળ; ૮ શોભત; ૯ ગૌ;

૧૦ આકાશના સ્થંભ સ્વરૂપ; ૧૧ વેરાં;

નદીઓનાં મુખો મંહિ જ્યાં ઉરછાલક પશ્ચિમસિન્ધુ ઉછાળે,
જ્યાંહિ યાદવીભીની હિરણ્ય હજી ય શ્રી કૃષ્ણની ભસ્મ પ્રગળે;
જ્યાંહિ રૂઢિમણિનાં ઉરસ્વપ્ન ફળ્યાં, મહિમા શ્રી સુદામાનો ખૂંચ્યો,
ઢળી રૂનાધેર સારસશોભી, એ કૃષ્ણસુહાગી ગુર્જરી કુંજો.

જ્યાંહિ સાહસશૌર્ય વરે સુન્દરી, નરનારાયણી જ્યાંહિ કુંડો,
જ્યાંહિ જેસલતોરલ સાથ સૂતાં તેહ કુંજસડીભર ઝુંડો:
વસુધાના વસુથી લગ્યાં ને નમ્યાં શું વસન્તવિભૂતિનાં પુંજો,
ઉરભાવ સમી અમ એહવી સૌ ગુણગર્વા ગુર્જરી કુંજો:

--જ્ઞાનાલાલ.

૭૪. અમ ભરતભૂમિ*

આપો એ આશીર્વાદ, સજનસજની હો !
 ભાષો એ કલ્યાણમન્ત્ર, ભાગ્યજનની હો !
 ચિરંજીવ-ચિરંજીવ હો !
 અમ ભરતભૂમિ હો !

રસવન્તી પુષ્પવન્તી પુણ્યવન્તી હો !
 સુદલવતી જીવનવતી આત્મવતી પ્રભુપનોતી હો !
 અમ ભરતભૂમિ હો !

આપો એ આશીર્વાદ, સજનસજની હો !
 પ્રેયસૂકોડથી અભિરામ, પ્રેયસૂત્રકયાની વિશ્રામ;
 પ્રેમધામ, પૂર્ણકામ, ક્ષેમઠામ, ગુણુગ્રામ હો !
 પ્રણપ્રણની પાવનકારિણી;
 પૃથ્વિભૂષણ ભવતારિણી;
 ખંડખંડની ઉદ્ધારિણી,
 મૃત્યુલોકની કલ્યાણિની હો !

જીવનસાક્ષ્યવન્તી, સજનહેતુસિદ્ધિવન્તી;
 વિરાટને કિરીટ તિલકટીલડી સમ હો !

મીતિદાસની અનન્ત પરમ પ્રીણિમા અમ હો !
 મનુષ્યકુલની પ્રકૃતિ નિત્યવસન્ત હો !
 અમ ભરતભૂમિ હો !

ભાષા એ કલ્યાણમન્ત્ર, ભાગ્યજનની હો !
 ગાઓ એ મહાકથા મનુષ્યમોહિની,
 આટો ભારત કુલ !
 બોલો એહ કાલાતીત યશના યશમોલ હો !
 કાટિ કાટિ નરનાર ! ગાઓ એહ ગુણગાનઃ
 એક મુખે, એક શબ્દે, એક ભાવે, ભારત કુલ !

—નાનાલાલ.

૭૫. અપભ્રંશ દુહા*

ભલ્લા હુઆ જુ મારિઆ, બહિણિ મહારા કન્તુ;
લગ્નજે જુ' તુ વચ્ચંસિઆહુ, જમ્ ભગ્ગા ધરુ એન્તુ. ૧

જીવિઉ કાસુ ન વલ્લહઉ, ઘણુ પુણુ કાસુ ન ધુદ્ધુ ?
દોણિણુ વિ અવસર નિવડિઆહિં, તિણુ સમ ગણુધ વિસિદ્ધુ. ૨

અમહે થોવા રિઉ બહુઅ, કાયર એમ્વ ભણુન્તિ;
સુદ્ધિ નિહાલલિ ગયણુયલુ, કર્મ જણુ નંદલ કરન્તિ ? ૩

* આપણા દેશમાં ગુજરાતી ભાષા પહેલાં અપભ્રંશ ભાષા બોલાતી હતી, તેના આ પ્રસ્તાવિક દુહા છે. આ દુહા સિદ્ધરાજના વખતમાં પ્રચલિત હતી. જુઓ પરિશિષ્ટ કં. અર્થ:—

૧. હે બહેન, મારા કંઈ મરાયા તે ભણું થયું. જો ભાગીને ઘેર આન્યા હોત તો હું સહીઅરોમાં લગ્નધ મરત.

૨. જીવિત કોને વહાણું નથી ? ધન પાણુ કોને ઈષ્ટ નથી ? અવસર આન્યે વિશિષ્ટ પુરૂષો બન્નેને તુણસમ ગણે છે.

૩. અમે થોડા છીએ, રિપુઓ બહુ છે—એમ કાયર બોલે છે. હે મુઝ્યા ! ગગનતલમાં તો, કે કેટલા જણુ જ્યોત્સ્ના કરે છે.

મહુ કન્તલ એ દોસડા, હંદિસ ! મ ભંખહિ આલુ;
હેન્તહો હઉ પર ઉવરિઅ, જુજન્ત હો કરવાલુ. ૪

જઘ ભગ્ગા પારકડા, તો સહિ મજઝુ પિયોણુ,
અહ ભગ્ગા અમહ હ તણા, તો તે મારિઅડેણુ. ૫

પુતેં જાએં કવણુ ગુણુ, અવગુણુ કવણુ મુએણુ;
જા ખપીકી ભુંલડી, ચંપિજૂં મ અવરેણુ. ૬

હિઅડા જઘ વેરિ અ ઘણા, તો કિં અખિભ ચડાહું !
અમહારિં એ હત્યડા, જઘ પુણુ મારિ મરાહું. ૭

પાછ વિલાંગી અન્તડી, સિરુ લહસિઉં ખન્ધરસુ,
તો વિ કટાર મ હત્યડહું, ખલિ કિજૂઉ કન્તરસુ. ૮

૪ હે સખિ, તું જાહું જાલિશ મા, મારા કન્યને જે દોષ છે. દાન દેતાં મને હગરી છે—ખાકી રાખી છે, અને કૂચતાં તલવાર હગરી છે.

૫ ને શત્રુઓ ભાગ્યા હોય તો હે સખિ, મારા પિયુએ ભગાડેલા; ને અમારા ભાગ્યા હોય તો પિયુ મરાયા સમજવા.

૬ ને ખાપીકી કોંય બીજાથી ચંપાઈ નય, તો પુત્ર જન્મ્યે ગુણુ કું અને મુવે અવગુણુ શું ?

૭ હે હઠડા, ને વેરી બહુ હોય, તો શું આલમાં ચડાવી દહ ? અમારે પણુ જે હાય છે તે મારી ને મરશું.

૮ પગમાં આંતરડું વળગી રહ્યું છે ને ખાંધપર સિર લગ્યો રહ્યું છે. તો પણુ હાથ કટારી ઉપર છે ! એવા કન્યને વારી નહીં !

૭૬. આરતી

જય જય માતૃભૂમિ, મા જય જય માતૃભૂમિ:
 ગુણ તારા નિત્ય ગાઈ, નમીએ ચરણભૂમિ.
 જય જય માતૃભૂમિ.

તુજ કિરીટ^૧ સ્વરૂપ, નંદનવન રાજે-મા નંદન
 બાલ પ્રદેશે તારા, શીખ પ્રગ્ન છાજે.
 જય જય માતૃભૂમિ.

ક્ષત્રિય વીરનો વાસ, ઉમરે ઉર ક્ષેત્રે^૨-મા ઉમરે
 સદૈવ તારે કાજે, પડતા રણક્ષેત્રે.
 જય જય માતૃભૂમિ.

તુજ દેશાવલિ રૂપ, હીમગિરિ શોભે-મા હીમગિરિ
 વિશ્વે અતિ વખણાઈ, જગતાં મન લોભે.
 જય જય માતૃભૂમિ.

બંગ અને ગુજરાત, બેઝડીએ તપતાં-મા બેઝડીએ
 સાહિત્યે, વિજ્ઞાને, સહુ પહેલાં ધપતાં.
 જય જય માતૃભૂમિ.

સિંધ, કચ્છ, સૌરાષ્ટ્ર, સત્ત્વ કેપ તારાં—મા સત્ત્વ૦
ઉઘોગે, વ્યાપારે, સૌન્દર્યે સારાં.

જય જય માતૃભૂમિ.

મહારાષ્ટ્ર, મદ્રાસ, દ્વંદ્વ^૩ ઉદયગામી^૪—મા દ્વંદ્વ૦
સખળી, શ્રેષ્ઠ બુદ્ધિયુત, સ્થંભ ગ્નેડ ગ્નમી.

જય જય માતૃભૂમિ.

દૈયે હાર સ્વરૂપ, ગંગા નં યમુના—મા ગંગા૦
કટિપ આભૂષણુ જેવા, આબુ, વિંધ્ય ભક્ષા.

જય જય માતૃભૂમિ.

અમાપ અર્જુવ નીર^૬ તુજ ચરણા ધાતાં—મા તુજ૦
શુભ શિરછત્ર સ્વરૂપે, ગિરિરાગ્ન સ્થોતા.

જય જય માતૃભૂમિ.

સુજલાં સુફલાં માત ! સુધર્મની ધાત્રી^૭—મા સુધર્મ૦
હજીએ તું એની એ છે જગતે ખાત્રી.

જય જય માતૃભૂમિ.

મહી પ્રતિષ્ઠા આજ, તુજ મુક્તિ માટે—મા તુજ૦
સ્વરાજ્ય મંત્રો જપશું, સહુ શિરને સાટે.

જય જય માતૃભૂમિ.

—સીતારામ શર્મા.

પરિશિષ્ટ ક

૧. ભારતદેશ†

જગમાં સ્વર્ગ અમારો દેશ.
ભારતનું શુભ નામજ લેતાં,
ઉપજે પ્રેમ વિશેષ. જગમાં.

નિર્મળ નીચ વહે ગંગાનું,
પીતાં જાય કલેશ;
દાતા કર્ણ સમાન થયા,
ગુણ ગાય સદાય સુરેશ. જગમાં.

હિમગઢ ઉપર રક્ષા કરવા,
નિશદિન વસે મહેશ;
દક્ષિણ દિશમાં સ્વર્ગ ભૂમીનું,
રક્ષણ કરે રમેશ. જગમાં.

જગ દુઃખ હરવા જગનાથપુરીમાં,
 વસતા શ્રી જગદેશ;
 પશ્ચિમમાં મનમોહન મૂર્તિ,
 નંદ કુંવર ઋષિ કેશ. જગમાં.

જગસુખ માટે પરબ્રહ્મ પ્રગટયા,
 ત્યાં શ્રી અવધેશ;
 ઐકાર વર્ણુવે શું મહિમા,
 પાર ન પામે શેષ. જગમાં.

—ઐકારનાથ.

૨. ભારત છે સ્વદેશ

અમારો આ ભારત છે સ્વદેશ.
ત્રિવેણી સંગમ તૂર્યા નર્મદ,
ચેતન પૂર્ણ પ્રદેશ. અમારો.

પ્રણવ સ્વરૂપ પ્રેમાર્ણવ જ્યોતિ,
બહુ દિશ છે વરુણેશ;
હીમાચળ તૂર્યા દિશ મધ્યે,
જનની શાન્ત નિર્દેશ. અમારો.

અખંડ અવિચળ અદ્વૈત જ્યોતિ,
નિશાપતિ ને દિનેશ;
માતૃ ઉછંગે નેત્રીશ કાટી,
દેવ રમે હર હમેશ. અમારો.

જ્ઞાનાંજનમય નિજરૂપ દર્શન,
ભેદ ન જ્યાં લવલેશ;
લિંદુ મુસલમાન યવન પારસી,
પય પીતા અસુરેશ. અમારો.

રત્ન સમું નિજ હૃદય રવિકુલ છે,
મણીસમ શશી વંશેશ;
ચિંતામણીસમ આલ્મણ નિવસીત,
ધન્ય જનુની મમ દેશ. અમારો.

જનની પરાધીન મેહલે વસીમા,
 નેહરૂ ધર્મ વિશેષ;
 અર્થ દાસ અરૂ કામ લાલાજી,
 મોક્ષ ગાંધી જાનેશ. અમારો.

બ્રહ્મીબ્રુત ટીલક અંતરીક્ષે,
 દેતા અમી ઉપદેશ;
 ઉત્તરત જાગ્રત જન સેવો,
 ઉદય ઉન્નતિ શેષ. અમારો.

સર્વે દિશથી સ્વતાંત્ર રહેવા,
 સ્વમાતૃ સેવક વેષ;
 સ્વમાન જાણી સહનશીલતા,
 અહિંસામય ઉદ્દેશ. અમારો.

અન્યનતા એ અસહકારને,
 જાણી દંઢ હૃદયેશ;
 પૂર્ણ વિનાયક નિજ સામ્રાજ્યે,
 સ્વરાજ્ય એ અવશેષ. અમારો.

—પૂર્ણાનંદ.

૩. મેરા વતન વોહી હય*

વહતી જહાંયે ગંગા યમુનાડી સ્વચ્છ ધારા,
ઋષિયોને જિસકે તટપર પ્રશ્નરકા થા વિચારા;
પૈદા હુએ જહાંપર શંકર સે શ્રદ્ધાચારી,
વિદ્યા કે બલકે જિસકે માને હૈ સૃષ્ટિ સારી;
મેરા વતન વોહી હય મેરા વતન વોહી હય.

સિયારામકી હો ભાંકેત તુલસીકા હો દૈવી ગાના,
હુએ મુર ભી યહીં પર જન કૃષ્ણ યશ બખાના;
ભારતકી ગોદ ખેલે બડે શૂરવીર ભાઇ,
રણભૂમિમેં જિન્હોને થી વીરતા દિખાઈ;
મેરા વતન વોહી હય મેરા વતન વોહી હય.

હૈ સત્ય યહ અંદેશા કુછ દુઃખ નહિ રહેંગે,
સખ ભારતીય મિત્રકર પ્રસન્ન હો કહેંગે;
ભારત વતન હમારા ભારત વતન હમારા;
મેરા વતન વોહી હય મેરા વતન વોહી હય.

૪. આકે હિન્દન

[૧]

અય હિન્દભૂમિ તારો મહિમા દિગન્ત ગાળે,
 રેલી અમીનિધિ કેં કુદરત તને નવાળે;
 તુજ ભાવપટ સનાતન સૌન્દર્ય તેજ રાળે,
 જોડી જગે નીરખતાં તારી જડે ન આળે;
 પ્રતિ પ્રાતઃ આલભાનુ તુજ આરતિ ઉતારે,
 હિમાદ્રિ કેશ તારા ફિરણો ચક્રી સમારે.

[૨]

સંસ્કૃતિ-પૂર અહિંથી ફેલાય દિશાએ ચારે,
 ચીન અર્ધને કિનારે ચેતન અનળ પ્રસારે;
 આલમ બધી છવાઇ અજ્ઞાન અંધકારે,
 અમ ભૂમિ દીપ સ્હાઇ, દોરે બૂલ્યાંને દારે;
 ગ્રીસે ન સંસ્કૃતિની જોતાં જડે નિશાની,
 ત્યારેય હિન્દઆંગણુ રેલી ઉપા યુવાની.

[૩]

પુરાણ દેવભૂમિ કીધ ગૌતમે યશાળી,
 તજ દેશ સરમદે નિજ અહીં દેહને પ્રગળા:

પોષી પ્રજાત્વ પ્રીતે કેં અકબરે ઉગ્મળા,
સિંચી રુધિરે રાણે સુરવાડી આ રસાળી;
આ ભૂમિની સમાધે ચરવીર સૌ સૂતા છે,
ખંડેર અસ્થિ જેનાં અમ અણુમૂલી મતા છે.

[૪]

ખંડેર જીર્ણ એ કેં શરકીત કવે છે,
જેનાં અમારી રગ રગ ઉન્હાં રુધિર વહે છે;
દેવો ચઢી વિમાને હજી એ પ્વનિ શ્રવે છે,
એ ક્રાંતિઘોષ હજીએ અમ કાનમાં રવે છે;
કસ્મિર શું ન દાખે કંઈ સ્વર્ગરંગ હજીએ ?
વહતી શું ન પ્રતાપી પુનિત ગંગ હજીએ ?

[૫]

માધુર્ય ને મદુતા એનાંએ ફૂલફળોમાં,
કરતા કલા કલાપી આજે યે જંગલોમાં;
ધન વીજના કડકા એના એ વાદળોમાં,
પણુ વ્યાપી રહી શિથિલતા અમ દિલની ચળવળોમાં;

એની એ સંસ્કૃતિ કેં દેતી અકાશ અમને,
બહાનું અતન રહ્યું નહિ, બહાલો વિનાશ અમને.

[૬]

વરસોથી વામ વિધિઃ પલટી સ્થિતિ અમારી,
 પૃથ્વી પટે ભુંસાઈ જે જે રમૃતિ અમારીઃ
 પૂરી થઈ હજી ગાંધિ ઘન નિન્દા જે અમારી,
 શબ્દ રામ કહન વિનાની ભૂમિ દિન્દ જે અમારીઃ
 જેનાં ખૂબી ખગ્નના ઉઘટા વધી રહ્યા છે.
 કમભાગ્ય વારસો કે ગાંધિજી સુધી રહ્યા છે.

[૭]

વિભુ ! દેશપ્રેમજ્યોતિ, હજી થઈ, હવે જગાવો,
 બૂલ્યા બધિર કાનોમાં મંત્ર કંઈ સુણાવોઃ
 ચેતનવિહીન જોખમાં ચેતન અજ્ઞાન સ્ફૂરાવો,
 આ ભસ્મરાશિમાંથી ચીજુગારી કંઈ ઉઠાવોઃ
 જહાલું વતન સમાયે, નયનોમાં તાર થઈને,
 શિરમાં ખુમારી થઈને, દિલમાં કરાર થઈને.

[૮]

પુલખાગ શાખીનેને પુલકથી લગન મુખારક !
 રંગે રસિક જનને રસનાં ઝીલન મુખારક !
 બુલબુલને બુલ મુખારક ! બુલને વ્યમન મુખારક !
 ખેલી વિનાના વ્યમને જહાલું વતન મુખારક !

નન્દનવને આ ખીલશે અમ ઉરપ્રકુલ કળીશું !
જે જનની અંક કુલ્યા તે અંકમાં ઢળીશું !

[૯]

ભોજન બૂખ્યાંને: અમને વહાલાં છે તૂર વતનનાં,
નયનોત્તી રોશની એ, સુખ સત્ય એ જીવનનાં;
જળહળ ઝગે છે જ્યોતિ રગરગ એ પ્રેમઅગનનાં,
વહાલા કુસમસમ છે કાંટા યે આ ચમનનાં;
છે ચર્ણુધૂલિ જેની અમ ભસ્મ-લેપ તનને,
મરીને અરે ! ચહીશું પ્યારા વતન-કફનને.

પ. જય સ્વદેશ ! જય સ્વરાજ્ય !*

જય સ્વદેશ !

જય સ્વરાજ્ય !

જય સ્વદેશ ! પ્રજા સમાજ !

જય સ્વદેશ ! જય સ્વરાજ્ય !

હિંદુવલ પરમાત્મ રાજ્ય:

સર્વ હિત લાભ સામ્રાજ્ય:

સ્વેચ્છાનું સ્વસ્થ રાજ્ય !

જય સ્વદેશ ! જય સ્વરાજ્ય !

અંતરે એકજ અવાજ:

એક આદેશ એક સાધ્ય:

જન્મ દેશ શુભિત તાજ !

જય સ્વદેશ ! જય સ્વરાજ્ય !

દેશ દાઝ: દેશ કાજ:

દેશ અધુતાની લાજ:

પ્રેરે પ્રભુ દેશ આજ !

જય સ્વદેશ ! જય સ્વરાજ્ય !

જય પ્રભુ ! પ્રજા સમાજ :

જય સ્વદેશ ! જય સ્વરાજ્ય :

—લલિત.

૬. દૂહા.*

(અપભ્રંશ દૂહાનું ભાષાન્તર)

ભહું થયું જે રણ પડયા, બહેની મારા કંથ
રાખીમાં લજ્જાઈ મરત, હત નાકા ધર પંચ. ૧

જીવન વહાલું ન કાળુને, ધન કેને નહિ ઇષ્ટ
ખન્ને અવસર આવતાં, તૃણ સમ ગણે વિશિષ્ટ. ૨

અમ તો થોડા રિપુ બહુ, કાયર એમ ભણે
ગાંડી, જિયે જે ગગન, કેટલા અજવાળે. ૩

જે દોષો મુજ કંથમાં. સખિ મ તું બોલે આળ,
દેતાં મને ઉગારી ને, ઝૂઝતાં કરવાલ. ૪

જે ભાગ્યાં દળ પારકાં, તો સખિ મુજ પિયુએ,
નંને ભાગ્યાં હોય આપણાં, તો રણ પિયુજ પડયે. ૫

પુત્રે જાયે કવણું ગુણ, અવગુણ કવણું મુવે,
બાપીકી કદી ભોંય જે, ચાંપી ગઈ અવરે. ૬

હાહડા જે વેરી ધણા, તો શું આલ ચકું,
અમને યે જે હાથ છે, મારી અને મરશું. ૭

પાયે આંતર વળગીઉં, શિર લયિયું છે ખન્ધ;
તોયે હાથ કટારીએ, વારી જાઉં એ કન્ધ. ૮

7. The Poet and Liberty*

The Poet—"Thy Birthplace—
 where, young Liberty?"
Liberty—"In graves, 'mid heroes'
 ashes."

The Poet—"Thy Dwelling—where,
 sweet Liberty?"
Liberty—"In hearts, where free
 blood dashes."

The Poet—"Thy best hope—where,
 dear Liberty?"
Liberty—"In fast upwinging time."

The Poet—"Thy first strength—
 where, proud Liberty?"
Liberty—"In thine oppressors' crime."

The Poet—"Thy safety—where, stray
 Liberty?"
 Liberty—"In lands where discords
 cease."

The Poet—"Thy glory—where,
 bright Liberty?"
 Liberty—"In Universal peace."

—ERNEST JONES.

9. Teach us how to Die

Every wrong that in them smarts,
 God, we enter our last fight;
 Thou dost see our cause is right;
 Make us march now in Thy sight
 On to victory.

Let us not Thy wrath deserve
 In the sacred cause we serve,
 Let us not from danger swerve,
 Teach us how to die.

Death for some is in reserve,
 Before our flag can fly,
 All the agony of years,
 All the horrors, all the fears,
 Martyrs' blood, survivors' tears;
 Now we offer Thee.

As an endless holocaust
 For the freedom we have lost,
 God restore it, tho' the cost
 Greater still must be,
 Let Thy grace attend our host,
 Give us victory.

See, we open our own hearts,
 Every wrong that in them smarts,
 Every secret pain that starts,
 We, too, offer Thee.

Every dearest hope's decease,
 Every fear that rocks our peace,
 Every cross with pain's increase,
 Burthened tho' we be;
 Sacrifice that shall not cease
 Till our land be free.

Thou holdest freedom in Thy hand;
 Thou canst liberate our land;
 Hear us; yield our one demand—
 Ireland's liberty.

We ask not her chains to rive
 And the sacred deed survive,
 That we may rejoice alive
 In her victory.

We but ask that she shall thrive,
 And rest our fate with Thee.
 We know not what must befall
 Marching at our country's call;
 Make us strong who must yield all
 That She may not die.

Those who will survive the fight,
 Still attend them with Thy Light,
 Then our hope in darkest night,
 Then our guardian be—
 And hold our dear land in Thy sight
 Erect, firm and free.

—TERENCE MACSWINNEY.

10. The Awakening

There is a call to the Nations of the East,—
 It is the Voice of God !
 Awake, awake, the night is past,
 ye sleeping ones !

Arise, arise, lift up your heads,
 ye dreaming ones !

 Your ancient glory shall return,
 And your high star of destiny more
 brightly burn !

There is a call to the Nations of the East,—
 The Voice has sounded forth !

Japan's bright isles first flashed its
 message o'er the sea,
 Himalaya's snows caught up the
 gleam exultingly,
 Southward it lights all Hindustan,
 And fires the soul of chivalry in old Iran.

There is a call to the Nations of the East,—

‘ Shew forth your Righteousness ! ’

Give to each brother every due
of brotherhood,
Give to each sister noblest need
of womanhood.

So shall the Motherland be strong,
To struggle for the right and
overthrow the wrong!

**There is a call to the Nations of the East,—
Put trust in God and Truth !**

Then, like her own strong mountains,
all unmoveable,
Resting on sure foundations, unassailable,
A Greater Asia shall arise,
Her foot set firm on earth, her head
above the skies.

C. F. ANDREWS.

પરિશિષ્ટ

વર્ષવાર અનુક્રમણિકા

૧	ઓ ભરતભૂમિના પદ્મડો ! ખચરદાર	૧૯૦૫	૧૩૭
૨	અમારો દેશ	"	૧૪૨
૩	જનનીસેવન	વસંતવિનોદી	૧૪૫
૪	વીર જાગો	"	૧૬૯
૫	જય ! હિન્દુઆલ આપણ હો !	"	૨૦૦
૬	ગુર્જરી સ્તવન	"	૧૬૭
૭	ગુણવંતી ગુજરાત	ખચરદાર	૧૯૦૬
૮	એક દિન એવો આવશે મગનભાઈ	પટેલ	"
૯	ભરતભૂમિનું જયગીત	ખચરદાર	૧૯૦૬
૧૦	વીરની વિદાય	ન્હાનાલાલ	"
૧૧	અમ્હે તો ભરતભૂમિના	વસંતવિનોદી	"
	બાળ		૨૦૨
૧૨	જય જય મા મ્હારી !	બળવંતરાય ઠાકોર	૧૯૦૭
૧૩	મહાજનપૂજન	મગનભાઈ પટેલ	૧૯૦૮
૧૪	જન્મભૂમિનું જય મંગળ	લલિત	"
૧૫	ગુજરાત	ન્હાનાલાલ	૧૯૧૭
૧૬	ભારતમાતા અને તેના	ખચરદાર	"
	કવિઓ		૧૫૩
૧૭	રણે વિદાય	"	"
૧૮	અનન્ય ભારત	"	"
૧૯	પ્રકાશનાં પગલાં	"	"
૨૦	શૌર્યનાં સ્મરણ	"	"
૨૧	રત્નહરણ	"	"

૨૨	જય સ્વદેશ ! જય સ્વરાજ !	નાગરદાસ પટેલ	૧૯૧૭	૧૬૮
૨૩	ચલો	નહાનાલાલ	૧૯૧૮	૧૭૩
૨૪	જગાવો ભારતને કીરતાર	કેશવ લ. શેઠ	૩-૩-૧૮	૨૧૦
૨૫	ભારતનાં યશોગાન	"	૧૬-૪-'૧૮	૨૦૮
૨૬	આત્મશ્રદ્ધા	કલ્યાણજી	૧૨-૧-'૧૮	૨૨૩
૨૭	જય જય બોલો હિંદુસ્તાન	ચંદુલાલ દેસાઈ	૧૯૧૯	૨૦૫
૨૮	મ્હારો રેંટીયો	મનોહર	"	૨૨૯
૨૯	આરતી	સીતારામ શર્મા	૬-'૧૯	૨૬૧
૩૦	ધન્ય મૂમિ	ગોકુળદાસ રાયચુરા	૧૨-'૨૦	૨૧૬
૩૧	વહાલો રેંટીયો	સીતારામ શર્મા	૧૯૨૦	૨૩૧
૩૨	સહુ ચલો ચલો ભારત સંતાનો	કલ્યાણજી	૧૨-૧-'૨૧	૧૫૮
૩૩	એ કાણુ ?	ગોકુળદાસરાયચુરા	૪-'૨૧	૨૧૭
૩૪	હંર હર મહાદેવ !	કેશવ લ. શેઠ	૨૨-૭-'૨૧	૧૬૯
૩૫	એ જોગીરાજ	"	૧૮-૮-'૨૧	૨૧૪
૩૬	ઓ ગુજરાત !	ખખરદાર	૧૯૨૧	૧૨૨
૩૭	સમશેર સારી ખલ્કની	વસંતવિનોદી	"	૧૬૭
૩૮	સાબ્રમતી	ગોકુળદાસ રાયચુરા	"	૨૧૮
૩૯	ગુજરાતનો યજ્ઞકુંડ	ખખરદાર	૨-૨-'૨૨	૧૫૧
૪૦	શકુનની ધડીઓ	નહાનાલાલ	૧૯૭૮	૧૯૮૧
૪૧	ભારત છે સ્વદેશ	પૂર્ણાનંદ	૩૦-૩-'૨૨	૨૬૫
[બાકીનાં ગીતોની તારીખ મળી શકી નથી.]				

શુદ્ધિપત્ર

૫૪	કડી	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૬	૨૦	મમ્મે	સમ્મે
૯	૨	ધાત્રી	ધાત્રો
૧૨	૪	દેશકી	દેશટી
૧૨	૭	ગરિત	તડિત
૧૩	૫	ઓ લા	ઓ મા
૧૩	૬	દેશે તેન	દેશેતે
૧૬	૧	શય	સય
૨૭	૯	આતકે	આતંકે
૩૬	—	૩. કર્મયુગ	૨. કર્મયુગ
૫૪	૯	અકયકી	ઐકયકી
૧૫૧	૧૨	ધર	ધરખાર
૧૬૧	૯	સતાનો	મંતાનો
૧૬૩	૧	હારા	મ્હારા
૧૮૨	૧૨	કેસર રંગ્યા	કેસર રંગ્યાં
૧૯૧	૮	ભારત માતા !	ભારત માત
૧૯૨	૧	સિલ્લતણાં	સિલ્લતણાં
૧૯૫	૧	કાણ	કોણ
૧૯૫	૧૧	છોટાં	છેટાં
૨૦૧	૧	સા	સૌ
૨૧૦	૧૨	અકયથી	ઐકયથી
૨૧૫	૪	ગુથેલ	ગુથેલ

અમારાં પુસ્તકો.

	રૂ. આ. પા.
ખેડાની લડત	૧—૮—૦
શંકરલાલ પરીખ	
કારાવાસ કહાણી	૦—૧૨—૦
અરવિન્દ ઘોષ	
આટલું તો જાણજો	૦—૬—૦
નરહરિ પરીખ	
મુક્તધારા	૦—૬—૦
રમીન્દ્રનાથ ઠાકુર	
કોરીઆની લડત	૦—૩—૦
નંદલાલ શાહ	
કાયદા સામે થવાની ફરજ	૦—૧—
	૩—૪—૦

યુગધર્મ કાર્યાલય,
અમદાવાદ.

અસહકારની ગીતા.

મહાત્મા ગાંધીજીના યંગમન્ડિયા અને નવજીવન-
માંના સર્વોત્તમ લેખો અને બાષણોનો અપૂર્વ
સંગ્રહ. સંગ્રહકર્તા, ઇન્દુલાલ દનૈયાલાલ યાજ્ઞિક.
પૃષ્ઠ ૮૮૮.

સાદું પૂઠું	રૂ. ૨—૮—૦
કપડાનું પૂઠું	રૂ. ૨—૧૨—૦
ચામડાનું પૂઠું	રૂ. ૩—૦—૦

યુગધર્મ ગ્રંથમાળાના આદ્યને રૂ. ૦—૮—૦
ઝોછા. ગ્રંથમાળાનું લવાજમ રૂ. ૬—૦—૦. યુગ-
ધર્મ માસિકના આદ્યને રૂ. ૫—૦—૦. આજે જ
મંગાવો.

યુગધર્મ કાર્યાલય,
અમદાવાદ.

પરિશિષ્ટ ન.

એવા ગાંધી ગુજરાતે ઉતર્યા રે !

એવા ગાંધી ગુજરાતે ઉતર્યા રે;

એનું સૂકું શરીર નજી લાકડી રે,
માંહે નેરાવર છે જીવ—એવા૦ ૧

એ તો નજી પોચા પોચા વાણીઆ રે,
માથે લીધું લડતીરનું કામ—એવા૦ ૨

પહેલા ઝૂઝ્યા આફ્રીકા દેશમાંરે,
જેણે હિન્દીતે આપ્યું માન—એવા૦ ૩

એ તો મોટા બેરિષ્ટર બોલવે રે,
એનું નામ મુલક મશહૂર—એવા૦ ૪

એ સામા થયા સરકારને રે,
એણે જોયા તુરંગ દરબાર—એવા૦ ૫

ત્યાંથી આવ્યા સ્વદેશ ધેર લાવવારે,
નાંખ્યો ગૂજરાતે મુકામ—એવા૦ ૬

જોયો દેશ બધો ગુલામનો રે,
એને લાગી ગયું દિલમાંય—એવા૦ ૭

એણે લીધી પ્રતિષ્ઠા આકરી રે,
સુધારે કે ટાળું સરકાર—એવા૦ ૮

એણે ઘેર ઘેર રેંટીયા મોકલ્યા રે,
લેવા સુતરને તાંતણે સ્વગજ—એવા૦ ૯

ખાનદાની ખાદીમાં છે ભલી રે,
પોતે પહેરી કર્યું પરવાર—એવા૦ ૧૦

એણે કાધા કરાવ કાંગ્રેસમાં રે,
લેવા શાન્તિમય માર્ગે સ્વરાજ્ય—એવા૦ ૧૧

એણે સાચી તપસી નાડ દેશની રે,
આયું ઓસડ એક અસહકાર—એવા૦ ૧૨

એણે ટેડ ભંગીને દેયે ચાંગીયા રે,
ટાળ્યું હિન્દુ મુસલમાન વેર—એવા૦ ૧૩

એણે સત્ય સનાતન પાડવ્યા રે,
સ્વાવલંબે વિજય ખરો થાય—એવા૦ ૧૪

એણે છોટી લડાઈ મધી દેહની રે,
આત્માથી જગ જીત થાય—એવા૦ ૧૫

એણે દમ્યા અસુર મધા દિલ્લના રે,
સાધી સાચો આત્મ અસહકાર—એવા૦ ૧૬

એણે સાદાઈ શીખવી દેશને રે,
ચાહ, દારૂ કરાવે દૂર—એવા૦ ૧૭

માથે ઘોળા ટોપી ને ઘોળાં ફૂડતાં રે,
ગણ્યો ભારત સૈનિક વેશ—એવા૦ ૧૮

એણે યોજ્યો સ્વરાજ્ય કેરો વાવડો રે,
માંડે રેંટુડો ડોડો હોરાય—એવાં ૧૬

એ તો જાણે એનીડો દેશનો રે,
નવજીવન તણો ધડનાર—એવાં ૨૦

એનું નામ મોહન કામ એમનું રે,
ભાવી ભારતનો રચનાર—એવાં ૨૧

લોક વાટ જુએ પ્રભુ આવશે રે,
નવ જાણે આગ્યો આવનાર—એવાં ૨૨

એતો ભારત સૂરજ ઉગીયો રે,
જેણે તેજ જગત અંજલય—એવાં ૨૩

એનો ધન્ય જનમ ધન્ય જીવનું રે,
માતાએ ઉપાડ્યો ધન્ય ભાર—એવાં ૨૪

એનો મોઢો આદેશ લોક કીર્તતાં રે,
બોલી ભારતનો જયદાર—એવાં ૨૫

